

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AZERBAYCAN BAYATILARINDA YER ALAN
DEYİMLERİN SÖZ DİZİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman Hazırlayan
Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar BAHŞİ Meryem Nur CAN**

MALATYA-2025

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI**

AZERBAYCAN BAYATILARINDA YER ALAN DEYİMLERİN SÖZ DİZİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem Nur CAN

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar BAHŞİ**

MALATYA-2025

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar BAHŞİ danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Azerbaycan Bayatılarında Yer Alan Deyimlerin Söz Dizimi” adlı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir şekilde herhangi bir yardıma başvurulmadan tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım tüm eserlerin metin içinde ve kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Meryem Nur CAN

ÖN SÖZ

Tarih boyunca birçok toplum, göçebe yaşam biçimini benimsemiş, bu göçebe yaşam biçimi farklı milletlerin bir arada yaşamasına neden olmuştur. İnsanlar, göçebe yaşam sonucunda kültürel anlamda birbirlerini etkilemiş böylelikle zengin bir kültürel ortam oluşmuş, bu ortamdaki zenginliğin taşıyıcı unsurları dil ve edebiyattır. Dil ve edebiyat tarih boyunca hep iç içe olmuştur, tarihî olaylar ve bu olayların insanlar üzerinde bıraktığı duygular sözlü olarak ifade edilmiş daha sonra da eserlere yansıtılmıştır.

Dil, yüzyıllarca dilden dile söylenerek gelen sözlü edebiyat ürünlerini günümüze kadar taşımıştır. Azerbaycan halk edebiyatının sevilen nazım biçimlerinden olan bayatı içerisinde halka ait birçok özellik yer alır. Bayatılar içerisinde halkın yaşama biçimini, gelenek, göreneklerini görmek mümkündür.

Bayatılarda yer alan deyimler, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Tezde Azerbaycan bayatılarında yer alan deyimler, söz dizimi açısından ele alınmış Türkiye Türkçesinde yer alan deyimler ile benzerlik ve farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın, Azerbaycan Türkçesi üzerine yapılan araştırmalara katkı sunması amaçlanmıştır.

Çalışmamı hazırlarken yardımını, sabrını esirgemeyen bana duyduğu güven ile beni yüreklendiren ve birikimleri ile bana destek olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bahtiyar BAHŞİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Çalışma boyunca yardım ve desteğini eksik etmeyen kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Ramilya YARULLİNA YILDIRIM'a, tez konusunun içeriğinin oluşmasında önerileri ve kaynak eserlere ulaşmam konusunda bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi Gülcan KIZILÖZEN'e, tez sürecimin her aşamasında yanımda olup bana destek olan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Niymet BAHŞİ'ye teşekkür ederim. Her koşulda yanımda olan canım aileme; çalışmada bana fikirleri ile yardımcı olan meslektaşım ve yol arkadaşım kardeşim Rabia CAN'a; süreç boyunca desteklerini esirgemeyip beni motive eden arkadaşlarıma, özellikle Suzan APAYDIN'a ve Merve TÜRKEŞ'e, teşekkürlerimi sunarım.

Meryem Nur CAN

ÖZET

Dil ve kültür toplumun önemli hazinelerinden olup yaşayan bir varlıktır. İnsanın var olduğu her yerde dil var olmuş, gelişmiş ve değişmiştir. Dil, sadece iletişim aracı olmayıp hayatımızın farklı alanlarında da kendini göstermiştir ve bu alanlardan biri de edebiyat olmuştur.

Bu çalışmada, Günay Karaağaç ve Halil Açıkgöz tarafından kaleme alınan *Azerbaycan Bayatıları* (2005) kitabı ve *Güney Azərbaycan Folkloru* adlı kitabın 13 cildi taranmıştır. Bu kitaplarda yer alan deyimler tespit edilmiştir. Deyimlerin anlamları için Seyfettin Altaylı'nın *Azerbaycan Deyimler Sözlüğü* (2005) Ömer Asım Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü* (1988) kitapları ve TDK'nin güncel sözlüğü kullanılmıştır.

Deyimler, söz dizimi açısından incelenirken Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* (2018) adlı kitabındaki söz dizimi tasnifi esas alınmıştır. Deyimler tablo hâlinde ve Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki anlamlarıyla verilmiştir. Tasnifte yer alan bazı konu başlıkları deyimlerde yer almadığından çalışmada: Birleşik İsim Grubu, Sayı Grubu, Ünvan Grubu başlıklarına yer verilmemiştir. Azerbaycan Türkçesinde yer alan bazı deyimlerin Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmadığından tabloda o kısımlar boş bırakılmıştır. Çalışmada, bayatılarda yer alan deyimlerin söz dizimine ve Azerbaycan Türkçesindeki deyimlerin Türkiye Türkçesindeki deyimlerle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışma iki bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş bölümünde bayatı nazım biçimi ve söz dizimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Daha sonra Azerbaycan'ın adı, coğrafi yapısı, tarihî, edebiyatı ve Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölüm inceleme bölümü olup deyimler, söz dizimi bakımından incelenmiştir.

İkinci bölümde Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde benzer olan ve anlam bakımından farklılık gösteren deyimler tablo hâlinde verilmiştir. Anlam bakımından benzeyen deyim sayısı 160, anlam olarak farklılık gösteren deyim sayısı 8'dir. Deyimlerden 231 tanesinin Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmamıştır. Tespit edilen deyimlerden sözlük oluşturulmuş ve alfabetik sırayla sonuç kısmında verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Edebiyat, Bayatı, Deyim, Söz Dizimi.

ABSTRACT

Language and culture are important treasures of the society and are a living entity. Language has existed, developed and changed wherever human beings have existed. Language is not only a means of communication but has also manifested itself in different areas of our lives and one of these areas has been literature.

In this study, the book of Azerbaijan Bayatıları (2005) written by Günay Karaağaç and Halil Açıkgöz and 13 volumes of the book titled Güney Azərbaycan Folkloru were scanned. Idioms in the books were identified. For the meanings of idioms, Seyfettin Altaylı's Dictionary of Azerbaijani Idioms (2005), Ömer Asım Aksoy's Dictionary of Idioms (1988) and TDK's current dictionary were used.

While analyzing the idioms in terms of syntax, the syntax classification in Leyla Karahan's book Syntax in Turkish (2018) was taken as a basis. Idioms are given in a table with their meanings in Azerbaijan Turkish and Turkey Turkish. Since some topics in the classification are not included in the idioms, they are not included in the study: Compound Noun Group, Number Group, Title Group are not included. Since some idioms in Azerbaijan Turkish do not have equivalents in Turkey Turkish, those parts are left blank in the table. In the study, it is aimed to reveal the syntax of the idioms in the idioms and the similarities and differences of the idioms in Azerbaijan Turkish with the idioms in Turkey Turkish.

The study consists of two chapters, conclusion and bibliography. In the introduction, information about bayatı verse form and syntax is given. Then information about the name of Azerbaijan, geographical structure, history, literature and language features of Azerbaijan Turkish is given. The first part is the analysis part and idioms are analyzed in terms of syntax.

In the second part, the idioms that are similar and different in meaning in Azerbaijan and Turkey Turkish are given in the form of a table. The number of idioms that are similar in meaning is 160 and the number of idioms that differ in meaning is 8. There is no equivalent of 231 idioms in Turkey Turkish. A dictionary was created from the identified idioms and given in alphabetical order in the conclusion section.

Keywords: Azerbaijan, Literature, Bayatı, Idiom, Syntax.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
1. Azerbaycan Adı	5
2. Azerbaycan'ın Coğrafi Yapısı.....	6
3. Azerbaycan'ın Tarihî.....	7
4. Azerbaycan Edebiyatı.....	8
5. Azerbaycan Türkçesi	10
6. Azerbaycan Türkçesinin Bazı Dil Özellikleri	10

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN BAYATILARINDA YER ALAN DEYİMLERİN SÖZ DİZİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

1.1. Cümle	12
1.1.1. Cümlelerin Öğeleri	12
1.1.2. Cümle Dışı Öğeler	12
1.2. Kelime Grupları	22
1.2.1. İsim Tamlaması	22
1.2.2. Sıfat Tamlaması	24
1.2.3. İsim-Fiil Grubu.....	25
1.2.4. Sıfat-Fiil Grubu	27
1.2.5. Zarf-Fiil Grubu.....	30
1.2.6. Tekrar Grubu (İkilemeler)	31
1.2.7. Edat Grubu	35
1.2.8. Bağlama Grubu	35

1.2.9. Ünlem Grubu	37
1.2.10. Birleşik Fiil Grubu	41
1.2.11. Kısaltma Grupları	59
1.3. Yüklem Türüne Göre Cümleler	62
1.3.1. Fiil Cümlesi	63
1.3.2. İsim Cümlesi	79
1.4. Yüklem Yerine Göre Cümleler.....	80
1.4.1. Kurallı Cümle	81
1.4.2. Devrik Cümle	112
1.5. Cümlelerin Anlam Özelliklerine Göre	116
1.5.1. Olumlu Cümle.....	118
1.5.2. Olumsuz Cümle	134
1.5.3. Soru Cümlesi.....	138
1.6. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri	139
1.6.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler	139
1.6.3. Ortak Kip-Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	142
1.6.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler	144

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAIJAN BAYATILARINDA YER ALAN DEYİMLER İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YER ALAN DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Anlam Bakımından Birbirine Benzeyen Deyimler	146
2.2. Anlam Bakımından Birbirinden Farklı Olan Deyimler	164
SONUÇ	166
SÖZLÜK.....	168
KAYNAKÇA.....	192

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Cümlelerin Öğeleri.....	13
Tablo 1.2. Cümle Dışı Unsur	18
Tablo 1.3. İsim Tamlamaları	23
Tablo 1.4. Sıfat Tamlaması	24
Tablo 1.5. İsim-Fiil Grubu	25
Tablo 1.6. Sıfat-Fiil Grubu.....	27
Tablo 1.7. Zarf-Fiil Grubu	30
Tablo 1.8. Tekrar Grubu.....	32
Tablo 1.9. Edat Grubu.....	35
Tablo 1.10. Bağlama Grubu	36
Tablo 1.11. Ünlem Grubu	38
Tablo 1.12. Birleşik Fiil Grubu.....	43
Tablo 1.13. Ayrılma Grubu.....	60
Tablo 1.14. Yükleme Grubu.....	61
Tablo 1.15. İsnat Grubu	61
Tablo 1.16. Fiil Cümlesi.....	63
Tablo 1.17. İsim Cümlesi	79
Tablo 1.18. Kurallı Cümle	81
Tablo 1.19. Devrik Cümle.....	112
Tablo 1.20. Olumlu Cümle.....	118
Tablo 1.21. Olumsuz Cümle	134
Tablo 1.22. Soru Cümlesi.....	138
Tablo 1.23. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler.....	139
Tablo 1.24. Ortak Kip-Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler.....	142
Tablo 1.25. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler.....	144
Tablo 2.1. Anlam Bakımından Birbirine Benzeyen Deyimler.....	146
Tablo 2.2. Anlam Bakımından Birbirinden Farklı Olan Deyimler	164

KISALTMALAR

B	: Bayatı
GAF	: Güney Azerbaycan Folkloru
TDK	: Türk Dil Kurumu
s	: sayfa
vd	: ve diğerleri
çev	: çeviri

GİRİŞ

Türk edebiyatının en eski nazım biçimlerinden biri kabul edilen mâni, sözlü olarak halk ağızlarında ve âşıklar arasında yıllarca söylenmiştir. Mâni, nazım biçiminde herhangi bir konu sınırlandırılması bulunmadığından hemen hemen her konuda söylenmiş ve yazılmıştır. Halk arasında yaygın olarak söylenilen bu edebiyat ürünü sevilmiş ve farklı milletler tarafından farklı adlandırmalarla yaşamıştır. Bu milletlerden biri Azerbaycan'dır. Azerbaycan edebiyatında mâni nazım biçimi bayatı olarak ifade edilmiştir. Azerbaycan bayatları oldukça zengindir ve halka ait olan birçok özelliği bayatlar, içerisinde barındırır.

Tezin konusu Azerbaycan bayatlarında yer alan deyimlerin söz dizimidir. Tezde, Günay Karaağaç ve Halil Açıkgöz tarafından kaleme alınan *Azerbaycan Bayatları* (1998) kitabı ve Azerbaycan Milli İlimler Akademisinin destekleri ile oluşturulan *Güney Azərbycan Folkloru* adlı kitabın 13 cildi taranmıştır. *Güney Azərbycan Folkloru* kitaplarında, bayatı ile ilgili bölümler incelenmiş ve bayatlarda yer alan deyimler ele alınmıştır.

Azerbaycan edebiyatının bayatı nazım biçiminde yer alan deyimlere ulaşmak ve bunların söz dizimi bakımından incelemek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Tespit edilen deyimlerin Türkiye Türkçesinde yer alan deyimlerle benzerlik ve farklılıklarını tespit etmek çalışmanın bir diğer amacıdır.

Bayatı nazım biçimi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde ise bayatların söz dizimi ile ilgili herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu durum çalışmanın güncelliğini korumaktadır.

Tarihî geçmişi olan bayatı nazım biçimi üzerine çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Günay Karaağaç ve Halil Açıkgöz tarafından kaleme alınan *Azerbaycan Bayatları* adlı kitap 6374 bayatıyı barındıran kapsamlı bir kitaptır. Çalışmada bu kitap ile birlikte *Güney Azərbycan Folkloru* adlı kitabın 13 cildi taranmıştır. Azerbaycan Bayatları adlı kitabın içerisinde çok sayıda bayatı barındırması, diğer kitapların yakın tarihî zamanlarda derlenmiş olmasından dolayı bu kitaplar ile çalışma sınırlandırılmıştır.

Deyimlerin anlamları için Seyfettin Altaylı'nın *Azerbaycan Deyimler Sözlüğü* (2005) ve Ömer Asım Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü* (1988) kitapları ve güncel TDK Sözlük kullanılmıştır. Deyimler, söz dizimi açısından incelenirken Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* (2018) kitabındaki söz dizimi tasnifi esas alınmıştır.

Deyimler, Azerbaycan Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'ndeki anlamları tablo hâlinde verilmiştir. Türkiye Türkçesi'nde Söz Dizimi başlığında yer alan konular her iki Türkçede kısaca anlatılmıştır. Tespit edilen 399 deyim, orijinal hâli ile verilmiş ve bayatılar sayfa numaraları ile çalışmada gösterilmiştir.

Azerbaycan Türkçesi'nde yer alan deyimlerin bazıları Türkiye Türkçesinde karşılığı olmadığı için tabloda o kısımlar boş bırakılmıştır. Tasnifte yer alan başlıkların bazıları deyimlerde yer almadığından o konu başlıklarına çalışmada yer verilmemiştir. Bu konu başlıkları şunlardır: Birleşik İsim Grubu, Sayı Grubu, Ünvan Grubu.

Tezin Yapısı ve Bölümleri: Tezin giriş bölümünde bayatı nazım biçimi ve söz dizimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Daha sonra Azerbaycanın adı, coğrafi yapısı, tarihî, edebiyatı ve Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tez iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde deyimlerin incelenmesinin yapıldığı bölümdür. Deyimler söz dizimi konu başlıklarına göre sıralanmış ve tablo halinde anlamları ile birlikte incelenmiştir. Tabloların altında kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

İkinci bölümde ise bayatılarda yer alan deyimlerin Türkçede yer alan deyimler ile benzerlik ve farklılıkları mukayese edilmiştir. Sonuç kısmında tespit edilen deyimler üzerinden genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışma sonlandırılmıştır. Deyimlerden sözlük oluşturulmuştur ve sözlük bölümünde yer almaktadır.

Çalışmada Kullanılan Temel Kitaplar: Azerbaycan Türkçesi'nin söz dizimi için kullanılan kitaplar Elza Alışova Demirdağ, *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi, (Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırmalı Olarak)* (2. baskı), Süleyman Kaan Yalçın *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi*, (2. baskı), kitapları kullanılmıştır. Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, (25. baskı), Seyfettin Altaylı'nın *Azerbaycan Deyimler Sözlüğü* (2005) Ömer Asım Aksoy'un *Deyimler Sözlüğü* (1988) kitaplarından yararlanılmıştır.

Araştırma Yöntemi: Çalışmada, tarama yöntemi kullanılmıştır. Günay Karaağaç ve Halil Açıkgöz tarafından kaleme alınan *Azerbaycan Bayatıları* (2005) kitabı ve *Güney*

Azərbaycan Folkloru adlı kitabın 13 cildi taranmıştır. Bu kitaplarda yer alan deyimler tespit edilmiş ve deyimler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra deyimlerin Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki anlamları verilmiştir. Deyimler, söz dizimi konu başlıklarına göre incelenmiştir. Söz dizimi konu başlıkları kısaca anlatılmış ve daha sonra deyimler tablo hâlinde gösterilmiştir.

Azerbaycan Edebiyatında Bayatı

Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan mânî geniş bir coğrafyaya yayılmış ve farklı şekillerde adlandırılmıştır. Türkiye'nin farklı şehirlerinde mânî için mâna, meâni, hoyrat, karşı-beri şeklinde ifade edilmiştir. Türkiye dışında ise Irak'ta hoyrat, Kırgızlar aytıpa, Kırım Tatarları mane, Özbekler koşuk, Azerbaycan edebiyatı'nda ise bayatı olarak ifade edilmiştir (Gözaydın, 1989: 3).

Azerbaycan halk edebiyatlarında en eski nazım biçimlerinden biri bayatıdır. Bayatılar, konu olarak aşk, sevgi, gurbet gibi konularda söylenmiştir. İçerisinde barındırdığı duygusallık ile güçlü bir anlamsal derinlik oluşturmuştur. Bu güçlü derinlik sayesinde az sözle çok şey ifade edilmiş ve halkın duygularını anlatabilmiştir (Korkmaz, 2016: 2).

Azerbaycan bayatıları, yayılma alanı ve etki alanı o kadar geniş olmuştur ki tarih boyunca Azerbaycan halklarının sözlü ürünlerinde kendine yer bulmuştur. Çeşitli alfabelerle farklı zamanlara ait el yazmalarının içine dâhil edilmiş ve bu örnekler sanatçıların faydalandığı kültürel mirasa dönüşmüştür. Söz ustaları bu bitip tükenmeyen hazineden etkilenmiş ve bu tür ile ilgili bir dizi değerli fikirler söylemişlerdir (Abdulla vd., 2004: 9).

Azerbaycan bayatıları ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte genel olarak kabul edilen görüş Azerbaycan edebiyatında bayatı, sevilen bir nazım biçimi olup dörtlükler hâlinde yazıldığı, konu sınırlamasının olmadığı ve her konuda yazılabildiği bilinmektedir. Yukarıdaki görüşlerde de belirtildiği gibi farklı isimlendirmelerle farklı coğrafi bölgelerde kendine yer bulmuştur. Tespit edilen deyimlerden de anlaşılacağı gibi bayatılarda bir millete ait birçok unsuru görmek mümkündür. Halkın acıları, sevinçleri, gelenek, görenek, inanış, dua ve beddua gibi birçok duygu bayatılarda kendine yer bulmuştur.

Söz Dizimi Nedir?

Türkçede söz dizimi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve birçok araştırmaya konu olmuş bir dil bilgisi konusudur. Söz dizimi ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Yapılan bu çalışmalar dilin zenginliğini ve güncelliğini göstermektedir. Çünkü dil yaşayan bir varlık olup gelişerek, değişerek devam etmektedir.

Söz diziminin araştırmacılar tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

“Söz diziminin konusu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir.” (Karahan, 2018, 9).

Bir dilde yer alan kelimelerin bir grup veya cümle oluşturabilecek biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını ve bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerinin, sıralanışlarını ve cümle yapılarının incelenmesine söz dizimi denir (Aktan, 2016:1).

Söz dizimi hem yargılı hem de yargısız anlatım birimlerini inceler ve bu anlatım birimlerinin, işleyişlerini, görevlerini ve anlam özellikleri üzerinde durur (Özkan vd., 2016: 11).

“Eski dilde nahiv ve İngilizcede syntax diye adlandırılan söz dizimi, bir kelimenin veya bir kelime öbeğinin bir diğer kelime veya kelime öbeğiyle birleşme durumlarını inceleyen bilim dalıdır.” (Delice, 2007, 15).

Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi ile İlgili Çalışmalar

Elza Alışova Demirağ, *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi*, adlı eserinde Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi'nin söz dizimini karşılaştırmalı olarak vermiştir. Her iki Türkçede söz dizimi konu başlıklarının benzerlik ve farklılıklarına yer vermiştir (Alışova Demirdağ, 2023).

Süleyman Kaan Yalçın, *Azerbaycan Türkçesi Grameri*, eserin giriş bölümünde Azerbaycan ile ilgili kapsamlı bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde ise Azerbaycan Türkçesinin ses ve şekil özellikleri örnekler üzerinden verilmiştir (Yalçın, 2021).

İlkin Guliyev, *Türk ve Azerbaycan Dilbilgisinde Ad Tamlamalarının Araştırılması Üzerine*, adlı makalesinde Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde isim tamlamaları konusu, tasnifi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır (Guliyev, 2015).

Mahmut Sarıkaya'nın doktora tezi olarak hazırlamış olduğu *Güney Azerbaycan Türkçesi*, adlı tez çalışmasının giriş bölümünde Azerbaycan'nın coğrafi yapısı, tarihî, edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin diğer bölümünde ise Azerbaycan Türkçesi'nin fonetik ve morfolojik özellikleri örnek metinler üzerinden anlatılmıştır (Sarıkaya, 1998).

Çiğdem Betül Doğan'ın yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğu, *Azerbaycan Türkçesinde Birleşik Fiiller*, adlı tez çalışmasının birinci bölümünde Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde yer alan birleşik fiiller anlatılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise *Ağ Deve* romanında yer alan birleşik fiiller ele alınmıştır (Doğan, 2019).

Şeyma Hasdemir Kulaksız, *Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları*, adlı yüksek lisans tez çalışmasının giriş bölümünde kelime grupları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tezin birinci bölümünde ise *Azerbaycan Atasözleri* kitabında bulunan kelime grupları ele alınmıştır (Hasdemir, 2019).

Özdemir Cengiz, *Azerbaycan Türkçesinde Birleşik Sözcükler*, adlı yüksek lisans tez çalışmasında *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*'nde yer alan birleşik sözcükler tespit edilmiş ve incelenmiştir (Özdemir, 2019).

Merve İpeksoy, *Azerbaycan Türkçesinde Kelime Gruplarının Söz Dizimindeki Yeri*, adlı yüksek lisans tez çalışmasında Hüseyin Cavid, Cafer Cabbarlı ve İlyas Efendiyev'in eserlerinden alınan cümleler incelenmiştir. Cümlelerin kelime grupları cümle yapısı, kuruluş biçimleri incelenmiştir (İpeksoy, 2023).

1. Azerbaycan Adı

Azerbaycan Tarihî geçmişi bulunan ve birçok komşu devletle bir arada yaşamıştır. Azerbaycan adının kökeni ve ne anlama geldiği ile ilgili tarihî kaynaklarda ve araştırmacıların görüşleri arasında farklılıklar mevcuttur. Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

Arap tarihçilerinin Arran ve Şirvan olarak isimlendirdikleri Azerbaycan adı, Mehmed Emin Resulzâde'ye göre Makedonyalı İskender'in Media'ya tayin edilmesi ve

daha sonra İskender’e bağımsızlığını ilan eden ünlü komutan Satrap Atropet’in adından geldiğini belirtir (Yalçın, 2021: 50).

Azerbaycan adının Farsça ateş anlamına gelen azar sözünden geldiğini kabul edenler olmuştur. Orta Çağ tarihçileri ise Azerbaycan adı Sasani padişahı Şapur’un yaşadığı dönemde Nuh soyundan gelen ve peygamberlik ilan eden Azerbaz’dan geldiğini kabul etmektedir (Buran, A., ve E. Alkaya, 2018: 77-78).

Eski çağlarda söylenen rivâyete göre bölgede kabul edilen Mecusîlik dini ile alakalıdır od anlamına gelen azar ve muhafız anlamındaki baygan kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve ateşin muhafızı anlamına gelen Azerbaygan daha sonra Azerbaycan hâlini almıştır (Göl, 2016: 154).

Azerbaycan adının kökeni ile ilgili birçok farklı görüş olmakla birlikte en yaygın olarak bilinen görüş ise Persler döneminde bu bölgeyi egemenliği altına alan Atropates’in adından geldiğini savunan görüştür. Azerbaycan adı üzerine görüş belirten birçok kişi sadece iki noktada birleşirler bunlardan biri birleşik bir kelimeden geldiği ve coğrafi bir isimden gelmiş olmasıdır (Bulak, 2016: 55-56).

Azerbaycan adının kökeni ve anlamı ile ilgili görüşler içerisinde en yaygın olanı Persler döneminde yaşayan ve egemenliği elinde bulunduran Atropates’ten geldiğidir.

2. Azerbaycan’ın Coğrafi Yapısı

Kaynak: <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/azerbaycan-siyasi-haritasi-1735.pdf>

Harita 1. Azerbaycan Siyasi Haritası

Azerbaycan, bulunduğu coğrafi yapı itibariyle geniş bir alana ve birçok komşu devlete sahiptir. Avrasya'nın Kafkaslar bölgesinde yer alan ve bulunduğu alan itibariyle 86,600 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahiptir. Bulunduğu coğrafi konum ise şu şekildedir: Kuzeyinde Rusya Federasyonu, güneyinde İran, batısında ise Gürcistan, yer alır. Ermenistan ile komşu olup doğuda Hazar Denizi ile çevrilidir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, kuzey ve doğusunda Ermenistan, güney ve batı taraftan ise İran ile çevrilidir ve Türkiye ile de kısa bir sınırı bulunmaktadır. <https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-nisan-2013.pdf> (22.12.2024).

Dünyada var olan 11 iklim çeşidinin 9 tanesi Azerbaycan coğrafiyasında görölmektedir. İklimini Büyük Kafkas dağlarının kuzey bölümünden gelen soğuk hava kütleleri ve Küçük Kafkas dağlarının güneyinden gelen sıcak hava akımları Hazar Denizi etkilemektedir. Azerbaycan doğal güzellikleri ve birçok tarihî yapıya sahip olmasıyla turistlerin dikkatini çekerek ev sahipliği yapmaktadır (Hasanoğlu, 2020: 215).

Azerbaycan coğrafi konum olarak bir diğer öne çıkan özelliği ise zengin enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. Petrol üretimi açısından tarihî geçmişe sahip olduğu ve en eski üreticilerinden biri olduğu bilinmektedir (Aliyev, 2021:1).

3. Azerbaycan'ın Tarihî

Azerbaycan tarihî geçmişı oldukça eski olup birçok tarihî devirleri yaşamıştır. Azerbaycan halkının kökeni MÖ 3 bin yıllardan itibaren Azerbaycan coğrafiyasında yaşamış olan; Kutiler, Lullubeler, Kaslar, Subiler, Turukkular gibi Türk milletlerine dayanmaktadır (Paşayeva, 2007: 2505).

Azerbaycan'da 7-8. yüzyıla kadar Araplar egemenliğini göstermiştir. Bölgede faaliyet gösteren Araplar halkı Araplaştıramamış ve kendileri de bölgede yaşayan halk ile kaynaşmıştır. 7. yüzyılda yoğun bir göç başlamıştır, Oğuz, Peçenek göçleriyle daha da artmış ve 11. yüzyılda Selçuklular, Azerbaycan'ı kendi topraklarına katmışlardır (Buran vd., 2017: 96-97).

Azerbaycan 12-14. yüzyıllarda Moğollar, Timurlular gibi birden fazla devletin egemenliği altına girmiştir. Moğol devleti Azerbaycan toprakları üzerine birden fazla sefer düzenlemiş ve bölgeyi tahrip etmiştir. 1231 yılında İlhanlı devleti topraklarını

genişletmiş bu topraklara Güney ve Kuzey Azerbaycan topraklarını içine eklenecek kadar genişlemiştir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/azerbaycan> (14.02.2025).

15-18. yüzyılda Azerbaycan topraklarının bir kısmı Azerbaycan ve Türk hanedanları tarafından yönetilmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru İran'ı Azeri kökenli Kaçarlar yönetmeye başlamıştır. Kaçarların yönetimi ele alması Azerbaycan'ı iç ve dış ilişkilerde olumlu yönde etkilemiştir. Bu etki asker  ve siyasi alanda da kendini göstermiş ve böylelikle halkın maddi ve manevi kültürün gelişmesine kolaylık sağlanmıştır. 18 yüzyılın ikinci yarısında ise Azerbaycan hanlıklara ayrılmış asker  ve siyasi anlamda durgunluk başlamıştır (Mutallimov, 2015:158).

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Azerbaycan'ı dış tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Bu dış tehditlere karşı mücadele edecek ne bir devlet ne de siyasi ve asker  güç vardı. 1820'li yılların sonuna doğru Rusya, Azerbaycan'ın bulunduğu bu durumdan yararlandı ve Azerbaycan topraklarını işgal etmiştir. Azerbaycan ve diğer Türk hanlıkları bu işgalden çok derin bir şekilde etkilenmiştir ve i lerinde onulmaz yaralar açılmıştır. (Budak, 2024: 1588).

20. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nin dağılmasıdır. Bu dönem kaynaklarda "Bağımsızlıklar Geçidi" olarak adlandırılmıştır çünkü birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiş ve özgürlüğüne kavuşmuştur. Azerbaycan Parlamentosu 17 Kasım 1991'de bağımsızlık belgesi onaylanmış ve 31 Aralık tarihinde bu olay tüm dünyaya duyurulmuştur. Türkiye Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur. Azerbaycan Ocak 1992'de Birleşmiş Milletlere girmiş ve Azerbaycan'ın bağımsızlığı uluslararası teşkilatlar tarafından resmen onaylanmıştır (G l, 2016: 166).

4. Azerbaycan Edebiyatı

Edebiyat, bir milletin düşünce yapısı, yol haritasıdır. Yaşadığımız an içerisinde ve geçmişten haberdar olmak istediğimiz zaman başvuracağımız ana kaynaklar yazıya geçirildiği takdirde yazılı eserler olmuştur. Yazılı eserler sayesinde bir millete ait gelenek görenekleri, tarihi, dil yapısı, düşünce yapısı gibi birçok özelliği öğrenebilmek mümkündür.

Edebiyat, toplumun en önemli unsurlarından biri olup tarih boyunca varlığını korumuş sözlü veya yazılı ürünlerle yaşadığı toplumun duygularını, düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini hep içinde barındırmış ve toplumun yaşadığı tarihe tanıklık etmiştir. Azerbaycan edebiyatı köklü ve zengin bir edebiyata sahiptir. Azerbaycan'ın tarihi kadar edebiyatı da eskidir.

14. yüzyıl sonuna kadar olan edebiyat ile ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Elde olan yazılı eserler ise Arapça ve Farsçadır. Bu dönemde şairler, eserlerini Fars dili ile yazmıştır. O dönemde bölgede hâkim olan devletlerin dili Farsçaydı ve bu durum Farsça diline verdikleri önemi göstermektedir (Açık, vd., 2020: 35).

Azerbaycan edebiyatı için 15-16. yüzyıllar kültürel hareketliliğin yoğun olduğu dönemlerdir. Tebriz'de yaşayan âlim ve propagandacılarına saygı duyulmuş ve ilgi gösterilmiştir. Bu yüzyıl içerisinde lirik şiirle birlikte mesneviler de keşfedilmiştir (Akpınar, 1994: 24).

17. yüzyıl Azerbaycan'da halk şiirinin gelişme gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Azerbaycan edebiyatında 17. yüzyılda halk edebiyatına yönelim sonucunda halk dilinden gelen kelimelerin yazılı eserlerde kendine yer bulmuştur. Bu dönemde Batı ve Doğu ülkelerinde halk edebiyatları önemli bir şekilde gelişme göstermeye başlamıştır (Kerimov, 2011: 2).

19. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan Rus istilası ile Azerbaycan edebiyatı ikiye ayrılmış ve gelişimini iki koldan devam ettirmek zorunda kalmıştır. Kuzey Azerbaycan gelişimini Rus etkisinde kalarak oluşturmaya çalışırken Güney Azerbaycan'daki edebiyat ise klasik gelenek içerisinde zamanla sönükleşerek bir taklit ve nazire edebiyatı oluşturmuştur (Akpınar, 1994: 39).

20. yüzyıl siyasi olayların gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Meşrutiyet ve Fransız ihtilalinin etkisiyle özgürlük ve düşünce hareketleri Azerbaycanlı aydınlar arasında da hissedilmiştir. Bu dönemde, Osmanlı Türkiye'sinde eğitimini sürdüren birçok Azerbaycanlı öğrenci ve aydın kesim ülkelerinde özgürlüğü savunmaya başlamıştır. Çarlık Rusya'da ihtilal hareketleri ve bunun sonucunda oluşan ortam Azerbaycan için kısmi rahatlık sağlamış ve bu dönemde gerçekleşecek olayları etkilemiştir (Açık, vd., 2020: 48).

19. yüzyılın ilk ve ikinci yarısında Güney Azerbaycan edebiyatında bazı türlerin oluşmaya başlaması nesir ve drama türlerinin gelişmesinin yolunu açmıştır. Bu dönemde Güney Azerbaycan edebiyatında realizm etkisinde gelişen şiir, sanatsal nesir gibi edebî türler modern İran'ın toplumsal ve siyasî olayların incelenmesine olanak sağlamıştır (Şahaliyeva, 2023: 43).

5. Azerbaycan Türkçesi

Batı Türkçesi'nin bir kolu olan Azerbaycan Türkçesi, içerisinde birçok farklı kültürel unsurların bulunduğu bir coğrafyada ortaya çıkmıştır. Gelişimini uzun bir sürede tamamlamasına rağmen geniş bir sahada konuşulur sayısı fazladır. Azerbaycan Türkçesinin özellikleri 13-14. yüzyıllarda oluşmaya başlamıştır (Karaman, 2007: 1-2).

Azeri Türkçesi Batı Türkçesinin doğu sahasında bulunan ağızlardan olup bu alanda konuşulan, gelişmekte olan yazı dilidir. Batı Türkçesinin ana kolunu Oğuzca oluşturmaktadır (Ergin, 1981: 7).

Konuşma dili olarak kullanılan Oğuz ağzı 13. yüzyılda Azerbaycan'da ve Anadolu'da yazı dili hâlini almıştır. Batı Türkçesi yazı dili ise 13. yüzyıldan 15. yüzyıl sonlarına kadar Azerbaycan, Anadolu, Irak, Suriye ve Balkanlarda Oğuz ağzı tek yazı dili olarak kullanılmıştır (Ercilasun, 2016: 429).

Azerbaycan'da Latin alfabesi 1922 yılında onaylanmıştır fakat Arap alfabesi kullanımdan kalkmamıştır. 1922-1929 yılları arasında iki alfabe birlikte kullanılmaya devam etmiştir. Azerbaycan halkı bu tarihler içerisinde birçok alfabe değişikliği yaşamış ve 1939 yılında ise yine bir değişiklikle yüz yüze gelmiş ve Kiril alfabesi kullanmaya başlamıştır. 1992 yılına gelindiğinde ise Latin alfabesi kullanılmaya başlanmış ve 2001'de resmen kabul edilmiştir (Bahşi, B., ve N. Sis, 2024: 5).

6. Azerbaycan Türkçesinin Bazı Dil Özellikleri

Azerbaycan Türkçesinin en belirgin dil özellikleri oluşturulurken “*Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*” eserinden yapılmıştır (Doğan, vd., 2010: 3-7).

Ünlü Harfler: Azerbaycan Türkçesinde 9 ünlü harf bulunmaktadır. Bu ünlü harfler şunlardır: a, ı, o, u, i, e, ö, ü, ê.

Ünsüz Harfler: Azerbaycan Türkçesi'nde 23 ünsüz harf bulunmaktadır. Bu ünsüz harfler şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, j, k, ğ, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.

Türkiye Türkçesinde kullanılan harflerden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde 3 harf farklı olarak kullanılmaktadır. Bu harfler; é (kapalı e), ğ ,ħ harfleridir.

1. Azerbaycan Türkçesi'nde 9 ünlü ses, 23 ünsüz ses bulunmaktadır.
2. “é” ünlüsü ayırt edici özelliklerinden biridir. Türkiye Türkçesi'nde “e- i” sesleri ile ifade edilmektedir.
3. Türkiye Türkçesi'nde “u, ü” ile kullanılan bazı sözcükler Azerbaycan Türkçesi'nde “o, ö” ile söylenmektedir.
4. Azerbaycan Türkçesi'nde kelime sonlarında “b, c, d, g” yumuşak ünsüzleri kullanılabilir.
5. Azerbaycan Türkçesi'nin ayırt edici özelliklerinden biri kelime başında “h” ünsüzünün türemesidir.
6. Azerbaycan Türkçesi'nde kelime başında “y” ünsüzü düşmektedir.
7. Türkiye Türkçesi'nde kalın sıralı kelimelerin başında ve sonunda yer alan “k” ünsüzü Azerbaycan Türkçesi'nde “ğ” şeklinde kullanılmaktadır.
8. Kelime içinde ve sonunda bulunan ve asli şekilleri “g’li” pek çok sözcük Azerbaycan Türkçesi'nde “y” ile ifade edilmektedir.
9. Azerbaycan Türkçesi'nde “-n” ünsüzünün etkisi ile Türkiye Türkçesindeki kelime başında kullanılan “b” sesinin yerine “m” kullanılmıştır.
10. Azerbaycan Türkçesi'nde bazı alıntı sözcüklerde “a, ə” değişimi görülmektedir.
11. Farklı dillerden Azerbaycan Türkçesi'ne geçen alıntı bazı sözcüklerde çift ünsüz arasında ünlü bir harf yer alır.
12. “t” ile ifade edilen birçok kelime Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesi'nde de “d” ile kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAIJAN BAYATILARINDA YER ALAN DEYİMLERİN SÖZ DİZİMİ

AÇISINDAN İNCELENMESİ

1.1. Cümle

1.1.1. Cümlelerin Öğeleri

Türkiye Türkçesinde

Yüklem: Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan temel ögedir. Yardımcı olan diğer ögeler ise yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlar (Karahan, 2018:14-18).

Özne: Cümlede eylemi yapan ya da olanı karşılayan öge olup yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu belirtir (Karahan, 2018: 14-18).

Nesne: Cümlede bulunan yüklem bildirdiği öznenin yapmış olduğu işten etkilenen ögedir ve kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır: Belirtme eki bulunan belirtili nesne, eki almayanlar belirtisiz nesne şeklindedir (Aktan, 2016: 97-98).

Zarf (Zarf Tümleci): Cümlede yer alan yüklemi zaman, durum, sebep, miktar, vasıta, yön bakımından belirten cümlelerin diğer bir ögesidir (Özkan, vd., 2016: 35).

Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı): Cümledeki yüklemi yaklaşıma, bulunma ve uzaklaşma eklerini alarak yüklemi tamamlarlar (Karaağaç, 2011:193-194).

1.1.2. Cümle Dışı Öğeler

Cümle Dışı Öge: Cümlelerin kuruluşunda doğrudan etkili olmayan, şekil olarak yükleme bağlanmayıp ancak cümlelerin anlamını doğrudan değil dolaylı olarak etkileyen ögedir. Bağlaçlar, ünlemler, hitaplar, arasözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı unsur olarak kabul edilir (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 137-154).

Azerbaycan Türkçesinde

Yüklem: Azerbaycan Türkçesinde yüklem, “xəbər” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Yüklem cümlelerin temel öğelerinden olup özneye bağlı olarak iş, hal, hareket bildiren ögedir (Kazımov, 2004: 110).

Özne: Cümlenin temel öğelerinden olup “mübteda” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Mübteda yalın halde bulunur ve kim, ne, nere sorularını karşılar. Yüklem bu hususlar ile açıkça belli olur. Mübteda canlı, cansız ve soyut kavramlardan da oluşabilir (Seyidov, 2014: 255).

Nesne: Cümlenin yardımcı öğelerindendir, “tamamlıq” terimi içerisinde işlenmektedir. Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekinden farklı olarak “tamamlıq” ismin yalın, yönelme, belirtme, bulunma, çıkma hâlini alabilir ve cümlede dolaylı tümleş işlevi görür. Azerbaycan Türkçesinde de nesne ikiye ayrılmaktadır: “Vasitəsiz tamamlıq (nesne), Vasitəli tamamlıq (dolaylı tümleş ya da yer tamlayıcısı)” şeklindedir (Alışova Demirdağ, 2021: 264-266).

Zarf Tümleci: Azerbaycan Türkçesinde zarf tümleci “zərflik” olarak ifade edilir. Cümlede, yüklem zamanını, durumunu, yerini, sebebini amacını, derecesi gibi özellikleri belirtmektedir (Kazımov, 2004:135).

Tablo 1.1. Cümlenin Öğeleri

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Cümlenin Öğeleri
Oldum deli, divana (s. 32 b. 358)	Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak. (2005: s. 172)	Bir kimseyi, bir şeyi çıldırmasıyla sevmek. (1988: s. 709)	Yüklem-nesne
Üreyimi dağladı (s. 97 b. 1131)	Yüreği dağlanmak, son derece kederlenmek, gamlanmak. (2005: s. 519)		Nesne-yüklem
Eğlim başımdan gēdir (s. 188 b. 2222)	Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırmak. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten ya da çok korkudan ne yapacağını şaşırmak. (1988: s. 552)	Özne-dolaylı tümleş-yüklem
Gatdım derdim derdine (s.72 b. 827)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Yüklem-nesne-dolaylı tümleş
Ellerim duadadı (s. 96 b. 1121)	Tanrıya dua etmek. (2005: s. 222)		Özne-yüklem

El, golumu bağladı (s. 97 b. 1131)	Serbest hareket etmesine izin vermemek, müsaade etmemek. (2005: s. 217)	Yapması gereken işi, engeller yüzünden yapamaz durumda olmak. (1988: s. 757)	Nesne-yüklem
Dilim, ağzım bağladı (s. 98 b. 1132)	Ağzı dili bağlanmak, bazı etkilerden dolayı konuşamaz duruma gelmek. (2005: s. 35)	Herhangi bir sebeple konuşamaz olmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Nesne-yüklem
Rengim, ruhum saraldı (s. 111 b. 1299)	Korku, heyecan vs. sebebiyle rengi birdenbire beyazlaşmak, sararmak. Tabiî rengini kaybederek solmak, sararmak, solmak. (2005: s. 451)		Özne-yüklem
Ağ günü gara geçdi (s. 160 b. 1894)	Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak. (2005: s. 26)		Nesne-zarf tümleci-yüklem
Dilim, ağzım gurusun (s. 183 b. 2159)	Diline şiş girsin! Bir ilenme ifadesi. (2005: s. 183)		Özne-yüklem
Yolunu gözleyirem (s. 193 b. 2281)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Nesne-yüklem
Allah muradın vërsin (s. 208 b. 2468)	Allah kısmet etsin! İyi dilek temennisi. (2005: s. 50)		Özne-nesne-yüklem
Goymuşam yolunda can (s. 281 b. 3370)	Yolunda ömür çürütmek, yıllarını ona harcamak. (2005: s. 564)		Yüklem-dolaylı tümleç-nesne
Düşdüm elden ayağdan (s. 286 b. 3400)	Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek. (2005: s. 218)	Yaşlılık ya da hastalık nedeniyle iş yapamaz, yürüyemez olmak. (1988: s. 750)	Yüklem-dolaylı tümleç

B�zer oldum canımnan (s. 296 b. 3521)	Usanmak, bıkmak, b�zar olmak. (2005: s. 142)	�ektiği sıkıntı yüzünden artık yaşamayı istemeyecek duruma gelmek. (1988: s. 674)	Yüklem-dolaylı tümleç
AĞlım başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Aklı şaşmak. (2005: s. 32)		�zne-dolaylı tümleç-yüklem
Gözüm üste y�ri var (s. 403 b. 4806)	Saygın, sevilen birini davet veya karşılama ifadesi. (2005: s. 261)		�zne-yüklem
AĞlım başımdan aldı (s. 532 b. 6359)	Yolunu azdırmak, kötü yola düşürmek. Aklını başımdan almak, meftun etmek, güzelliği ile mest etmek. (2005: s. 34)	Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek. (1988: s. 555)	Nesne-dolaylı tümleç-yüklem
Derdi derdime gatma (s. 27 b. 292)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s.175)		Nesne-dolaylı tümleç-yüklem
S��dim ağadan garanı (s. 141 b. 1659)	�yi yi kötüden ayırt etmek, iyinin kötünün ne olduğunu idrak etmek. (2005: s. 28)		Yüklem-dolaylı tümleç-nesne
Bağrıma daş bağlaram (s. 231 b. 2748)	Bağrına taş basmak, sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak. (2005: s. 81)	Derdini kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak. (1988: s. 611)	Dolaylı tümleç- nesne-yüklem
Dillerde destan oldum (s. 276 b. 3280)	Dillere destan olmak, meşhur olmak. (2005: s.187)	Aşırı niteliği her yerde anlatılır olmak. (1988: s. 723)	Dolaylı tümleç- yüklem
Bağrı mı gan �yleme (s. 69 b. 802)	Haddinden fazla kederlendirmek, ıstırap vermek, �zmek. (2005: s. 81)		Nesne-yüklem
�regim başı yandı (s. 119 b. 1396)	��i sızlamak, çok �z�lmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	�zne-yüklem
�reyim oynamasın (s. 333 b. 3966)	Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek. (2005: s. 521)	Birden heyecanlanmak. (1988: s. 1131)	�zne-yüklem

Ėapusu bağlı Ėalsın (s. 334 b. 3980)	Evi barkı, yuvası dağılmak, ailesi mahvolmak. (2005: s. 352)		Özne-yüklem
Üreyin başı yansın (s. 335 b. 3996)	İçi sızlamak, çok üzölmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Özne-yüklem
Yığıldılar başıma (s. 25 b. 270)	Başına toplanmak, bir şeyin veya birisinin etrafında toplanmak, kümelenmek. (2005: s. 98)		Yüklem-dolaylı tümleç
Goyma könlüm talana (s. 28 b. 305)	Gönlü viran olmak, kalbi kırılmak. (2005: s. 337)		Yüklem-nesne-dolaylı tümleç
Dilensin Ėapı Ėapı (s. 152 b. 1795)	Kapı kapı aramak, bir şey için her tarafa müracaat etmek, başvurmak, her tarafı dolaşmak kapı kapı dolaşmak. Dilenmek, dilencilik etmek. (2005: s. 351)		Yüklem-zarf tümleci
Elim eline deydi (s. 173 b. 2049)	Tokalaşmak. (2005: s. 222)		Özne-dolaylı tümleç-yüklem
Ruhum bedenden çıhdı (s. 188 b. 2219)	Son derece hoşlanmak, içi açılmak; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmek. (2005: s. 452)		Özne-dolaylı tümleç-yüklem
Yâdımdan çıhartmaram (s. 233 b. 2770)	Unutmamak. (2005: s. 542)		Dolaylı tümleç-yüklem
Bağlamışam könlümü (s. 319 b. 3803)	Sevmek, gönöl bağlamak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)	Yüklem-nesne
Burnun yerä sürtölsün (GAF-1 s. 165)	Burnu sürtölmek, büyüklenmek, kibirlenme duygusundan vazgeçip uysal bir hâle geçmek zorunda kalmak. (2005: s. 134)	Taşkın davranışlarının cezasını çekerek ya da güçlükler ve başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmak. (1988: s. 667)	Özne-dolaylı tümleç-yüklem

Qalırdım yarı yolda (GAF-2 s. 72)	Yolculuğunu bitirememek, varmak istediği yere ulaşamamak. (2005: s. 550)	Kaza, doğal afet vb. sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Yüklem- dolaylı tümleş
Günahım bağışlandı (GAF-4 s. 143)	Suçunu bağışlamak, affetmek. (2005: s. 268)		Özne-yüklem
Qurudu gözüm yaşı (GAF-4 s. 154)	Artık ağlamamak. (2005: s. 254)		Yüklem-özne
Əməyim zaya getdi (GAF-5 s. 139)	Zahmeti boşa gitmek, verdiği emeğin karşılığını görememek. (2005: s. 231)		Özne-yüklem
Gözlərimdə qaraldı (GAF-9 s. 140)	Gözleri kararmak, açlık, yorgunluk vs. den dolayı iyi göremez olmak. (2005: s. 256)	Baş dönmesinden, açlıktan, aşırı yorgunluktan gözleri iyi göremez olmak. Aşırı bir istek ya da çok öfkelenme dolayısıyla saldıracak durumda olma. (1988: s. 812)	Dolaylı tümleş- yüklem
Açıldı əlim, qolum (GAF-9 s. 142)	Büyük imkânlara sahip olmak, geniş bir alanda faaliyet göstermeğe imkân bulmak, engelleri aşmak. Çabalamak, kımıldanmak. (2005: s. 216)		Yüklem-özne
Yapışaydım yaxandan (GAF-16 s. 115)	Israrla istemek. Sorumlu tutmak. (2005: s. 544)	Usandıracaq kadar sürekli olarak ondan bir şey istemek. (1988: s. 1102)	Yüklem-dolaylı tümleş
Güni günə satmaram (GAF-1 s. 159)	Geciktirmek, geciktirmesine sebep olmak. (2005: s. 269)		Nesne- dolaylı tümleş yüklem
Göz gördü, könül sevdi (GAF-4 s. 126)	Gönülden sevmek. (2005: s. 252)		Özne-yüklem-özne-yüklem

Tablo 1.2. Cümle Dışı Unsur

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Cümle Dışı Unsur
Çırağı sönene bah! (s. 92 b. 1072)	Ailesi devam etmemek, ocağı sönmek. Ömrü sona ermek, mahvolmak. (2005: s. 155)		Çırağı sönene bah!
Aç gözünü, mene bah! (s. 92 b. 1073)	Dünyaya gelmek, doğmak. Uyandırmak, anlatmak, bilmediğini öğretmek. (2005: s. 264)	Dikkatli olmak. Uykudan uyanmak. (1988: s. 820)	Aç gözünü, mene bah!
Üzün ağ olsun, çoban (s. 283 b. 3366)	Alın ak olmak, yaptığı güzel işi, hareketi ve temizliğinden dolayı iftihar etmeğe layık olmak; güveni boşa çıkarmamak. (2005: s. 531)	Suç ve utanılacak bir durumu bulunmayan. (1988: s. 1134)	Çoban Hitap-ünlem grubu
Ele bahma, bële bah! (s. 92 b. 1068)	Muhtaç durumda olmak, birilerinin vereceği maddi yardımda gözü olmak. Başkasının hâkimiyetinde olmak. (2005: s. 220)		Ele bahma, bële bah!
Elçi dilin gurusun (s. 98 b. 1147)	Dilin (dilim) kurusun! Ölesin, öleyim anlamında bir beddua, kargıma anlamında bir deyim. (2005: s. 185)	Söz söyleyemez olsun! Anlamında kullanılan bir ilenme sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Elçi Hitap-ünlem grubu
Üzün gara olsun felek (s. 100 b. 1167)	Nefret, azarlama, şiddetli tenkit, suçlama bildiren ifade. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988:s. 1135)	Felek Hitap-ünlem grubu
Ürek gubar oldu, gel! (s. 221 b. 2617)	Büyük dert olmak. (2005: s. 377)		Ürek gubar oldu, gel!
Keşkem men lal olaydım (s. 259 b. 3077)	Dilsiz olmak. Konuşma yeteneğini kaybetmek, konuşamamak. (2005: s. 388)		Keşkem Duygu belirten ünlem grubu

Ay Allah, saħla daşdan (s. 290 b. 3457)	Birisi için sağlıklı bir hayat ve uzun ömür arzusu, bir dilek. (2005: s. 51)	“Tanrı tehlikeye, kötü duruma düşürmesin” anlamında kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ay Allah Hitap�nlem grubu
Ezizim, gözün aydın (s. 331 b. 3950)	Sevinçli bir durum ortaya çıktığında söylenen tebrik ifadesi, sevincine ortak olduğunu belirten ifade. (2005: s. 261)	Kavuŗtuėun sevinçli gün(ya da sevindirici olay) kutlu olsun. (1988: s. 818)	Ezizim Hitap�nlem grubu
G�z Allah’ı s�virsen (s. 91 b.1065)	Allah’ımı seversen, bir rica veya dilek ifadesi. (2005: s. 53)	Olması ve ger�ekleŗmesi çok istenilen bir durum karŗısında kullanılan yalvarma sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	G�z Hitap�nlem grubu
Her dile gulag asma (s. 26 b. 286)	Kulak asma! �nemseme! Dinleme! Boŗ ver! Uyarı ifadesi. (2005: s. 380)	�nem vermemek, dinlememek. (1988: s. 943)	Gulag asma
Sağ olsun benim g�yl�m (s. 164 b. 1932)	Bir kimsenin yaptığı bir iŗten hareketinden memnunluğu, bundan dolayı teŗekk�r� bildirir. Bir kimse için sitem yollu bir Şey söyleneceği zaman söylenen kimsenin iyi niyetini belirtmek için kullanılır. (2005: s. 455)	Biri için sitem yollu bir Şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün baŗına getirilen bir söz. Bir kiŗiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Sağ olsun
Allah muradın v�rsin (s. 208 b. 2468)	Allah k�smet etsin! İyi dilek temennisi. (2005: s. 50)		Allah muradın v�rsin
Bir Allah kömek olsun (s. 84 b. 971)	Allah yardımcın olsun, �alıŗan veya zor durumda olan birine söylenen baŗarı dileği. (2005: s. 50)		Bir

Çıha gözüm ağlaram (s. 231 b. 2742)	Gözü kör olmak. (2005: s. 258)	Yalan söylüyorsam gözüm kör olsun, inanınız ki. (1988:s. 818)	Çıha gözüm
Golun gurusun senin (s. 9 b. 80)	Birine dayak atan kimseye söylenen ilenme ifadesi. (2005: s. 375)		Golun gurusun
Yëre girsın borkün, yar (s. 416 b. 4960)	Yere çekmek, çok mahcup olmak, mahcubiyet çekmek, çok utanmak. (2005: s. 556)		Yar Hitap-ünlem grubu
Bülbül ah fegan ëyler (s. 440 b. 5253)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ah Duygu belirten ünlem grubu
Bağrım çatlar, amandır (s. 460 b. 5494)	Katlanamamak, tahammül edemeyerek ölmek. Korkudan ölmek. (2005: s. 81)		Amandır
Xoş gəldün qonağımız (GAF-2 s. 93)	Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında. (2005: s. 293)	Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü. (1988: s. 860)	Xoş gəldün qonağımız
Ayıq dur, sayıq ol sən (GAF-9 s. 129)	Uyanık olmak, ihtiyatlı olmak. (2005: s. 460)		Sən Hitap-ünlem grubu
Çəkim nazını, qardaş! (GAF-2 s. 86)	Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)	Qardaş! Hitap-ünlem grubu
Xoş gördük, ay qonaqlar (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılama. (1988: s. 860)	Ay qonaqlar Hitap-ünlem grubu
O günden ki gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Ki

Bir b�le sebr �yledi (s. 164 b. 1931)	Zorluklara, kötü durumlarla vs. Őik�yet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelec�k bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek. (2005: s. 461)		B�le
Dağ daş da dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. �nce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)	Da
Men ki gözden düşmenem (s. 242 b. 2869)	Gözden düşmek, önceki itibarını nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Ki
���� �z� ęaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, baş aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)	����
B�le can almag olmaz (s. 216 b. 2562)	Birini öldürmek. �Őık etmek, meftun etmek. (2005: s. 138)		B�le
Allah'a da hoş ę�der (s. 421 b. 5021)	�yi olur. Tanrı'nın da hoşuna gider. (2005: s. 53)		Da
Men ki, nezer salmışam (s. 435 b. 5188)	Bakmak, göz gezdirmek. (2005: s. 418)		Ki
M�n ki avara oldum (GAF-4 s. 156)	�vare olmak, her Şeyini kaybetmek, yerinden yurdundan olmak. (2005: s. 69)		Ki
�r�yi ke��n d� var (GAF-5 s. 131)	Bayılmak. Sabırsızlanmak. (2005: s. 520)		D�
Sağlığ ile galasız (s. 529 b. 6319)	Ayrılrken "hoşça kal (kalın)! Sağlıcakla kalın!" anlamında söylenen veda sözü veya ifadesi. (2005: s. 456)		�le

Cümlenin ögeleri ile ilgili bölümde 44 adet deyim ögelerine göre ayrılmıştır. Deyimlerin öge ayrımı yapılırken yüklem ve özne ögelerinin fazla olduğu zarf tümlecisi ile ilgili cümle öge sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Deyimlerde 35 adet cümle dışı unsur yer almıştır.

1.2. Kelime Grupları

1.2.1. İsim Tamlaması

Türkiye Türkçesinde

Bir isim unsurunun, aitlik ekini alarak bir isim unsuru ile oluşturduğu kelime grubudur. İsim tamlamasında birinci unsur, ikinci unsura ilgi hâli eki ile bağlanmaktadır. Bu durum zamirlerde ek alarak isimlerde ise ek alarak veya ek almadan oluşabilmektedir. Tamlamayı oluşturan ikinci unsur her zaman iyelik eki alır. Tamlamada birinci unsur tamlanan, ikinci unsur ise tamlayandır. Tamlayan unsurun ilgi eki alıp almadığına göre ikiye ayrılmaktadır: İlgi eki alan belirtili isim tamlaması, ilgi ekini almayan ise belirtisiz isim tamlamasıdır (Karahan, 1999: 11-14).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde tamlamalar “söz birleşmeleri” başlığı altında incelenmektedir (Guliyev, 2015: 1460).

Azerbaycan Türkçesinde söz birleşmeleri (isim birleşmeleri) iki gruba ayrılmaktadır:

Tayini Söz Birleşmeleri: Birinci tür tayini söz birleşmeleri yani sıfat tamlaması, ikinci tür tayini söz birleşmeleri belirtisiz ad tamlaması, üçüncü tür tayini söz birleşmeleri ise belirtili isim tamlamasına karşılık gelmektedir.

Tayini Söz Birleşmelerine Dâhil Olmayan İsmi Birleşmeler: Bu grup ise Türkiye Türkçesindeki kısaltma grubuna karşılık gelmektedir (Guliyev, 2017: 490-491).

Tablo 1.3. İsim Tamlamaları

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Belirtili İsim Tamlaması
Gözümün nuru (s. 170 b. 2011)	Birine sevgiyle seslenme şekli. (2005: s. 261)		Belirtili isim tamlaması
Anlının yazısıdı (s. 84 b. 975)	Alına yazılmak, kaderi önceden tayin edilmek, belli olmak, başına gelecekler bilinmek, başına gelecekler kendini göstermek. (2005: s. 54)	Talih, kader, yazgı. (1988: s. 562)	Belirtili isim tamlaması
Üreyin başı yansın (s. 335 b. 3996)	İçi sızlamak, çok üzülme. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Belirtili isim tamlaması
Fələyin çərxi dönüb (GAF-4 s. 149)	Talih yüz çevirmek, şansı dönmek, ümidi boşa gitmek. (2005: s. 240)		Belirtili isim tamlaması
Allah emridir (s. 395 b. 4716)	Tanrı buyruğu, yapılması gereken şey. (2005: s. 49)		Belirtisiz isim tamlaması
Üregim başı yandı (s. 119 b. 1396)	İçi sızlamak, çok üzülme. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Belirtisiz isim tamlaması
Başın çarasın gör (GAF-2. s. 89)	Başının çaresine bakmak, kendi derdinin çaresini düşünmek. (2005: s. 103)	Kimsenin yardımı olamayacağı anlaşıldığından içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak. (1988: s. 625)	Belirtisiz isim tamlaması
Qurudu gözüm yaşı (GAF-4 s. 154)	Artık ağlamamak. (2005: s. 254)		Belirtisiz isim tamlaması

Deyimler içerisinde 8 adet isim tamlaması mevcuttur. Tamlamalardan 4'ü belirtili isim tamlaması, 4'ü belirtisiz isim tamlamasından oluşmaktadır. Deyimlerde yer alan isim tamlama sayısının az sayıda olduğu görülmüştür.

1.2.2. Sıfat Tamlaması

Türkiye Türkçesinde

Bir sıfat ögesi ile bir isim ögesinin oluşturduğu grup sıfat tamlamasını oluşturur. Sıfatlar kendisinden sonra gelen ismi belirten ve niteleyen kelimelerdir. Sıfat tamlamasında ana unsur isim olup sıfat yardımcı unsurdur (Aktan, 2016: 17).

Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesinde “söz birleşmeleri” başlığı altında incelenmektedir ve araştırmacılara göre farklı tasnif şekilleri mevcuttur (Guliyev, 2015: 1460).

Tablo 1.4. Sıfat Tamlaması

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Sıfat Tamlaması
Gara günde (s. 59 b. 675)	Kara gün, üzüntülü, sıkıntılı zaman. (2005: s. 353)	Üzüntülü, sıkıntılı zaman. sozluk.gov.tr (21.09.2024)	Sıfat tamlaması Gara gün
Ağ günü gara geçdi (s. 160 b. 1894)	Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak. (2005: s. 26)		Sıfat tamlaması Ağ gün
Şirin dildi (s. 181 b. 2141)	Tatlı dil, insanları kırmayan dil. (2005: s. 491)		Sıfat tamlaması Şirin dil
Pis güne (s. 195 b. 2314)	Kötü durumda olmak. (2005: s. 445)		Sıfat tamlaması Pis gün
Dar günde (s. 299 b. 3557)	Hayatın çok çetin, çok ağır, buhranlı, mahrumiyetle dolu anı. (2005: s. 167)		Sıfat tamlaması Dar gün
Ağ gün (GAF-9 s. 139)	Mutluluk, saadet. (2005: s. 26)		Sıfat tamlaması Ağ gün
Yaman günə (GAF-4 s. 148)	Sihhat yönünden, görünüş yönünden veya yönünden görünüş yönünden veya maddî durumdan kötü hâle düşmek. (2005: s. 546)		Sıfat tamlaması Yaman gün

Deyimlerde yer alan sıfat tamlamalarının 7 tanesi ismi niteleyen sıfat tamlamasıdır, ismi belirten tamlama deyimlerde yer almamaktadır.

1.2.3. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil ile onu anlam olarak tamamlayan kelimelerden oluşan gruba isim-fiil denilmektedir. İsim-fiil “-mA, -mA, -Iş” eklerinden oluşur. Grubun temel ögesi olan isim-fiil ekleri cümlelerin sonunda bulunur, diğer yardımcı ögeler isim fiilin önünde yer alır. Bu ekler cümlede yargı bildirmez ve aldıkları bazı çekim ekleri ile cümle ögesi olurlar (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 83).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde, isim-fiil grubu Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “-mA, -maq/-meq, (y)Iş /-(y)Uş” ekleri ile oluşturulmaktadır. Azerbaycan ile ilgili yazılan dil bilgisi kitapların bazılarında araştırmacılar “(y)Iş /-(y)Uş” eklerini isim fiil olarak kabul etmeyip yapım eki olarak kabul etmiştir (Yalçın, 2021: 339).

Tablo 1.5. İsim-Fiil Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	İsim Fiil Grubu
Yolunu gözlemekden (s. 39 b. 442)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Gözlemekden Fiil kök-isim fiil eki-ayırılma hâli eki
Derde salmagdır (s. 205 b. 2425)	Kendine âşık etmek. Hastalanmasına sebep olmak. (2005: s. 175)		Salmagdır Fiil kök-isim fiil eki-bildirme eki
Üz döndermek (s. 222 b. 2638)	Yüz çevirmek, alâkasını, ilişkisini kesmek, artık yakınlık göstermemek. Dönmek kafasını çevirmek. (2005: s. 529)	Ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek. (1988: s. 1132)	Döndermek Fiil kök-isim fiil eki

Derd çekmekden (s. 286 b. 3408)	Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, üzülmek, mânevî ıstırap çekmek. Bir şey veya birisi için kaygılanmak. (2005: s. 174)		Çekmekden Fiil kök-isim fiil eki-ayrılma hâli eki
Ürek bağlamağ (s. 514 b. 6146)	Kalben bağlanmak, yürekten bağlanmak. (2005: s. 518)		Bağlamağ Fiil kök-isim fiil eki
Can almag (s. 216 b. 2562)	Birini öldürmek. Âşık etmek, meftun etmek. (2005: s. 138)		Almag Fiil kök- isim fiil eki
Başa vurmağa (s. 273 b. 3245)	Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak. Başa kalkmak, yaptığı iyiliği hatırlatmak, yüzüne vurmak. (2005: s. 90)	Hasta ya da ne yaptığını bilmez duruma getirmek. (1988: s. 622)	Vurmağa Fiil kök-isim fiil eki-yönelme hâli eki
Me'yus olmağ (s. 461 b. 5502)	Ümidini kaybederek rahatsız olmak, morali bozulmak, kötü olmak. (2005: s. 402)		Olmağ Fiil kök- isim fiil eki
Kamil olmağ (s. 470 b. 5618)	Olgun olmak. (2005: s. 322)		Olmağ Fiil kök-isim fiil eki
Zülüm etmekden (s. 482 b. 5753)	Hür yaşamasına engel olmak, çok sıkıştırmak, insafsızlık etmek, adaletsizlik, haksızlık etmek, eziyet, cefa etmek. (2005: s. 577)		Ëtmekden Fiil kök-isim fiil eki-ayrılma hâli eki

Xatir yixmaq (GAF-1 s. 158)	Hatırını kırmak, gücendirmek, kalbini kırmak, gönlünü incitmek. (2005: s. 287)	Gönlünü kırmak, kalbini kırmak. Birini küstürecek, kendisinden soğutacak davranışta bulunmak. (1988: s. 900)	Yıxmaq Fiil kök-isim fiil eki
---------------------------------------	--	--	--------------------------------------

1.2.4. Sıfat-Fiil Grubu

Türkiye Türkçesinde

Bir sıfat-fiil ve onla ilişkili olan ögelerle kurulan kelime grubudur. Bu kelime grubu cümlede isim, özellikle de sıfat olarak kullanılır. Sıfat-fiil eklerinden yaygın olarak kullanılan “-dIk, -dUk, -AcAk” ekleri genel olarak iyelik ekiyle kullanılır (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 188).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde sıfat-fiil ekleri Türkiye Türkçesindeki ile benzerlik göstermektedir fakat fonetik anlamda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Sıfat-fiil ekleri şunlardır: “-An, -acag/ecek, -AsI, -dığ, -dik-dug, -dük, -mAlI, -mİş, -Ar, -mAz” ekleri ile yapılmaktadır (Buran, A., ve , E. Alkaya, 2018: 118).

Tablo 1.6. Sıfat-Fiil Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Sıfat Fiil Grubu
Üzüne gülen (s. 39 b. 433)	Hoşuna gitmek, celbetmek, temiz ve alımlı olmak. Kendini dost gibi göstermek. (2005: s. 534)	Kendisi için dostça olmayan şeyler düşündüğü kimsenin yüzüne karşı dost görünmek. (1988: s. 1136)	Gülen Fiil kök-sıfat fiil eki
Can cana gatan (s. 62 b. 711)	Cana can katmak, ferahlatmak, insanın neşesini ve dinçliğini artırmak. (2005: s. 139)		Gatan Fiil kök-sıfat fiil eki

Ocağı sönen (s. 17 b. 177)	Neslini devam ettirecek kimseleri kalmamak. Her şeyini kaybetmek, mahvolmak, nesi var nesi yoksa kaybetmek. (2005: s. 423)	Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Sönen Fiil kök-sıfat fiil eki
Ėedrini bilen (s. 47 b. 529)	Gereği kadar değer vermek, hürmet etmek, birinin kıymetini bilmek, önemini anlayıp onu korumak. (2005: s. 363)	Değerini bilmek, yararlanmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Bilen Fiil kök-sıfat fiil eki
Derdine yanan (s. 110 b. 1287)	Derdine yanmak, acımak, hâline acımak, sıkıntısına ortak olmak. (2005: s. 175)	Bir üzüntüsünün ateş i ile yanar gibi olmak. (1988: s. 713)	Yanan Fiil kök-sıfat fiil eki
Sözünden dönen (s. 260 b. 3094)	Sözünden dönmek, sözünü tutmamak, verdiği sözden caymak. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmemek veya tutmamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Dönen Fiil kök-sıfat fiil eki
Elini üzen (s. 379 b. 4516)	Meyus olmak, artık beklememek. Unutmak, vazgeçmek. (2005: s. 228)		Üzen Fiil kök-sıfat fiil eki
Uzaqdan baxan (GAF-5 s. 126)	Uzaktan bakmak, seyirci gibi bakmak, seyirci kalmak, karışmamak. (2005: s. 516)	Seyirci gibi davranıp karışmamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Baxan Fiil kök-sıfat fiil eki
Düşən fürsət (GAF-5 s. 128)	Fırsat düşmek, elverişli zaman ve durum yaranmak, fırsat oluşmak. (2005: s. 244)		Düşən Fiil kök-sıfat fiil eki
Ürəyi keçən (GAF-5 s. 131)	Bayılmak. Sabırsızlanmak. (2005: s. 520)		Keçən Fiil kök-sıfat fiil eki
Gözü yolda qalan (GAF-5 s. 139)	Birini beklemek, onun için istek ve özlem duymak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Qalan Fiil kök-sıfat fiil eki

Xor baxanın (GAF-9 s. 122)	Hor bakmaq, değer vermemek, önemsememek, aşağılayıcı nazarla bakmaq, bir şeye karşı özensiz olmak. (2005: s. 292)	Değersiz saymaq, değer vermemek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Baxanın Fiil kök-sıfat fiil eki-ilgi hâli eki
Söz gəzdirən (GAF-9 s. 147)	Laf dolaştırmak, laf taşımaq. (2005: s. 474)		Gəzdirən Fiil kök-sıfat fiil eki
Yan baxanlar (GAF-9 s. 148)	Beğenmemek, aşağılayaraq bakmaq. Kötü niyetle bakmaq. (2005: s. 547)	Küçümseyerek ya da düşmanca bakmaq. (1988: s. 1104)	Baxanlar Fiil kök-sıfat fiil eki-çokluk eki
Ğerg olan (s. 438 b. 5227)	Batmaq, gömülmək. Boğulmaq. (2005: s. 367)	Gömülmək, batmaq. Boğulmaq. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olan Fiil kök-sıfat fiil eki
Yol kesenden (s. 308 b. 3664)	Eşkıyalık yapmak, soygunculukla uğraşmaq. Engel olmak, yol vermemek. (2005: s. 562)	İssız yollarda, soygunculuk yapmaq, yolcuları zor kullanarak durdurup soymak. (1988: s. 1123)	Kesenden Fiil kök-sıfat fiil eki
Quyu qazan (GAF-8 s. 172)	Kuyusunu kazmaq, birinin kötülüğü, bedbahtlığı, mutsuzluğu için çalışmaq, kötü duruma düşürmek için uğraşmaq, gizli işler çevirmek. (2005: s. 386)	Birinin yıkımına çalışmaq, kötü duruma düşmesini istemek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Qazan Fiil kök-sıfat fiil eki
Çırağı sönene (s. 92 b. 1072)	Ailesi devam etmemek, ocağı sönmek. Ömrü sona ermek, mahvolmaq. (2005: s. 155)		Sönene Fiil kök-sıfat fiil eki-yönelme hâli eki

1.2.5. Zarf-Fiil Grubu

Türkiye Türkçesinde

Zarf fiiller hareket hâlini ifade eden fiil şekilleri olup fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve kişiye bağlanmaz ve cümlede nesne almazlar. Cümlede çekimli bir fiilin anlamını, hareket, oluş sırası bakımından belirtirler. Zarf fiillerin yapısı çekim eki almaya uygun değildir. Türkçede kullanılan bazı zarf fiil ekleri şunlardır: “-a,-a, -eli, -alı, -anda, -ende, -arak, -erek,-dıkça, -dikçe, -ı, -i, -u, -ü, -iben, -ıban, -ıcak, -icek, -ınca, -inca, -ken, -madan, -meden” gibi eklerden oluşmaktadır (Sarıkaya, 1998: 311-316).

Azerbaycan Türkçesinde

Zarf fiiller cümlede hem zarf hem de fiil özelliklerini taşırlar. Zarf fiil ekleri: “-A, -AndA, -Ar...- mAz,- arag, -erek, -ken, -dığça, -dikçe, -İb, -InCA, -mAdAn” gibi eklerden oluşmaktadır (Buran, A., ve E. Alkaya, 2018: 118).

Tablo 1.7. Zarf-Fiil Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Zarf Fiil Grubu
Könlünü alınca (s. 3 b. 5)	Gönlünü almak, hoş tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek, hiddetini yatıştırmak. (2005: s. 337)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Alınca Fiil kök-zarf fiil eki
Gözüne düşücek (s. 293 b. 3487)	Görüp âşık olmak, vurulmak, sevmek. Aniden görmek, gözüne takılmak. (2005: s. 259)		Düşücek Fiil kök-zarf fiil eki
Hasile çatınca (s. 3 b. 2)	Boy bosa ulaşmak. (2005: s. 273)		Çatınca Fiil kök-zarf fiil eki
Gözlərim dola-dola (GAF-1 s. 154)	Gözleri dolmak, ağlayacak şekilde duygulanmak. (2005: s. 256)	Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak. (1988: s. 811)	Dola-dola Fiil kök-zarf fiil eki

Gözlərim dolub (GAF-4 s. 136)	Gözleri dolmak, ağlayacak şekilde duygulanmak. (2005: s. 256)	Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak. (1988: s. 811)	Dolub Fiil kök-zarf fiil eki
Fələyin çərxi dönüb (GAF-4 s. 149)	Talih yüz çevirmək, şansı dönmək, ümidi boşa gitmək. (2005: s. 240)		Dönüb Fiil kök-zarf fiil eki
Rengin uçubdu (s. 340 b. 4047)	Korkudan vs. rengi kaçmak. (2005: s. 451)	Korku ya da üzüntüden benzi sararmak. Renkli bir şeyin rengi solmak. (1988: s. 1017)	Uçubdu Fiil kök-zarf fiil eki

Fiilimsiler bölümünde deyimlerde 36 adet fiilimsi yer almaktadır. Fiilimsilerden 11 tanesi isim-fiil grubu, 18 tanesi sıfat-fiil grubu, 7 tanesi zarf-fiil grubundan oluşmaktadır. Fiilimsi gruplarından sıfat-fiil, isim-fiil grubu deyimlerde daha fazla yer almaktadır. İsim-fiil ile ilgili “-mek, -mak” ekleri ile kurulmuş deyim sayısı fazladır. Sıfat-fiil eklerinde ise “-an, -en” ekleri oluşturulan deyim sayısı fazladır.

1.2.6. Tekrar Grubu (İkilemeler)

Türkiye Türkçesinde

Tekrar grupları cümlede kuvvetlendirme, çokluk, süreklilik, olmak üzere üç farklı işlevi bulunmaktadır ve şu şekillerde yapılabilir; aynı sözcüğün tekrarıyla veya yakın anlamlı, zıt anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesiyle yapılabilir. Bunun dışında ünlü ile başlayan bir kelimenin başına m getirilmesiyle veya bazı sıfatların ilk heceleri alınır ve “m, p, r, s” harflerinden biri getirilerek, falan sözcüğü ile de tekrar yapılabilir (Karaörs, 1993: 4-6).

Tablo 1.8. Tekrar Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Tekrar Grubu
Göz göz ol (s. 373 b. 4443)	Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek. (2005: s. 252)	Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak. Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Göz göz Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu
Dilensin gapı gapı (s. 152 b. 1795)	Kapı kapı aramak, bir şey için her tarafa müracaat etmek, başvurmak, her tarafı dolaşmak kapı kapı dolaşmak. Dilenmek, dilencilik etmek. (2005: s. 351)		Gapı gapı Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu
Var yoğu geden (s. 379 b. 4520)	Her şeyini kaybetmek. Fakirleşmek, iflas etmek. (2005: s. 538)		Var yoğu Zıt anlamlı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu
Başa baş gelir (s. 476 b. 5682)	Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek. (2005: s. 87)	Birbirine denk gelmek. (1988: s. 615)	Başa baş Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu
Verib baş-başa (GAF-4 s. 156)	Bir olmak, bir araya gelip konuşmak, problemlerini, işlerini birlikte tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak, birbirini kollamak. Baş başa verip gizlice konuşmak, sırrını birine açmak. (2005: s. 87)	Birbirlerinin düşüncesinden yararlanmak üzere birkaç kişi toplanıp bir konuyu görüşmek. (1988: s. 617)	Baş-başa Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu

Baxaq üz-üzə (GAF-8 s. 164)	Yüz yüze baxmaq, qarşılıqlı iştirakiyi korumak mecburiyetinde olmaq. (2005: s. 530)	Qarşılıqlı iştirakləri sürmək, birbirləriylə hər zaman görüşür, danışur durumda olmaq. (1988: s. 1140)	Üz-üzə Aynı sözcüğün tekrarı ilə yapılan tekrar grubu
Dodag dodağa (s. 13 b. 122)	Dudak dodağa gəlmək, dudaklarını birbirinə yapışdıraraq öpmək. (2005: s. 192)	Biri dodağını ötekinin dodağına dokundurmuş durumda. (1988: s. 733)	Dodag dodağa Aynı sözcüğün tekrarı ilə yapılan tekrar grubu
Can cana gatan (s. 62 b. 711)	Cana can katmaq, fərahlatmaq, insanın nəşəsini və dinçliyini artırmaq. (2005: s. 139)		Can cana Aynı sözcüğün tekrarı ilə yapılan tekrar grubu
Üz üze geldim (s. 122 b. 1430)	Qarşı qarşıya gəlmək, çarpışmaq, vuruşmaq, kavgə etmək. (2005: s. 530)	Yüzləri birbirlərinə qarşı olduğu halde yaklaşmış olmaq. (1988: s. 1140)	Üz üze Aynı sözcüğün tekrarı ilə yapılan tekrar grubu
Dilim, ağzım bağladı (s. 98 b. 1132)	Ağız dili bağlanmaq, bəzi etkilərdən dolayı danışamaz duruma gəlmək. (2005: s. 35)	Hərhangi bir səbəplə danışamaz olmaq. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Dilim, ağzım Yakın anlamlı sözcüklərlə ilə yapılan tekrar grubu
Rengim, ruhum saraldı (s. 111 b. 1299)	Həstəlik, kərkü vs. səbəbiylə yüzünün rəngi solmaq. (2005: s. 451)		Rengim, ruhum Yakın anlamlı sözcüklərlə ilə yapılan tekrar grubu
Düşdüm elden ayağdan (s. 286 b. 3400)	Eldən ayaktan düşmək, yaşlanaraq çalışamaz duruma gəlmək. Çalışma gücünü kəybətmək, güçsüzləşmək, iş yapamayacaq duruma gəlmək. (2005: s. 218)	Yaşlılıq səbəbiylə və ya sağlığı büsbütün bozularaq güçsüz, çalışamaz duruma gəlmək. (1988: s. 750)	Eldən ayağdan Yakın anlamlı sözcüklərlə ilə yapılan tekrar grubu

Göz gulağam (s. 227 b. 2691)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. (1988: s. 811)	Göz gulağam Yakın anlamlı sözcüklerle ile yapılan tekrar grubu
Gaş-göz eyler (s. 246 b. 2927)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oyunatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)	Gaş-göz Yakın anlamlı sözcüklerle ile yapılan tekrar grubu
El ele vërse (s. 79 b. 922)	Birbirinin elini tutmak. Beraber bir yerde çalışmak, beraber bir iş yapmak, elbir olmak. (2005: s. 216)	İşbirliği yapmak, güçlerini birleştirmek. (1988: s. 753)	El ele Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu.
Açıldı əlim, qolum (GAF-9 s. 142)	Büyük imkânlarla sahip olmak, geniş bir alanda faaliyet göstermeğe imkân bulmak, engelleri aşmak. Çabalamak, kıvıldanmak. (2005: s. 216)		Əlim, qolum Yakın anlamlı sözcüklerle ile yapılan tekrar grubu
Yan-yana qaldı (GAF-9 s. 148)	Kıvrana kıvrana kalmak, bir şey yapmadığı yapmayacağı için içten içe yanmak, ıstırap duymak. (2005: s. 547)		Yan-yana Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan tekrar grubu

Deyimlerde 17 adet tekrar grubu mevcuttur. Deyimlerde, en fazla aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle ve yakın anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesiyle oluşan tekrar grubu sayısı fazladır.

1.2.7. Edat Grubu

Türkiye Türkçesinde

Edat grubunda isim unsuru cümlelerin yapısına göre hâl eki olabilir. Böylelikle isim unsuru ekli veya eksiz olarak kullanılabilir. Edat tek kelimeden oluşur fakat isim unsuru tek kelimeden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir (Özkan vd., 2016: 95-98).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde edat grubu, kelime grubu başlığında değil, fiil birleşmeleri başlığında hem qoşmalı fiili birleşmeler hem de ismi birleşmelerin içerisinde ele alınmaktadır (Alışova Demirağ, 2023: 156-158).

Tablo 1.9. Edat Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Edat Grubu
Sağlıq ile galasız (s. 529 b. 6319)	Ayrılırken “hoşça kal (kalın)! Sağlıcakla kalın!” anlamında söylenen veda sözü veya ifadesi. (2005: s. 456)		İle

1.2.8. Bağlama Grubu

Türkiye Türkçesinde

İki veya ikiden fazla isim unsuru ya da kelime grubunun bağlaçlar ile bağlanmasıyla oluşturulur. Cümlede bağlaçlar, kelime ya da isim unsurları arasında sıralama, karşılaştırma, denkleştirme, bağlama görevini taşırlar. Bağlaçlar bağlanan unsurların başlarına veya sonlarına gelerek kullanılabilir. Yaygın olarak kullanılan bağlaçlar şunlardır: “ve, ...mi... mi, ile, ...da... da, ...hem... hem, veya, ne... ne.” (Aktan, 2016: 56-58).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde bağlama grubu farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Yalçın, kitabında şu şekilde ele almıştır: Sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, pekiştirme ve cümle bağlaçları (Yalçın, 2021: 360-369).

Tablo 1.10. Bağlama Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Bağlama Grubu
O günden ki gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Ki
Bir bële sebr ëyledi (s. 164 b. 1931)	Zorluklara, kötü durumlara vs. şikâyet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelecek bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek. (2005: s. 461)		Bële
Dağ daş da dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. Önce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)	Da
Men ki gözden düşmenem (s. 242 b. 2869)	Gözden düşmek, önceki itibarını nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Ki
Çünkü üzü ğaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, başı aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)	Çünkü
Bële can almag olmaz (s. 216 b. 2562)	Birini öldürmek. Âşık etmek, meftun etmek. (2005: s. 138)		Bële
Allah'a da hoş gider (s. 421 b. 5021)	İyi olur. Tanrı'nın da hoşuna gider. (2005: s. 53)		Da
Men ki, nezer salmışam (s. 435 b. 5188)	Bakmak, göz gezdirmek. (2005: s. 418)		Ki

Mən ki avara oldum (GAF-4 s. 156)	Âvare olmak, her şeyini kaybetmek, yerinden yurdundan olmak. (2005: s. 69)		Ki
Ürəyi keçən də var (GAF-5 s. 131)	Bayılmak. Sabırsızlanmak. (2005: s. 520)		Də

Deyimlerde 1 edat grubu, 10 bağlama grubu tespit edilmiştir. Bağlama grubu ile kurulan deyim sayısının daha fazla olduğu görülmüştür.

1.2.9. Ünlem Grubu

Türkiye Türkçesinde

İnsanların duygu durumlarını, sevinçlerini, şaşkınlıklarını, üzüntülerini ifade eden cümlelere ünlem cümlesi denilmektedir. Ünlem cümlelerinin bazıları ifade gücünü birlikte kullanıldığı cümlelerden alır (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 188).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde “nƏqli cümlelər” içersinde yer almakta ve nida cümlesi olarak ifade edilmektedir. Nida cümleleri, his, heyacan gibi duyguları bildirir (Abdullayev, vd., 2007: 100).

Tablo 1.11. Ünlem Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Ünlem Grubu
Çırağı sönene bağ! (s. 92 b. 1072)	Ailesi devam etmemek, ocağı sönmek. Ömrü sona ermek, mahvolmak. (2005: s. 155)		Ünlem grubu
Aç gözünü, mene bağ! (s. 92 b. 1073)	Dünyaya gelmek, doğmak. Uyandırmak, anlatmak, bilmediğini öğretmek. (2005: s. 264)	Dikkatli olmak. Uykudan uyanmak. (1988: s. 820)	Ünlem grubu
Üzün ağ olsun, çoban (s. 283 b. 3366)	Alnı ak olmak, yaptığı güzel işi, hareketi ve temizliğinden dolayı iftihar etmeğe layık olmak; güveni boşa çıkarmamak. (2005: s. 531)	Suç ve utanılacak bir durumu bulunmayan. (1988: s. 1134)	Ünlem grubu
Ele bağma, bële bağ! (s. 92 b. 1068)	Muhtaç durumda olmak, birilerinin vereceği maddi yardımda gözü olmak. Başkasının hâkimiyetinde olmak. (2005: s. 220)		Ünlem grubu
Elçi dilin gurusun (s. 98 b. 1147)	Dilin (dilim) kurusun! Ölesin, öleyim anlamında bir beddua, kargıma anlamında bir deyim. (2005: s. 185)	Söz söyleyemez olsun! Anlamında kullanılan bir ilenme sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ünlem grubu
Üzün gara olsun felek (s. 100 b. 1167)	Nefret, azarlama, şiddetli tenkit, suçlama bildiren ifade. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988:s. 1135)	Ünlem grubu

Ürek gubar oldu , gel! (s. 221 b. 2617)	Büyük dert olmak. (2005: s. 377)		Ünlem grubu
Keşkem men lal olaydım (s. 259 b. 3077)	Dilsiz olmak. Konuşma yeteneğini kaybetmek, konuşamamak. (2005: s. 388)		Ünlem grubu
Ay Allah, saħla daşdan (s. 290 b. 3457)	Birisi için sağlıklı bir hayat ve uzun ömür arzusu, bir dilek. (2005: s. 51)	“Tanrı tehlikeye, kötü duruma düşürmesin” anlamında kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ünlem grubu
Ezizim, gözün aydın (s. 331 b. 3950)	Sevinçli bir durum ortaya çıktığında söylenen tebrik ifadesi, sevincine ortak olduğunu belirten ifade. (2005: s. 261)	Kavuştuğun sevinçli gün(ya da sevindirici olay) kutlu olsun. (1988: s. 818)	Ünlem grubu
Gız Allah’ı sevrirsen (s. 91 b. 1065)	Allah’ını seversen, bir rica veya dilek ifadesi. (2005: s. 53)	Olması ve gerçekleşmesi çok istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ünlem grubu
Her dile gulag asma (s. 26 b. 286)	Kulak asma! Önemseme! Dinleme! Boş ver! Uyarı ifadesi. (2005: s. 380)	Önem vermemek, dinlememek. (1988: s. 943)	Ünlem grubu
Vur dövranın, başa çıl (s. 93 b. 1088)	Şırmak, fazla yüz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak. (2005: s. 90)	Gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek. (1988: s. 615)	Ünlem grubu

Sağ olsun benim göylüm (s. 164 b. 1932)	Bir kimsenin yaptığı bir işten hareketinden memnunluğu, bundan dolayı teşekkürü bildirir. Bir kimse için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söylenen kimsenin iyi niyetini belirtmek için kullanılır. (2005: s. 455)	Biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz. Bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ünlem grubu
Allah muradın vërsin (s. 208 b. 2468)	Allah kısmet etsin! İyi dilek temennisi. (2005: s. 50)		Ünlem grubu
Bir Allah kömek olsun (s. 84 b. 971)	Allah yardımcın olsun, çalışan veya zor durumda olan birine söylenen başarı dileği. (2005: s. 50)		Ünlem grubu
Çıha gözüm ağlaram (s. 231 b. 2742)	Gözü kör olmak. (2005: s. 258)	Yalan söylüyorsam gözüm kör olsun, inanınız ki. (1988:s. 818)	Ünlem grubu
Golun gurusun senin (s. 9 b. 80)	Birine dayak atan kimseye söylenen ilenme ifadesi. (2005: s. 375)		Ünlem grubu
Yëre girsin borkün, yar (s. 416 b. 4960)	Yere çekmek, çok mahcup olmak, mahcubiyet çekmek, çok utanmak. (2005: s. 556)		Ünlem grubu
Bülbül ah fëgan ëyler (s. 440 b. 5253)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Ünlem grubu
Bağrım çatlar, amandır (s. 460 b. 5494)	Katlanamamak, tahammül edemeyerek ölmek. Korkudan ölmek. (2005: s. 81)		Ünlem grubu

Xoş gəldün qonağımız (GAF-2 s. 93)	Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında. (2005: s. 293)	Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü. (1988: s. 860)	Ünlem grubu
Ayıq dur, sayıq ol sən (GAF-9 s. 129)	Uyanık olmak, ihtiyatlı olmak. (2005: s. 460)		Ünlem grubu
Sağlıq ile galasız (s. 529 b. 6319)	Ayrılırken “hoşça kal (kalın)! Sağlıcakla kalın!” anlamında söylenen veda sözü veya ifadesi. (2005: s. 456)		Ünlem grubu
Çəkım nazını, qardaş! (GAF-2 s. 86)	Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)	Ünlem grubu
Xoş gördük, ay qonaqlar (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamak. (1988: s. 860)	Ünlem grubu

Deyimlerin içerisinde de yer alan ünlem grubu duyguları belirtmiş ve deyimlerdeki anlamı güçlendirmiştir. Deyimlerde 26 adet ünlem grubu yer almıştır. Deyimlerin bazılarında ünlem cümlelerinin sonunda ünlem işareti ile gösterilmiş bazı ünlem gruplarında ise vurgu ile verilmiş ünlem işareti ile gösterilmemiştir.

1.2.10. Birleşik Fiil Grubu

Türkiye Türkçesinde

Bir ismin ya da bir fiil biçiminin bir yardımcı fiille oluşturduğu kelime grubudur. İki farklı şekilde yapılmaktadır:

- İsimle Yapılan Birleşik Fiil:** “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-,” yardımcı fiilleri isimlerle bir araya gelmesiyle oluşur.

2. **Fiille Yapılan Birleşik Fiil:** Bir fiilin, vokal zarf fiil ekini veya “-ıp, -ip, -up, -üp” zarf fiil ekini alarak yardımcı fiille beraber oluşturulmuş hâlidir (Karaörs, 1993: 18-19)

Azerbaycan Türkçesinde

Yalçın, kitabında birleşik fiilleri üç başlık hâlinde ele almıştır.

1. **Tasvir Fiilleri:** İki ayrı fiilin kaynaşması ile oluşan ve birinci fiil “-A, -I, -(y) -Ip ” zarf eylem hâlinedir ve asıl anlam bu eylem üzerinde toplanmıştır. İkinci fiil ise esas fiil olduğu halde anlam kaymasına uğramış ve yardımcı fiil durumuna gelmiştir. Yaygın olarak kullanılan tasvir fiil ekleri “at-, bil-, bit-, çık-, dur-, gel-, gël-, keç-, qal-, ol- ” gibi eklerden oluşmaktadır.
2. **Bir İsim ve Bir Fiilden Oluşan Birleşik Fiil:** İsim bir yardımcı fiil ile birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır, “ et-, ële-, ol-” ekleriyle yapılır.
3. **Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiil:** Bir ad ve bir eylemin anlamca kaynaşmasıyla oluşur. Bu tarz birleşik fiillerin çoğu deyim olarak da kullanılmaktadır (Yalçın, 2021: 327-337).

Tablo 1.12. Birleşik Fiil Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Birleşik Fiil
Gözüm ğaldı (s. 3 b. 10)	Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. (2005: s. 260)	İsteyip de elde edemediği şeye karşı isteği sürmek, gözü kalmak. Gücenmek. (1988: s. 800)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Adın ğaldı (s. 5 b. 31)	Adı kalmak, kendisinden sonra iyi bir iş, eser bırakıp gitmekle adı ebedileşmek. (2005: s. 24)	Kendisi yok olduktan sonra adı anılmak. (1988: s. 531)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Aklım ğetdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Göze ğeldi (s. 169 b. 1999)	Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Düşdüm ayağa (s. 15 b. 153)	Yalvarmak, Ucuzlamak, fiyatı aşağı inmek. (2005: s. 70)	İlgisiz ve yetkisiz kimseler karışmak. Artık her yerde bulunabilir olmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Zay oldu (s. 18 b. 183)	Zayi olmak, telef olmak, mahvolmak, heder olmak. (2005: s. 571)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Ün salar (s. 30 b. 335)	Ses seda düşürmek. (2005: s. 517)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Gulag v�rin (s. 42 b. 471)	Kulak vermek, merak edip dinlemek, dinlemek, duymaya çalışmak. Söylenen Şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek, üzerinde düşünmek. (2005: s. 380)	�yi anlamak üzere dinlemek. (1988: s. 945)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gulag as (s. 50 b. 564)	Dinlemek. Kulağını dayayarak dinlemek, muayene etmek. (2005: s. 380)	�nem vermek, dinlemek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Can bağışlar (s. 68 b. 781)	Can vermek, büyük dirlik ve g�� vermek, m�nev� g�� kazandırmak. (2005: s. 138)		Anlamca kaynaşmış fiil
Elime düşse (s. 71 b. 816)	Eline düşmek, pençesine düşmek, egemenliğine girmek. (2005: s. 227)	Kendisine hıncı bulunan birinin egemenliği altına girmek. (1988: s. 759)	Anlamca kaynaşmış fiil
G�z tiker (s. 74 b. 862)	Göz dikmek, bir Şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, �mit etmek, emin olmak. (2005: s. 252)	Bir Şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış fiil
Könül aldın (s. 82 b. 956)	Tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine �Őık etmek. (2005: s. 338)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Anlamca kaynaşmış fiil
Başa �ıh (s. 93 b. 1088)	Őıarmak, fazla yüz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak. (2005: s. 89)	Gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek. (1988: s. 615)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Daşa çaldı (s. 104 b. 1219)	Mahvetmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. (2005: s. 169)		Anlamca kaynaşmış fiil

Arada galdı (s. 104 b. 1222)	Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. (2005: s. 59)	Anlaşamayan iki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme yüzünden güç duruma düşmek. (1988: s. 577)	Anlamca kaynaşmış fiil
Darda galdı (s. 105 b. 1228)	Darda kalmak, zor duruma düşmek, zorluk çekmek, muhtaç durumda olmak. (2005: s. 167)	Paraca sıkıntı içinde bulunmak. Herhangi bir konuda olanakları gereksemelerine yetmediğinden güç bir durum içinde bulunmak. (1988: s. 706)	Anlamca kaynaşmış fiil
Sebr yledi (s. 164 b. 1931)	Zorluklara, kötü durumlara vs. şikâyet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelecek bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek. (2005: s. 461)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Sağ olsun (s. 164 b. 1932)	Bir kimsenin yaptığı bir işten hareketinden memnunluğu, bundan dolayı teşekkürü bildirir. Bir kimse için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söylenen kimsenin iyi niyetini belirtmek için kullanılır. (2005: s. 455)	Biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz. Bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. Önce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)	Anlamca kaynaşmış fiil
Yol vërin (s. 170 b. 2007)	Başkasının geçmesi için kenara çekilmek. İzin vermek, engel olmamak. (2005: s. 562)	Geçmesine izin vermek. İşten çıkarmak. (1998: s. 1124)	Anlamca kaynaşmış fiil

Gan geldi (s. 170 b. 2010)	Kan gelmek, kanamak. (2005: s. 346)	Sağlıklı duruma gelmek, canlanmak. Yüzü daha canlı ve renkli olmak, iyi beslenmekten dolayı gülbüz görünmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış fiil
Könlüm açıldı (s. 171 b. 2026)	Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak. (2005: s. 337)	Neşelenmek, ferahlamak. sozluk.gov.tr (26. 09. 2024)	Anlamca kaynaşmış fiil
Boşa g�tdi (s. 180 b. 2124)	Boşa gitmek,(harcanan emek, para vs.) hiçbir i�e yaramamak. (2005: s. 127)	Bir i�e yaramadan yok etmek. (1998: s. 658)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Elimden ga�dı (s. 180 b. 2131)	Yakasını kurtarmak, canını kurtarmaya çalışmak. (2005: s. 226)	Sahip olamamak. De�erlendirememek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kayna�m�� fiil
�reyinden geçdi (s. 186 b. 2203)	Y�re�inden geçmek, içinden geçmek, arzu etmek, istemek sevmek. (2005: s. 522)	D���nmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kayna�m�� fiil
Belaya saldı (s. 194 b. 2296)	Başını bel�ya sokmak. (2005: s. 111)		Anlamca kayna�m�� fiil
Cefa çekdim (s. 201 b. 2375)	Eziyet çekmek, ıstırap çekmek. (2005: s. 145)		Anlamca kayna�m�� fiil
G�z a�am (s. 203 b. 2408)	Dünyaya gelmek, do�mak. Fırsat bulmak, imk�n bulmak. (2005: s. 252)		Anlamca kayna�m�� fiil
Dil açdım (s. 221 b. 2623)	Konuşmak, konuşmaya ba�lamak, derdini söylemek. Kelimeleri tek tek s�yleme�e ba�lamak, konuşmaya ba�lamak. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konu�mayan kimse konuşmaya ba�lamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kayna�m�� fiil
Baş goysam (s. 232 b. 2760)	Baş koymak, hayatını adamak, canını vermek, ölmek için hazır olmak. Dalga geçmek. (2005: s. 88)	Evli bulunmak. Bir şey uğruna ölümü göze almak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kayna�m�� fiil

Mum olmuşam (s. 236 b. 2799)	Mum olmak, uslu olmak, doğru ve düzgün durmak, yaramazlık yapmamak. (2005: s. 406)	Yaramazlığı bırakarak çok uslanmış olmak, yola gelmek. (1988: s. 969)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Göze gellem (s. 241 b. 2857)	Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Anlamca kaynaşmış fiil
Şükr eylerem (s. 248 b. 2949)	Şükretmek, Tanrı'ya minnettarlığını bildirmek, razılık etmek, teşekkürünü bildirmek, ifade etmek. (2005: s. 493)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Ayag çekdim (s. 266 b. 3159)	Ayağını çekmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesmeğe mecbur etmek veya sebep olmak. (2005: s. 74)	Kandırmaya çalışmak, avutmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış fiil
El çekdim (s. 286 b. 3407)	Bırakmak, vazgeçmek, alâkasını kesmek. Alışkanlık edindiği bir şeyi bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, dönmek. (2005: s. 215)	Yapmakta olduğu bir işi artık yapmama durumuna geçmek. (1988: s. 749)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Dilimden düşmez (s. 294 b. 3501)	Dilinden düşmemek, devamlı tekrar etmek, sürekli anmak, hep hatırlamak. (2005: s. 185)	Hep o kişinin ya da şeyin sözünü etmek. (1988: s. 721)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Bëzer oldum (s. 296 b. 3521)	Usanmak, bıkmak, bîzar olmak. (2005: s. 142)	Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak. sozluk.gov.tr (21.09.2024)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Can atdım (s. 372 b. 4442)	Herhangibir şeyi elde etmeyi çok istemek. Kurtulmak için bir yere sığınmak. (2005: s. 138)	Bir şeye erişmeyi pek çok istemek. (1988: s. 671)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Üz gördü (s. 500 b. 5974)	Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. (2005: s. 529)	İlgi ve yakınlık görmek. (1988: s. 1132)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Derde düşdüm (s. 529 b. 6320)	(Bazen “canı” sözü ile beraber kullanılır.) Hastalanmak, hastalığa tutulmak. Derde düşmek, bir şeyi kendine dert etmek. (2005: s. 175)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gadan alım (s. 286 b. 3400)	Yalvarış veya okşayışla rica bildirir. (2005: s. 345)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Allah vërer (s. 442 b. 5276)	Dilenciye baştan savmak için söylenir. İşler yolundadır, işler tıkrındadır. (2005: s. 52)	(Dilenciye) İstedigın sadakayı vermeyeceğim; bekleme. İşin yolunda, buna bende seviniorum (1988:s. 565)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
İşim düştü (s. 32 b. 350)	İşi düşmek, bir kimsenin yardımına ihtiyaç duymak, birinden yardım istemek. (2005: s. 313)	Yapılacak bir iş için birinden yardım isteme durumunda olmak. Bir yerde yapılacak işi bulunmak. (1988: s. 886)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Kül oldu (s. 490 b. 5852)	Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek. (2005: s. 339)	Varını yoğunu yitirmek. (1988: s. 951)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Hörmet ëler (s. 75 b. 868)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yaptığı iyiliğın karşılığın ödemek, gördüğü iyiliğë karşı bir şey vermek. (2005: s. 284)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Üreyim oynamasın (s. 333 b. 3966)	Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek. (2005: s. 521)	Birden heyecanlanmak. (1988: s. 1131)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Gonağ oleydim (s. 7 b. 52)	Konuk olmak, misafir olmak, misafir gitmek, birinin konuğu olmak. (2005: s. 375)	Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Belanı çekdim (s. 8 b. 67)	Kötü şeylere maruz kalmak. (2005: s. 111)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Şadlıg eyler (s. 11 b. 107)	Çalıp oynamak, eğlenmek, neşelenmek. (2005: s. 485)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Perişan oldu (s. 30 b. 329)	Darmadağın olmak, her biri bir tarafa dağılmak. Gamlanmak, kederlenmek, çok üzölmek. (2005: s. 444)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Gan gussun (s. 52 b. 588)	Vereme yakalanmak. Olmadık eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmek. (2005: s. 347)	Çok eziyet çekmek. (1988: s. 906)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Saçını yolur (s. 63 b. 726)	Üzöntü, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmak. (2005: s. 455)	Üzöntüsünden dövönmek. (1988: s. 1021)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Hına yahdım (s. 68 b. 786)	Kına yakmak. Kandırmak, aldatmak. (2005: s. 291)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
El uzatdım (s. 74 b. 860)	Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak. (2005: s. 217)	Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Seda saldı (s. 111 b. 1304)	Güröltü koparmak, güröltü şamata çıkarmak. Meşhur olmak, güröltü koparmak. (2005: s. 462)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Yoldan �yler (s. 205 b. 2427)	Yolundan etmek, gitmesine engel olmak, gitmekten vazgeçirmek. Yolunu �a�ırmasına sebep olmak, ba�ından etmek, çeşitli yollarla kötü yola d��mesine sebep olmak, kötü yola sevk etmek. (2005: s. 563)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Terk �lerik (s. 215 b. 2548)	Bırakıp gitmek, çıkıp gitmek, atıp gitmek. Yarım bırakmak, artık devam etmemek, bırakıp gitmek. (2005: s. 502)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Mat galdı (s. 223 b. 2648)	Hayret etmek, �a�ırmak, �a�kınlı�a u�ramak. Yenilmek. (2005: s. 394)		Anlamca kayna�mı� birleşik fiil
Gurban keserem (s. 250 b. 2972)	Kurban kesmek. Allah'ın emirleri gereğince ve Allah'a yakınla�maya vesile olarak, üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlara paylanmak üzere bir hayvanı kesmek, kurban etmek. (2005: s. 382)		Anlamca kayna�mı� birleşik fiil
Mehv olub (s. 257 b. 3049)	Yok, olmak, yeryüzünden silinmek. Yok, olmak, hiç olmak. (2005: s. 398)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Dize geldim (s. 266 b. 3161)	Dize gelmek, boyun e�mek. (2005: s. 191)	Güçlünün buyru�unu kabul etme durumuna gelmek. (1988: s. 727)	Anlamca kayna�mı� birleşik fiil
Talan oldum (s. 276 b. 3282)	Talan olmak, varı yo�u elinden alınmak, soyulmak. (2005: s. 494)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Dillerde gezdi (s. 278 b. 3312)	Me�hur olmak, �n� yayılmak, herkes tarafından konu�ulmak. Halkın arasında konu edilmek, ��yia yayılmak. (2005: s. 187)	Her yerde sözü edilmek. (1988: s. 723)	Anlamca kayna�mı� birleşik fiil

Kam aldı (s. 289 b. 3445)	Kâm almak, arzusuna maksadına ulaşmak. İntikam almak. (2005: s. 322)	Umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak, keyfini çıkarmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Kamana döndü (s. 303 b. 3606)	Beli bükülmek, eğilmek. (2005: s. 322)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Şikâyet eyler (s. 309 b. 3679)	Hoşnutsuzluğunu, memnuniyetsizliğini bildirmek, ahu zar etmek, şikâyetlenmek. Bir kimseyi yaptığı haksızlıktan dolayı resmi olarak şikâyet etmek. (2005: s. 490)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Cezana geldi (s. 309 b. 3680)	Bıkmak, usanmak, bizâr olmak. (2005: s. 140)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Payına düşdüm (s. 323 b. 3849)	Payına düşmek, kısmeti olmak, bahtına çıkmak. (2005: s. 442)	Bölüşmede hisse ayrılmak, belirli bir bölüm verilmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Hesret ğaldın (s. 327 b. 3892)	Hasret kalmak, arzusuna ulaşmamak, arzuladığı bir şeyi elde edememek, arzusu içinde kalmak. (2005: s. 280)	Özlediği kimseye, yere, şeye bir türlü kavuşamaz olmak. (1988: s. 844)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Haram olsun (s. 328 b. 3914)	Haram olsun! Hayrını görme, görmesin. (2005: s. 272)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
El çalar (s. 356 b. 4247)	Alkış çalmak, alkışlamak. Sevinmek. (2005: s. 215)	Alkışlamak, tempo tutmak. Birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Nale çeker (s. 358 b. 4272)	Feryat etmek, inlemek, ağlamak. (2005: s. 413)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Rehm edin (s. 374 b. 4456)	Acımak, hâline acımak, merhamet etmek. (2005: s. 450)		Bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiil
Göze göründü (s. 390 b. 4650)	Belli olmak. Var olmadığı hâlde varmış gibi görünmek. (2005: s. 255)	Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Nezer salmışam (s. 435 b. 5188)	Bakmak, göz gezdirmek. (2005: s. 418)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Fegan eyler (s. 440 b. 5253)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiil
Mest oldu (s. 492 b. 5882)	Mest olmak, güzel bir şeyin etkisi dolayısıyla sarhoş gibi olmak, akli başından gitmek, vurulmak. (2005: s. 401)	Çok hoşlanmak, kendinden geçmek. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiil
Sual alıram (s. 496 b. 5926)	Soru sormak. (2005: s. 480)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Dört dolannam (s. 230 b. 2727)	Telâşla koşuşturmak. Etrafında pervane olmak. (2005: s. 194)	Bir iş yapmak için durmadan şuraya buraya koşmak. (1988: s. 732)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Başa çalar (GAF-1 s. 157)	Başa kakmak, kakınç etmek. (2005: s. 89)	Bir şeyi öfkeyle, nefretle geri vermek. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Zikr eylărəm (GAF-1 s. 159)	Anmak, yâd etmek, hatırlamak, adını anmak, söylemek. Söylemek, ifade etmek, demek. (2005: s. 575)		Bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiil

Uzaq qaçar (GAF-2 s. 80)	Yaklaşmamak, yakınlık göstermemek, yabancı gibi hareket etmek. (2005: s. 515)	Uzakta bulunmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Xoş gəldün (GAF-2 s. 93)	Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında. (2005: s. 293)	Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılariken söylediği nezaket sözü. (1988: s. 860)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Başdan at (GAF-4 s. 128)	Başından atmak, kabul etmemek, reddetmek, mesul olmamak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak. (1988: s. 622)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Qana boyandı (GAF-4 s. 162)	Kana boyanmak, öldürülmek, katledilmek veya yarısından çok kan akmak, çok kan kaybetmek. (2005: s. 347)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Avara oldum (GAF-4 s. 156)	Âvare olmak, her şeyini kaybetmek, yerinden yurdundan olmak. (2005: s. 69)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Dərbədər oldu (GAF-9 s. 99)	Derbeder olmak, kapı kapı gezmek, evsiz barksız kalmak, yurdundan yuvasından olmak. (2005: s. 174)		Bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiil
Salavat gətir (GAF-9 s. 118)	Sâlavat getirmek, dua okuduktan sonra sağ eli yüze çekmek suretiyle "Allahümme sallî âlâ Muhammedin ve âli Muhammed" demek. (2005: s. 458)	Hız. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak. Tehlikeli bir durumda dua okumak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Həvəsə düşdü (GAF-9 s. 127)	Heveslenmek, hevesi uyanmaq. (2005: s. 280)	Kuvvetle istemek. sozluk.gov.tr (22.11.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gözümə görünər (GAF-9 s. 129)	Görmək, belli olmaq. Olmadığı hâlde görünmək, hayal edilmək, tasavvur edilmək, gözünde canlanmaq. (2005: s. 263)	Göze görünmək. Belli, açık olmaq. sozluk.gov.tr (22.11.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Cuşa gəldi (GAF-9 s. 134)	Coşmaq, şevke gəlmək, təhrik olmaq. İlhama gəlmək. (2005: s. 151)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gün görədik (GAF-9 s. 147)	Gün görmək, bolluk və mutluluk içində yaşamək. (2005: s. 268)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Bəhsə düşdü (GAF-9 s. 127)	Bahse tutuşmaq, yarışmaq. (2005: s. 109)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Kef çəkdim (GAF-11 b. 223 s. 303)	Keyif çatmaq, neşələnmək, zəvk almaq, vaktini neşə ilə keçirmək, zəvkini çıxarmək, keyiflənmək. (2005: s. 324)	Keyfetmək. sozluk.gov.tr (26.11.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Gözü doymaz (GAF-11 b. 399 s. 317)	İhtiraslı olmaq, hər şeydə gözü kalmək. Arzusuna istəğine sonuna kadar ulaşmamək. (2005: s. 259)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Cana gəldim (GAF-2 s. 70)	Bıkmək, usanmək, bezmək, bîzar olmaq. Canlanmək, dirilmək, kendine gəlmək. (2005: s. 139)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Yuxu tutdu (GAF-2 s. 83)	Uyumək, uyuyabilmək. (2005: s. 565)	Uyuma istəği duymək. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Əldən çıxar (GAF-2 s. 85)	Elden çıkmək, kaybedilmək, yitirilmək, yok olmaq. Eskimək, yıpranmək, kullanılmayacak kadar eskimək. (2005: s. 219)	Satmək. (1988: s. 751)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Kənar gəzər (GAF-2 s. 86)	Kenar gezmək bir şeyden veya birindən uzak durmaq, yaxlaşmamak. (2005: s. 329)	Yaklaşmayıp uzakta bulunmayı yeğlemek. (1988: s. 920)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Çəkim nazını (GAF-2 s. 86)	Nazını çəkmək, hər dediğini yapmak, eziyetinə katlanmaq. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Dil tutular (GAF-4 s. 124)	Konuşma yeteneğini kaybetmə. (2005: s. 182)	Korku, heyecan gibi nedenlerle söz söyleyemez olmak. (1998: s. 722)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Tay o'lmaz (GAF-5 s. 122)	Eş olmak, denk olmak. (2005: s. 497)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Xoş gördük (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamaq. (1988: s. 860)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Sirr verirsən (GAF-5 s. 143)	Birinin sırrını başkasına açmaq, sırrını söylemək. (2005: s. 471)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
İnsaf et (GAF-5 s. 154)	İnsaf etmək, merhamət etmək, merhamət göstərmək, adil hərəkət etmək. (2005: s. 304)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Möhlət verdi (GAF-8 s. 165)	Bir işin belirli bir zamanda yapılması için zaman vermək. Fırsat vermək, vaxit tanımaq, imkân tanımaq. (2005: s. 405)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Sözümdə durmuşam (GAF-11 b. 238 s. 305)	Sözündə durmaq, verdiği sözü tutmaq. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmek. (1988: s. 1046)	Anlamca kaynaşmış birleşik fiil

Şad olam (s. 317 b. 3777)	Şad olmak, sevinmek, neşelenmek, memnun olmak. (2005: s. 485)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Hasil oldu (GAF-2 s. 87)	Sonuç olarak ortaya çıkma, elde edilmek. Türemek, meydana gelme, kendini göstermek. (2005: s. 273)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Bendivan oldu (s. 491 b. 5868)	Bir tarafa takılma veya herhangi bir engelden dolayı iş yapamamak. Konmak, tünemek. (2005: s. 112)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Ėemgin olar (s. 356 b. 4248)	Kederlenmek, gamlanmak, perişan olmak, meyus olmak. (2005: s. 366)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Ėan olar (s. 385 b. 4595)	Kan olmak, cinayet işlenmek, bir kimse öldürölmek. (2005: s. 347)	Kan davası bulunmak, bir taraf öteki taraftan birini öldürmüş olmak. (1988: s. 906)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Nezere geldi (s. 169 b. 1996)	Görünmek, ...gibi görünmek. Nazarı dokunmak, zarar vermek. (2005: s. 419)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Tuş oldu (s. 165 b. 1953)	Tesadüf etmek, önüne çıkma, karşılaşma. Müptelâ olmak, uğramak, maruz kalmak. (2005: s. 510)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Köç eyledi (s. 106 b. 1239)	Göç etmek, bir yerden başka bir yere gitmek, muhaceret etmek. (2005: s. 334)	Oturduğı yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek. (1988: s. 797)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Nuş olsun (s. 348 b. 4151)	Afiyet olsun! (2005: s. 421)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil

Derd �ler (s. 426 b. 5081)	Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, �z�lmek, m�nev� üzüntü çekmek. �ine atmak, bir şeyi kendisi için ıstırap kaynağı yapmak. (2005: s. 174)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Gubar oldu (s. 221 b. 2617)	Büyük dert olmak. (2005: s. 377)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Lal olaydım (s. 259 b. 3077)	Dilsiz olmak. Konuşma yeteneğini kaybetmek, konu�amamak. (2005: s. 388)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Sakit olsun (s. 175 b. 2073)	Teskin olmak, sakinle�mek, rahatlamak. (2005: s. 457)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
H�km etdi (GAF-9 s. 129)	Emretmek, buyurmak. Hüküm sürmek, hükmetmek, hükümranlık etmek.		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Tar-mar olsun (GAF-5 s. 125)	Birbirine karışmak, nizam�� duruma gelmek, dolaşmak. Harabe olmak, alt üst olmak, dağılmak. (2005: s. 496)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Kamil olmağ (s. 470 b. 5618)	Olgun olmak. (2005: s. 322)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Namaz qılaq (GAF-9 s. 98)	Namaz kılmak, namaz ibadetini yerine getirmek. Uyuklamak. (2005: s. 413)		Anlamca kayna�mı� birleşik fiil
G�z gama�ar (s. 8 b. 71)	G�rmeğı engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek. (2005: s. 253)	Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak. (1988: s. 810)	Anlamca kayna�mı� birleşik fiil

Pert olur (s. 481 b. 5747)	Sinir olmak, bir söz, bir hareket vs'den dolayı bozulmak, kalbi kırılmak, asabı bozulmak. (2005: s. 444)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Gözdən oldum (GAF-1 s. 160)	Kör olmak, gözlerini kaybetmek. (2005: s. 254)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Deng �der (s. 418 b. 4990)	Bıktırmak, usandırmak, bezdirmek.(Başını, beynini, kulağını kelimeleriyle birlikte kullanılır.) (2005: s. 174)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Didergin oldu (s. 492 b. 5873)	Vatanından ayrı düşmek, yurdundan mahrum olarak başka yerlerde dolaşmak, derbeder olmak. (2005: s. 180)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Xidmət �yl�r�m (GAF-1 s. 159)	Bir idarede, kuruluşta vs. maaşla çalışmak, resmi işte çalışmak. Birinin mutluluğu, saadeti, refahı, menfaati uğruna iş yapmak, çalışmak, emek harcamak. (2005: s. 291)	İş görmek, çalışmak. Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil
Gözüm sataşdı (s. 13 b. 123)	Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak. (2005: s. 261)		Anlamca kaynaşmış birleşik fiil
Fikr �yl�r�m (GAF-1 s. 159)	Düşünmek. Bir şey için kaygılanmak. (2005: s. 242)		Bir isim ve fiilden oluşan birleşik fiil

Deyimlerde 133 tane birleşik fiil yer almaktadır. Tasvir fiille oluşturulan birleşik fiil grubu deyimlerde yer almamaktadır. Bir isim ve fiille oluşturulan birleşik fiil ve anlamca kaynaşmış deyim sayısı fazladır.

1.2.11. Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları, iyelik ve hâl eki alan bir isim ve başka bir ismin bir araya gelmesi sonucu oluşan kelime grubudur. Bu gruplar bazı kelime grupları ve cümlelerin kısaltması sonucu ortaya çıkmış, bundan dolayı kısaltma grubu denilmektedir (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 107).

Türkiye Türkçesinde

Yaklaşma Grubu: Yaklaşma eki alan bir isim ögesinin başka bir isim ögesi ile kurduğu kelime grubudur. Grubun birinci unsuru “-a,-e ” ekini taşır (Karahan, 1999: 41).

Bulunma Grubu: Bulunma eki alan bir isim unsurunun başka bir isim ögesi ile kurduğu kelime grubudur. Grubun birinci unsuru “-da, -de, -ta, -te” eklerini taşır (Karahan, 1999: 42).

Uzaklaşma (Ayrılma) Grubu: Ayrılma hâli ekini alan bir ismin yalın haldeki diğer bir isimle oluşturduğu kelime grubudur (Karaörs, 1993: 28).

Yükleme Grubu: Cümlede bulunan iki isim unsurundan birinci unsurun belirtme durum eki aldığı diğer unsurun ise ak almadığı kelime grubudur (Altun, 2011: 15).

Vasıta Grubu: Vasıta ekini alan bir isim ögesinin başka bir isim ile oluşturduğu ve birinci unsurun “-la, -le ” ekini aldığı kelime grubudur (Karaağaç, 2011:148).

İsnat Grubu: İki isim unsurunun bulunduğu biri diğerine isnat edilen kelime grubudur ve görünüş olarak yerleri değiştirilmiş sıfat tamlamasına benzetilebilir (Özkan, M., ve V. Sevinçli, 2012: 109).

İlgi Grubu: İlgi ekini alan bir isim ve başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan gruptur. Kısaltılmış bir isim tamlaması şeklindedir (Aktan, 2016: 79).

Azerbaycan Türkçesinde

Kısaltma grupları Azerbaycan Türkçesinde ismi birleşmeler başlığı altında, Tayini söz birleşmelerine dâhil olmayan ismi birleşmeler başlığı altında incelenmektedir. Bu birleşmelerin birinci tarafı yalın halde olup ikinci tarafı sıfatlardan oluşabilir ve genellikle “-lı,-li” lü ekleri ile oluşturulmaktadır. Birleşmeler ismin hâl eklerini alarak çekimlenebilir (Ayan, 2024: 610-611).

Tablo 1.13. Ayrılma Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Ayrılma Grubu
Eğlim başımdan gədir (s. 188 b. 2222)	Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırarak. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak. (1988: s. 552)	Başımdan İsim kök-iyelik-ayrılma hâl eki
Ağlım başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Aklı şaşmak. (2005: s. 32)		Başımdan İsim kök-iyelik-ayrılma hâl eki
Ruhum bedenden çıhdı (s. 188 b. 2219)	Son derece hoşlanmak, içi açılmak; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmek. (2005: s. 452)		Bedenden İsim kök-ayrılma hâl eki
Allah'dan bir utan (s. 415 b. 4952)	Allah'tan utan, yaptığından dolayı utanmalısın, sıkılmalısın. (2005: s. 53)		Allah'dan İsim kök-ayrılma hâl eki

Tablo 1.14. Yükleme Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Yükleme Grubu
Yolunu gözlemekden (s. 39 b. 442)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Yolunu İsim kök-iyelik eki- zamir n'si-belirtme hâl eki
Bağrımı gan ëyleme (s. 69 b. 802)	Haddinden fazla kederlendirmek, ıstırap vermek, üzme. (2005: s. 81)		Bağrımı İsim kök-iyelik eki- belirtme hâl eki
Güni günə satmaram (GAF-1 s. 159)	Geciktirmek, geciktirmesine sebep olmak. (2005: s. 269)		Güni İsim kök-belirtme hâl eki
El, golumu bağladı (s. 97 b. 1131)	Serbest hareket etmesine izin vermemek, müsaade etmemek. (2005: s. 217)	Yapması gereken işi, engeller yüzünden yapamaz durumda olmak. (1988: s. 757)	Golumu İsim kök-iyelik eki- belirtme hâl eki
Gözüm üste yëri var (s. 403 b. 4806)	Saygın, sevilen birini davet veya karşılama ifadesi. (2005: s. 261)		Yëri İsim kök-belirtme hâl eki
Derdi derdime gatma (s. 27 b. 292)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Derdi İsim kök-belirtme hâl eki
Sëçdim ağadan garanı (s. 141 b. 1659)	İyiye kötüden ayırt etmek, iyinin kötüne ne olduğunu idrak etmek. (2005: s. 28)		Garanı İsim kök- kaynaştırma- yükleme hâl eki

Tablo 1.15. İsnat Grubu

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	İsnat Grubu
Üzü ğaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, başı aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)	İsnat grubu

Kısaltma grupları konu başlığında toplamda 12 kısaltma grubu yer almaktadır. Ayrılma grubu ile ilgili 4 deyim, yükleme grubu ile ilgili 7 deyim, isnat grubu ile ilgili 1 deyim vardır. Yaklaşma grubu, bulunma grubu, vasıta grubu, ilgi grubu ile ilgili deyim örnekleri mevcut değildir.

1.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Cümleyi oluşturan temel öğelerden olan yüklem, ek alarak veya ek almadan yargı yüklenmiş hâli isim ya da fiilden oluşur. Yüklemin türü cümlenin anlamını ve cümle öğelerinin yerini ve türünü de etkilemektedir (Karahana, 2018: 96).

Türkiye Türkçesinde

1-Fiil Cümlesi: Yüklemini çekimlenmiş bir fiil ya da birleşik fiilden oluşan cümlelerdir. Her türlü hareket, iş, oluş, yapma ve olmalar fiil cümleleri ile belirtilir (Karaağaç, 2011: 202).

2-İsim Cümlesi: Yüklemini isim ve isim soylu bir söz olan cümledir. İsim cümlesi sadece ana yardımcı fiil ile birlikte oluşturulan bir cümledir (Karaağaç, 2011: 204).

Azerbaycan Türkçesinde

Cümle öğeleri başlığında ifade edilme şekline göre: “feli xeber” ve “ismi xeber” olarak ikiye ayrılmıştır:

1-Fiil Cümlesi: Cümlede hareket, iş bildirmektedir (Kazımov, 2007: 111).

2-İsim Cümlesi: Cümlede bir şahıs ile isim, sıfat, sayı, zamir, mastar, sıfat-fiil grubu vb. şekilde oluşmaktadır (Seyidov, 2014: 258-259).

1.3.1. Fiil Cümlesi

Tablo 1.16. Fiil Cümlesi

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Fiil Cümlesi
Gözüm ğaldı (s. 3 b. 10)	Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. (2005: s. 260)	İsteyip de elde edemediği şeye karşı isteği sürmek, gözü kalmak. Gücenmek. (1988: s. 800)	Ğaldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Cefa çekdim (s. 201 b. 2375)	Eziyet çekmek, ıstırap çekmek. (2005: s. 145)		Çekdim Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Göz gamaşar (s. 8 b. 71)	Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek. (2005: s. 253)	Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak. (1988: s. 810)	Gamaşar Fiil kök-geniş zaman eki
Gözüm galdı yollarda (s. 12 b. 111)	Birini beklemek, onun için istek ve özlem duymak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Galdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Gözüm sataşdı (s. 13 b. 123)	Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak. (2005: s. 261)		Sataşdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Üzün gülse (s. 13 b. 129)	Sevinçli olduğu yüzünden belli olmak. Refaha kavuşmak, sıkıntıdan kurtulmak. (2005: s. 532)	Neşelenmek, sevinmek, sevindirici bir duruma kavuşmak. (1988: s. 1134)	Gülse Fiil kök-şart eki

Can vërim (s. 16 b. 165)	Ölmek, ruhunu teslim etmek. Birin yolunda canından olmak, kendini feda etmek. (2005: s. 139)	Ölmek. Bir şeyi, hayatını onun uğruna feda edecek kadar çok istemek. (1988: s. 678)	Vërim Fiil kök-istek kipi
El vurmayın (s. 25 b. 268)	El vurmamak, dokunmamak. (2005: s. 217)	Bir işi yapmaya yanaşmamak ve başlamamak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Vurmayın Fiil kök-emir kipi
Oldum deli, divana (s. 32 b. 358)	Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak. (2005: s. 172)	Bir kimseyi, bir şeyi çıldırasıya sevmek. (1988: s. 709)	Oldum Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Könlümü vërrem (s. 35 b. 390)	Gönül vermek, âşık olmak, sevmek. Razı olmak, anlaşılmak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)	Vërrem Fiil kök-şimdiki zaman
Can göydüm (s. 50 b. 563)	Çok çalışmak, didinmek, ömrünü ona harcamak. Kutsal bir şey uğrunda kendini feda etmek, o yolda ölmek, canından geçmek. (2005: s. 139)		Göydüm Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Düşdü dillere (s. 73 b. 842)	Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. (2005: s. 182)	Uygunsuz davranışı yüzünden çevrede onun için kötü şeyler söylemek. (1988: s. 719)	Düşdü Fiil kök-görülen geçmiş zaman

Üreyimi dağladı (s. 97 b. 1131)	Yüreği dağlanmak, son derece kederlenmek, gamlanmak. (2005: s. 519)		Dağladı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Üz üze geldim (s. 122 b. 1430)	Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavga etmek. (2005: s. 530)	Yüzleri birbirlerine karşı olduğu halde yaklaşmış olmak. (1988: s. 1140)	Geldim Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Gan ağlar (s. 126 b. 1479)	Çok üzölmek, yasa batmak, kanlı gözyaşları akıtmak. Usanmak, gırtlacağına çıkmaq, bezmek, çok rahatsız olmak, bıkmak. (2005: s. 345)	Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak. (1988: s. 903)	Ağlar Fiil kök-geiş zaman
Aklım gëtdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)	Gëtdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Nezere geldi (s. 169 b. 1996)	Görünmek, ...gibi görünmek. Nazarı dokunmak, zarar vermek. (2005: s. 419)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Geldi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Aman vërmedi (s. 182 b. 2150)	Fırsat vermemek, imkân tanımamak, hareket etmesine müsaade etmemek, tepesinde bitmek, kıvıldamasına, hareket etmesine, davranmasına izin vermemek. Acımasız davranmak, merhamet etmemek, bağışlamamak. (2005: s. 56)	Göz açtırmayarak ve yardım almaya fırsat bırakmayarak kıyasıya hırpalamak. (1988: s. 571)	Vërmedi Fiil kök- olumsuzluk eki- görülen geçmiş zaman

Eğlim başımdan gedir (s. 188 b. 2222)	Doğru yoldan çıkma, azma, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırma. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırma. (1988: s. 552)	Gedir Fiil kök-şimdiki zaman
Gözden düşmüşem (s. 190 b. 2248)	Gözden düşmek, önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Düşmüşem Fiil kök-istek kipinin rivayeti
Canı çıhsın (s. 512 b. 6113)	Ölmek, ruhunu teslim etmek. Çok yıpranmak, çok hırpalanmak. (2005: s. 140)	Ölmek. Yaptığı zor bir işten dolayı çok yorulmak, bitkin bir hale gelmek. (1988: s. 673)	Çıhsın Fiil kök-emir kipi-
Gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Oldum Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Dil vurma (s. 17 b. 173)	Tatlı dile tutmak, güzel sözlerle kendine bağlamağa çalışmak. (2005: s. 182)		Vurma Fiil kök-emir kipi
Ün salar (s. 30 b. 335)	Ses seda düşürmek. (2005: s. 517)		Salar Fiil kök- geniş zaman eki
Gulag vërin (s. 42 b. 471)	Kulak vermek, merak edip dinlemek, dinlemek, duymaya çalışmak. Söylenen şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek, üzerinde düşünmek. (2005: s. 380)	İyi anlamak üzere dinlemek. (1988: s. 945)	Vërin Fiil kök-emir kipi

Gulag as (s. 50 b. 564)	Dinlemek. Kulağını dayayarak dinlemek, muayene etmek. (2005: s. 380)	Önem vermek, dinlemek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	As Fiil kök-emir kipi
Gatdım derdim derdine (s. 72 b. 827)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Gatdım Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Göz tiker (s. 74 b. 862)	Göz dikmek, bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, ümit etmek, emin olmak. (2005: s. 252)	Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Tiker Fiil kök-geniş zaman eki
Könül aldın (s. 82 b. 956)	Tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine âşık etmek. (2005: s. 338)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Aldın Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Gaş, göz atdı (s. 85 b. 990)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oyunatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)	Atdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Göz, gulag oldug (s. 88 b. 1030)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. (1988: s. 811)	Oldug Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Başa çıh (s. 93 b. 1088)	Şımarlamak, fazla yüz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak. (2005: s. 89)	Gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek. (1988: s. 615)	Çıh Fiil kök-emir kipi

Daşa çaldı (s. 104 b. 1219)	Mahvetmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. (2005: s. 169)		Çaldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Arada galdı (s. 104 b. 1222)	Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. (2005: s. 59)	Anlaşamayan iki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme yüzünden güç duruma düşmek. (1988: s. 577)	Galdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Dilim yandı (s. 119 b. 1397)	Nutku tutulmak, konuşamamak. (2005: s. 184)	Üzüntü ve eziyet çekmek, zarara uğramak. Bıkmak, nefret etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Yandı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Ağ günü gara geçdi (s. 160 b. 1894)	Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak. (2005: s. 26)		G geçdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Könlüm açıldı (s. 171 b. 2026)	Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak. (2005: s. 337)	Neşelenmek, ferahlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Açıldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Elimden gaçdı (s. 180 b. 2131)	Yakasını kurtarmak, canını kurtarmaya çalışmak. (2005: s. 226)	Sahip olamamak. Değerlendirememek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Gaçdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Dilim, ağzım gurusun (s. 183 b. 2159)	Diline şiş girsin! Bir ilenme ifadesi. (2005: s. 183)		Gurusun Fiil kök-emir kipi
Yolunu gözleyirem (s. 193 b. 2281)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Gözleyirem Fiil kök-şimdiki zaman

Bas bağına (s. 195 b. 2307)	Sevgiyle kucaklamak. Birisini çok sevdiğinden dolayı şefkatle muamele etmek onu korumak, himaye etmek. (2005: s. 81)	Göğsü üzerine yaslanıp sevmek. Birini sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek. (1988: s. 611)	Bas Fiil kök-emir kipi
Göz açam (s. 203 b. 2408)	Dünyaya gelmek, doğmak. Fırsat bulmak, imkân bulmak. (2005: s. 252)		Açam Fiil kök-istek kipi
Elden ele düşdüm (s. 219 b. 2596)	Kapı kapı dolaşıp durmak, belirli bir yeri, meskeni, evi olmamak. Elden ele geçmek, birinden diğerine geçmek, birinden diğerine bırakılmak, birkaç el değiştirmek. (2005: s. 219)	Birçok sahip değiştirmek. (1988: s.751)	Düşdüm Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Dil açdım (s. 221 b. 2623)	Konuşmak, konuşmaya başlamak, derdini söylemek. Kelimeleri tek tek söylemeğe başlamak, konuşmaya başlamak. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konuşmayan kimse konuşmaya başlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Açdım Fiil kök-görülen geçmiş zaman
İmana gellem (s. 240 b. 2848)	İslam dinini kabul edip Müslüman olmak. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmak, kabul etmek. (2005: s. 302)	Hak dinini kabul etmek. En sonunda doğruyu söylemek. (1988: s. 879)	Gellem Fiil kök-istek kipi

Ayag çekdim (s. 266 b. 3159)	Ayağını çekmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesmeğe mecbur etmek veya sebep olmak. (2005: s. 74)	Kandırmaya çalışmak, avutmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Çekdim Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Dilim dolaşdı (s. 271 b. 3219)	Dili dolaşmak (korku, heyecan vs.'den dolayı) konuşurken şaşırmak, bir kelimenin yerine şaşıırarak başka bir kelime kullanmak. (2005: s. 183)	Hastalık, korku, utangaçlık gibi nedenlerle söyleyeceğini şaşıırıp karıştırmak. (1988: s. 720)	Dolaşdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Ėelbimi açdım (s. 316 b. 3761)	Birine inanarak içini açmak, sırrını söylemek. (2005: s. 364)	Duygularını, düşüncelerini söylemek. (1988: s. 900)	Açdım Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Ağlım başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Akli şaşmak. (2005: s. 32)		Oynar Fiil kök-geiş zaman eki
Saraldı, soldu (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaçmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Saraldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman Soldu Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Üz gördü (s. 500 b. 5974)	Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. (2005: s. 529)	İlgi ve yakınlık görmek. (1988: s. 1132)	Gördü Fiil kök-görülen geçmiş zaman

Gözü doymaz (s. 520 b. 6215)	İhtiraslı olmak, her şeyde gözü kalmak. Arzusuna isteğine sonuna kadar ulaşmamak. (2005: s. 259)		Doymaz Fiil kök-geniş zaman olumsuzu
Canım gurtardı (s. 106 b. 1235)	Kendini kurtarmak, kurtulmak, yakasını kurtarmak. (2005: s. 143)		Gurtardı Fiil kök-geniş zamanın hikâyesi
Sëçdim ağadan garanı (s. 141 b. 1659)	İyi kötüden ayırt etmek, iyinin kötünün ne olduğunu idrak etmek. (2005: s. 28)		Sëçdim Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Üregim başı yandı (s. 119 b. 1396)	İçi sızlamak, çok üzülmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Yandı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Ėapusu bağlı ğalsın (s. 334 b. 3980)	Evi barkı, yuvası dağılmak, ailesi mahvolmak. (2005: s. 352)		Ėalsın Fiil kök-emir kipi
Belanı çekdim (s. 8 b. 67)	Kötü şeylere maruz kalmak. (2005: s. 111)		Çekdim Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Murada çatar (s. 9 b. 76)	Murada ermek, arzusu, isteği gerçekleşmek. (2005: s. 406)	Çok istediği şeye kavuşmak. (1988: s. 969)	Çatar Fiil kök-geniş zaman
Yığıldılar başıma (s. 25 b. 270)	Başına toplanmak, bir şeyin veya birisinin etrafında toplanmak, kümelenmek. (2005: s. 98)		Yığıldılar Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Batım yasa (s. 46 b. 518)	Yasa batmak, çok kederlenmek, üzülmek, sarsılmak. (2005: s. 550)		Batım Fiil kök-istek kipi
Gan gussun (s. 52 b. 588)	Vereme yakalanmak. Olmadık eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmek. (2005: s. 347)	Çok eziyet çekmek. (1988: s. 906)	Gussun Fiil kök-emir kipi

Saçını yolur (s. 63 b.726)	Üzüntü, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmak. (2005: s. 455)	Üzüntüsünden dövünmek. (1988: s. 1021)	Yolur Fiil kök-şimdiki zaman
Hına yahdım (s. 68 b. 786)	Kına yakmak. Kandırmak, aldatmak. (2005: s. 291)		Yahdım Fiil kök-görülen geçmiş zaman
El uzatdım (s.74 b. 860)	Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak. (2005: s. 217)	Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Uzatdım Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Heber getir (s. 83 b. 969)	Haber getirmek, gördüğü veya duyduğu bir malûmatı bildirmek, gelip söylemek. (2005: s. 288)	Haber ulaştırmak, bildirmek. (1988: s. 833)	Getir Fiil kök-emir kipi
Allah'ı sêvirsen (s. 91 b. 1065)	Allah'ını seversen, bir rica veya dilek ifadesi. (2005: s. 53)	Olması ve gerçekleşmesi çok istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Sêvirsen Fiil kök-geniş zamanın şartı
Dilensin gapı gapı (s. 152 b. 1795)	Kapı kapı aramak, bir şey için her tarafa müracaat etmek, başvurmak, her tarafı dolaşmak kapı kapı dolaşmak. Dilenmek, dilencilik etmek. (2005: s. 351)		Dilensin Fiil kök-emir kipi

Ruhum bedenden çıldı (s. 188 b. 2219)	Son derece hoşlanmak, içi açılmak; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmek. (2005: s. 452)		Çıldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Yâdımdan çıhartmaram (s. 233 b. 2770)	Unutmamak. (2005: s. 542)		Çıhartmaram Fiil kök-şimdiki zaman
Bahdı kem (s. 238 b. 2827)	Kem gözle bakmak, kötü gözle bakmak, pis pis bakmak, yan gözle bakmak. (2005: s. 328)	Kötü niyetle bakmak. Nazar değdiren bir bakışla bakmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Bahdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Gurban keserem (s. 250 b. 2972)	Allah’ın emirleri gereğince ve Allah’a yakınlaşmaya vesile olarak, üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlarla paylanmak üzere bir hayvanı kesmek, kurban etmek. (2005: s. 382)		Keserem Fiil kök-şimdiki zaman
Dillerde gezdi (s. 278 b. 3312)	Meşhur olmak, ünü yayılmak, herkes tarafından konuşulmak. Halkın arasında konu edilmek, şâyia yayılmak. (2005: s. 187)	Her yerde sözü edilmek. (1988: s. 723)	Gezdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Kam aldı (s. 289 b. 3445)	Kâm almak, arzusuna maksadına ulaşmak. İntikam almak. (2005: s. 322)	Umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak, keyfini çıkarmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Aldı Fiil kök-görülen geçmiş zaman

Görünmür göze (s. 297 b. 3533)	Ortaya çıkmamak, saklanmak. Var olduğu hâlde göz onu görmemek. (2005: s. 255)	Ortalıkta dolaşmamak. Yapmaya karar verdiği iş dolayısıyla karşılaşacağı tehlikeyi hiç saymak. (1988: s. 809)	Görünmür Fiil kök-geniş zaman olumsuzu
Kamana döndü (s. 303 b. 3606)	Beli bükülmek, eğilmek. (2005: s. 322)		Döndü Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Ağardı başın (s. 373 b. 4454)	Yıllarını vermek, bir işin uzmanı olmak, tecrübe kazanmak. İhtiyarlamak, yaşlanmak. (2005: s. 91)		Ağardı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Allah'dan bir utan (s. 415 b. 4952)	Allah'tan utan, yaptığından dolayı utanmalısın, sıkılmalısın. (2005: s. 53)		Utan Fiil kök-emir kipi
Yere girsin (s. 416 b. 4960)	Yere çekmek, çok mahcup olmak, mahcubiyet çekmek, çok utanmak. (2005: s. 556)		Girsin Fiil kök-emir kipi
Dara çeker (s. 424 b. 5061)	Asarak idam etmek. Sıkıştırmak. (2005: s. 167)		Çeker Fiil kök-geniş zaman
Gezebi tutsa (s. 424 b. 5063)	Gazaba gelmek, çok hiddetlenmek, sinirlenmek, öfkelenmek. (2005: s. 368)		Tutsa Fiil kök-şart kipi
Bağrım çatlar (s. 460 b. 5494)	Katlanamamak, tahammül edemeyerek ölmek. Korkudan ölmek. (2005: s. 81)		Çatlar Fiil kök-geniş zaman
Sual alıram (s. 496 b. 5926)	Soru sormak. (2005: s. 480)		Alıram Fiil kök-şimdiki zaman

Dik baħar (s. 355 b. 4236)	Gözlerini birinin gözlerine dikerek bakmak, sert bir bakışla bakmak. Gururla, cesaretle bakmak. (2005: s. 180)	Sert sert, öfkeli öfkeli bakmak. (1988: s. 718)	Baħar Fiil kök-geniş zaman
Dört dolannam (s. 230 b. 2727)	Telâşla koşuşturmak. Etrafında pervane olmak. (2005: s. 194)	Bir iş yapmak için durmadan şuraya buraya koşmak. (1988: s. 732)	Dolannam Fiil kök-istek kipi
Başa çalar (GAF-1 s. 157)	Başa kakmak, kakınç etmek. (2005: s. 89)	Bir şeyi öfkeyle, nefretle geri vermek. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Çalar Fiil kök-geniş zaman
Dilim dönməz (GAF-1 s. 165)	Dili dönmemek, konuşma kabiliyetini kaybetmek, konuşmaya gücü yetmemek. Söylenmesini münasip görmemek, diline getirememek, söyleyememek. (2005: s. 184)	Yanlızsız söyleyememek. (1988: s. 721)	Dönməz Fiil kök-geniş zaman olumsuz
Burnun yerə sürtülsün (GAF-1 s. 165)	Burnu sürtülmek, büyüklenmek, kibirlenme duygusundan vazgeçip uysal bir hâle geçmek zorunda kalmak. (2005: s. 134)	Taşkın davranışlarının cezasını çekerek ya da güçlükler ve başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmak. (1988: s. 667)	Sürtülsün Fiil kök-emir kipi
Uzaq qaçar (GAF-2 s. 80)	Yaklaşmamak, yakınlık göstermemek, yabancı gibi hareket etmek. (2005: s. 515)	Uzakta bulunmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Qaçar Fiil kök-geniş zaman

Allah bilər (GAF-2 s. 88)	Belli değıl, kimse bilmiyor, Allah'tan başka kimse bilmiyor. Anlamında. Öyle tahmin ediyorum, zannımca öyledir. (2005: s. 48)	Kimse bilmez, belli değıl. (1988: s. 564)	Bilər Fiil kök-geniş zaman
Get başın çarasın gör (GAF-2 s. 89)	Başının çaresine bakmak, kendi derdinin çaresini düşünmek. (2005: s. 103)	Kimsenin yardımı olamayacağı anlaşıldığından içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak. (1988: s. 625)	Get, gör Fiil kök-emir kipi
Qan ağlat (GAF-2 s. 94)	Canından bezdirmek, usandırmak, çok rahatsız etmek, zulmetmek. (2005: s. 345)		Ağlat Fiil kök-emir kipi
Fal açılar (GAF-4 s. 126)	Bakla, ayna, nohut, su, kitap vs'ye bakarak gelecekten veya geçmişten haber vermek, fala bakmak. (2005: s. 240)		Açılar Fiil kök-geniş zaman
Başdan at (GAF-4 s. 128)	Başından atmak, reddetmek, kabul etmemek, baştan savmak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak. (1988: s. 622)	At Fiil kök-emir kipi
İçdirdi zəhəri (GAF-4 s. 137)	Hayatını zehir etmek hayatını ıstırap ve üzüntü içinde geçirmesine sebep olmak. (2005: s. 572)		İçdirdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Qurudu gözüm yaşı (GAF-4 s. 154)	Artık ağlamamak. (2005: s. 254)		Qurudu Fiil kök-görülen geçmiş zaman

Xoş kecdi (GAF-4 s. 158)	Çok iyi geçmek, şen, rahat geçmek. (2005: s. 293)		Kecdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Qana boyandı (GAF-4 s. 162)	Kana boyanmak, öldürülmek, katledilmek veya yarasından çok kan akmak, çok kan kaybetmek. (2005: s. 347)		Boyandı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Salavat gətir (GAF-9 s. 118)	Sâlavat getirmek, dua okuduktan sonra sağ eli yüze çekmek suretiyle ”Allahümme sallı âlâ Muhammedin ve âli Muhammed” demek. (2005: s. 458)	H. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak. Tehlikeli bir durumda dua okumak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)	Gətir Fiil kök-emir kipi
Başa yetişdi (GAF-9 s. 127)	Sona ermek, tamamlanmak, bitmek. (2005: s. 90)		Yetişdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Kökündən qopartdı atdı (GAF-9 s. 136)	Tamamen mahvetmek. (2005: s. 335)		Qopartdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman Atdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Süfrə açdı (GAF s. 149)	Misafirlik vermek. Cömertlik yapmak, ihسان vermek. (2005: s. 482)		Açdı Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Yapışaydım yaxandan (GAF-16 s. 115)	Israrla istemek. Sorumlu tutmak. (2005: s. 544)	Usandırarak kadar sürekli olarak ondan bir şey istemek. (1988: s. 1102)	Yapışaydım Fiil kök-istek kipinin hikâyesi
Güni günə satmaram (GAF-1 s. 159)	Geciktirmek, geciktirmesine sebep olmak. (2005: s. 269)		Satmaram Fiil kök-şimdiki zaman

Yuxu tutdu (GAF-2 s. 83)	Uyumak, uyuyabilmek. (2005: s. 565)	Uykusu gelmek. Uyuma isteği duymak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Tutdu Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Əldən çıxar (GAF-2 s. 85)	Elden çıkmak, kaybedilmek, yitirilmək, yok olmaq. Eskimek, yıpranmaq, kullanılmayacak kadar eskimek. (2005: s. 219)	Satmaq. (1988: s. 751)	Çıxar Fiil kök-geniş zaman
Çəkim nazını (GAF-2 s. 86)	Nazını çəkmək, her dediğini yapmak, eziyetinə katlanmaq. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)	Çəkim Fiil kök-istek kipi
Kənar gəzər (GAF-2 s. 86)	Kenar gezmək bir şeyden veya birindən uzak durmaq, yaxlaşmamak. (2005: s. 329)	Yaklaşmayıp uzaqta bulunmayı yeğləmək. (1988: s. 920)	Gəzər Fiil kök-geniş zaman
Göz gördü, könül sevdi (GAF-4 s. 126)	Gönülden sevmək. (2005: s. 252)		Gördü Fiil kök-görülen geçmiş zaman Sevdi Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Xoş gördük (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamak. (1988: s. 860)	Gördük Fiil kök-görülen geçmiş zaman
Başın əzərsən (GAF-9 s. 124)	Öldürmək. Başını ezmək, bir daha kötülük edemeyecek duruma getirmək, pataqlamaq, dayak atmaq, dövmək. (2005: s. 101)	Birini kımıldanamaz, canlanamaz və kötülük yapamaz duruma getirmək. (1988: s. 624)	Əzərsən Fiil kök-geniş zamanın şərti
Sirr verirsən (GAF-5 s. 143)	Birinin sırrını başkasına açmaq, sırrını söylemək. (2005: s. 471)		Verirsən Fiil kök-geniş zamanın şərti

Başdan ataram (GAF-2 s. 96)	Başından atmak, reddetmek, kabul etmemek, baştan savmak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak. (1988: s. 622)	Ataram Fiil kök-şimdiki zaman
---------------------------------------	--	---	-------------------------------------

1.3.2. İsim Cümlesi

Tablo 1.17. İsim Cümlesi

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	İsim Cümlesi
Gözü yoldadır (s. 5 b. 29)	Hasretle birinin yolunu beklemek, birinin hasretinde olmak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haber gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Yoldadır İsim kök-bildirme eki
Ellerim duadadı (s. 96 b. 1121)	Tanrıya dua etmek. (2005: s. 222)		Duadadı İsim kök-ek eylem
Şirin dildi (s. 181 b. 2141)	Tatlı dil, insanları kırmayan dil. (2005: s. 491)		Dildi İsim kök-ek eylem
Derde salmagdır (s. 205 b. 2425)	Kendine âşık etmek. Hastalanmasına sebep olmak. (2005: s. 175)		Salmagdır İsim kök-isim fiil eki-bildirme eki
Allah emridir (s. 395 b. 4716)	Tanrı buyruğu, yapılması gereken şey. (2005: s. 49)		Emridir İsim kök-bildirme eki
Anlının yazısıdı (s. 84 b. 975)	Alnına yazılmak, kaderi önceden tayin edilmek, belli olmak, başına gelecekler bilinmek, başına gelecekler kendini göstermek. (2005: s. 54)	Talih, kader, yazgı. (1988: s. 562)	Yazısıdı İsim kök- iyelik eki- ek eylem
Üzü ğaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, başı aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)	Ğaradır İsim kök-bildirme eki

Gözüm yoxdu (GAF-4 s. 129)	Gözünde olmamak, herhangi bir sebepten dolayı bir şeye değer verecek durumda bulunmamak, belirli sebeplerden dolayı sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek, o şey gözünden düşmek. (2005: s. 262)	Gözünde olmamak, gözü olmamak. Bir şeye sahip olma tutkusu içinde bulunmamak. (1988: s. 819)	Yoxdu İsim kök-ek eylem
Allah şahiddi (GAF-5 s. 127)	Allah şahittir, Tanrı şahittir ki ben haklıyım, söylediklerim, yaptıklarım vs. doğrudur şeklinde bir yemin ifadesi. (2005: s. 51)		Şahiddi İsim kök-ek eylem
Tabım yoğdur (s. 479 b. 5717)	Gücü olmamak, gücü yetmemek, yapamamak, başaramamak. (2005: s. 494)		Yoğdur İsim kök-bildirme eki

Yüklemin türüne göre konu başlığında tespit edilen deyimlerin 113 fiil cümlesi, 10 tanesi isim cümlesinden oluşmaktadır. Fiil cümlesi ile kurulan deyim sayısı daha fazladır. Fiil cümle yapısında görülen geçmiş zamanla çekimlenen cümle sayısı fazla, emir kipi ile çekimlenen fiil sayısı deyimlerde azdır.

1.4. Yüklem Yeri Göre Cümleler

Cümlede yer alan öğelerden biri olan yüklem bulunduğu yere göre cümleler iki başlığa ayrılmaktadır; kurallı cümle, devrik cümle.

Türkiye Türkçesinde:

1-Kurallı Cümle: Cümlenin temel ögesi olan yüklem, cümlenin sonunda yer alır diğer yardımcı öğelerden ana öğeye doğru sıralanış biçimi Türk cümle yapısının özelliğidir (Karahana, 2018:100).

2-Devrik Cümle: Yüklemleri cümlelerin başında veya ortasında bulunur. Sözlü konuşmalarda, şiirlerde, atasözlerinde devrik cümle tercih edilmektedir (Karaağaç, 2011: 206).

Azerbaycan Türkçesinde:

1-Kurallı Cümle: Azerbaycan Türkçesinde yaygın olarak kullanılan cümle çeşididir. Gramerlerde yüklem bulundığı yer cümle türleri bölümünde değil “Cümle Ögelerinin Sırası” başlığında ele alınmaktadır. Özne ve yüklem cümlelerin ana temel ögesini oluşturur ve kurallı cümlelerde özne başta yüklem sonda yer almaktadır (Alışova Demirağ, 2023: 411-412).

2-Devrik Cümle: Azerbaycan Türkçesinde yüklem yerine göre başlığı bulunmamaktadır ve bundan dolayı devrik cümle tasnifi yoktur fakat cümlelerin duygu ifadesini arttırmak için özne ve yüklem yer değiştirdiği cümleler mevcuttur (Alışova Demirağ, 2023: 411-412).

1.4.1. Kurallı Cümle

Tablo 1.18. Kurallı Cümle

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Kurallı Cümle
Bəl bağlama (s. 24 b. 255)	Bel bağlamak, birisine güvenmek, birisinin bir konuda kendine yardımcı olacağına inanmak. Başkasına bağlanmak. (2005: s. 106)	Kendisine yardımcı olacağına inanıp bir kimseye ya da bir şeye güvenmek. (1988: s. 631)	Kurallı cümle
Könlümü vərrem (s. 35 b. 390)	Gönül vermek, Âşık olmak, sevmek. Razi olmak, anlaşılmak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)	Kurallı cümle
Üreyimi dağladı (s. 97 b. 1131)	Yüreği dağlanmak, son derece kederlenmek, gamlanmak. (2005: s. 519)		Kurallı cümle
Üz üze geldim (s. 122 b. 1430)	Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavga etmek. (2005: s. 530)	Yüzleri birbirlerine karşı olduğu halde yaklaşmış olmak. (1988: s. 1140)	Kurallı cümle

Gan ağlar (s. 126 b. 1479)	Çok üzölmek, yasa batmak, kanlı gözyaşları akıtmak. Usanmak, gırtlğına çıkmak, bezmek, çok rahatsız olmak, bıkmak. (2005: s. 345)	Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak. (1988: s. 903)	Kurallı cümle
Aklım gētdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)	Kurallı cümle
Nezere geldi (s. 169 b. 1996)	Görünmek, ...gibi görünmek. Nazarı dokunmak, zarar vermek. (2005: s. 419)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Kurallı cümle
Göze geldi (s. 169 b. 1999)	Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Kurallı cümle
İşğ geldi (s. 170 b. 2007)	İyileşmek, canlanmak, zindeleşmek. (2005: s. 263)		Kurallı cümle
Aman vermedi (s. 182 b. 2150)	Fırsat vermemek, imkân tanımamak, hareket etmesine müsaade etmemek, tepesinde bitmek, kımıldamasına, hareket etmesine, davranmasına izin vermemek. Acımasız davranmak, merhamet etmemek, bağışlamamak. (2005: s. 56)	Göz açtırmayarak ve yardım almaya fırsat bırakmayarak kıyasıya hırpalamak. (1988: s. 571)	Kurallı cümle

Eğlim başımdan gëdir (s. 188 b. 2222)	Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırmak. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten ya da çok korkudan ne yapacağını şaşırmak. (1988: s. 552)	Kurallı cümle
Gözden düşmüşem (s. 190 b. 2248)	Gözden düşmek, önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Kurallı cümle
Canı çıhsın (s. 512 b. 6113)	Ölmek, ruhunu teslim etmek. Çok yıpranmak, çok hırpalanmak. (2005: s. 140)	Ölmek. Yaptığı zor bir işten dolayı çok yorulmak, bitkin bir hale gelmek. (1988: s. 673)	Kurallı cümle
Gözü yoldadır (s. 5 b. 29)	Hasretle birinin yolunu beklemek, birinin hasretinde olmak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haber gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Kurallı cümle
Yâdıma düşürsen (s. 9 b. 75)	Bir şeyi hatırlamak. Bir düşünceye kapılmak, canı bir şey yapmak istemek veya bir şeyi özmek. (2005: s. 542)		Kurallı cümle
Gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Kurallı cümle
Zay oldu (s. 18 b. 183)	Zayi olmak, telef olmak, mahvolmak, heder olmak.(2005: s. 571)		Kurallı cümle
Can bağışlar (s. 68 b. 781)	Can vermek, büyük dirlik ve güç vermek, mânevî güç kazandırmak. (2005: s. 138)		Kurallı cümle

Könül aldın (s. 82 b. 956)	Tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine âşık etmek. (2005: s. 338)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Kurallı cümle
Gaş, göz atdı (s. 85 b. 990)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oynatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)	Kurallı cümle
Göz, gulag oldug (s. 88 b. 1030)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. (1988: s. 811)	Kurallı cümle
Başa çıh (s. 93 b. 1088)	Şırmak, fazla yüz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak. (2005: s. 89)	Gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek. (1988: s. 615)	Kurallı cümle
El, golumu bağladı (s. 97 b. 1131)	Serbest hareket etmesine izin vermemek, müsaade etmemek. (2005: s. 217)	Yapması gereken işi, engeller yüzünden yapamaz durumda olmak. (1988: s. 757)	Kurallı cümle
Dilim, ağzım bağladı (s. 98 b. 1132)	Ağzı dili bağlanmak, bazı etkilerden dolayı konuşamaz duruma gelmek. (2005: s. 35)	Herhangi bir sebeple konuşamaz olmak. (22.09.2024)	Kurallı cümle
Daşa çaldı (s. 104 b. 1219)	Mahvetmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. (2005: s. 169)		Kurallı cümle
Arada galdı (s. 104 b. 1222)	Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. (2005: s. 59)	Anlaşamayan iki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme yüzünden güç duruma düşmek. (1988: s. 577)	Kurallı cümle

Darda galdı (s. 105 b. 1228)	Darda kalmak, zor duruma düşmek, zorluk çekmek, muhtaç durumda olmak. (2005: s. 167)	Paraca sıkıntı içinde bulunmak. Herhangi bir konuda olanakları gereksemelerine yetmediğinden güç bir durum içinde bulunmak. (1988: s. 706)	Kurallı cümle
Rengim, ruhum saraldı (s. 111 b. 1299)	Korku, heyecan vs. sebebiyle rengi birdenbire beyazlaşmak, sararmak. Tabiî rengini kaybederek solmak, sararmak, solmak. (2005: s. 451)		Kurallı cümle
Dilim yandı (s. 119 b. 1397)	Nutku tutulmak, konuşamamak. (2005: s. 184)	Üzüntü ve eziyet çekmek, zarara uğramak. Bıkmak, nefret etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Kurallı cümle
Ağ günü gara geçdi (s. 160 b. 1894)	Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak. (2005: s. 26)		Kurallı cümle
Sebr �yledi (s. 164 b. 1931)	Zorluklara, kötü durumlara vs. şikâyet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelecek bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek. (2005: s. 461)		Kurallı cümle
Tuş oldu (s. 165 b. 1953)	Tesadüf etmek, önüne çıkmak, karşılaşmak. M�ptel� olmak, uğramak, maruz kalmak. (2005: s. 510)		Kurallı cümle

Könlüm açıldı (s. 171 b. 2026)	Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak. (2005: s. 337)	Neşelenmek, ferahlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Boşa g�tdi (s. 180 b. 2124)	Boşa gitmek,(harcanan emek, para vs.) hiçbir i�e yaramamak. (2005: s. 127)	Bir i�e yaramadan yok etmek. (1988: s. 658)	Kurallı cümle
Dilim, a�zım gurusun (s. 183 b. 2159)	Diline �i� girsin! Bir ilenme ifadesi. (2005: s. 183)		Kurallı cümle
Yolunu gözleyirem (s. 193 b. 2281)	H�rmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Kurallı cümle
Cefa çekdim (s. 201 b. 2375)	Eziyet çekmek, �st�rap çekmek. (2005: s. 145)		Kurallı cümle
G�z a�am (s. 203 b. 2408)	Dünyaya gelmek, do�mak. Fırsat bulmak, imk�n bulmak. (2005: s. 252)		Kurallı cümle
Derde salmagdır (s. 205 b. 2425)	Kendine ��ık etmek. Hastalanmasına sebep olmak. (2005: s. 175)		Kurallı cümle
Allah muradın v�rsin (s. 208 b. 2468)	Allah k�smet etsin! İyi dilek temennisi. (2005: s. 50)		Kurallı cümle
And i�ek (s. 211 b. 2498)	Yemin etmek, kutsal veya büyük ve aziz sayılan bir şahsın veya şeyin adını anarak sözünü, vaadini veya üzerine aldığı görevi yerine getireceğini inandırmak. Söz vermek. (2005: s. 58)	Bir şeyi yapacağına kutsal bir şeyi tanık göstererek söz vermek. (1988: s. 576)	Kurallı cümle

Baş goysam (s. 232 b. 2760)	Baş koymak, hayatını adamak, canını vermek, ölmek için hazır olmak. Dalga geçmek. (2005: s. 88)	Evli bulunmak. Bir şey uğruna ölümü göze almak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Mum olmuşam (s. 236 b. 2799)	Mum olmak, uslu olmak, doğru ve düzgün durmak, yaramazlık yapmamak. (2005: s. 406)	Yaramazlığı bırakarak çok uslanmış olmak, yola gelmek. (1988: s. 969)	Kurallı cümle
İmana, gellem (s. 240 b. 2848)	İslam dinini kabul edip Müslüman olmak. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmak, kabul etmek. (2005: s. 302)	Hak dini kabul etmek. En sonunda doğruyu söylemek. (1988: s. 879)	Kurallı cümle
Göze gellem (s. 241 b. 2857)	Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Kurallı cümle
Gözden düşmenem (s. 242 b. 2869)	Gözden düşmek, önceki itibarını nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Kurallı cümle
Şükrâylerem (s. 248 b. 2949)	Şükretmek, Tanrı'ya minnettarlığını bildirmek, razılık etmek, teşekkürünü bildirmek, ifade etmek. (2005: s. 493)		Kurallı cümle
Yoldaş olaydım (s. 260 b. 3085)	Birisi ile birlikte yola çıkma, yola çıkmak veya yola çıkan birine takılmak. Arkadaş olmak, arkadaşlık etmek. (2005: s. 563)		Kurallı cümle

Ayag çekdim (s. 266 b. 3159)	Ayağını çekmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesmeğe mecbur etmek veya sebep olmak. (2005: s. 74)	Kandırmaya çalışmak, avutmak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Kurallı cümle
Ğelbimi açdım (s. 316 b. 3761)	Birine inanarak içini açmak, sırrını söylemek. (2005: s. 364)	Duygularını, düşüncelerini söylemek. (1988: s. 900)	Kurallı cümle
Ağlım başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Aklı şaşmak. (2005: s. 32)		Kurallı cümle
Gözüm üste yeri var (s. 403 b. 4806)	Saygın, sevilen birini davet veya karşılama ifadesi. (2005: s. 261)		Kurallı cümle
Üz gördü (s. 500 b. 5974)	Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. (2005: s. 529)	İlgi ve yakınlık görmek. (1988: s. 1132)	Kurallı cümle
Gözü doymaz (s. 520 b. 6215)	İhtiraslı olmak, her şeyde gözü kalmak. Arzusuna isteğine sonuna kadar ulaşmamak. (2005: s. 259)		Kurallı cümle
Ağlım başımdan aldı (s. 532 b. 6359)	Yolunu azdırmak, kötü yola düşürmek. Aklını başından almak, meftun etmek, güzelliği ile mest etmek. (2005: s. 34)	Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek. (1988: s. 555)	Kurallı cümle
Allah kömek olsun (s. 84 b. 971)	Allah yardımcın olsun, çalışan veya zor durumda olan birine söylenen başarı dileği. (2005: s. 50)		Kurallı cümle
Allah emridir (s. 395 b. 4716)	Tanrı buyruğu, yapılması gereken şey. (2005: s. 49)		Kurallı cümle

Allah v��rer (s. 442 b. 5276)	Dilenci�yi baştan savmak için söylenir. ���ler yolundadır, ���ler t�kırındadır. (2005: s. 52)	(Dilenciye) ��tedi�in sadakayı vermeyece�im; bekleme. ���in yolunda, buna bende seviniyorum (1988:s. 565)	Kurallı c�ml�
Derdi derdime gatma (s. 27 b. 292)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Kurallı c�ml�
G�����de gald� (s. 106 b. 1246)	��te�i, arzusu yerine gelmemek, muradına erememek. (2005: s. 262)	G��nl� kalmak. ��tedi�i şeyi elde edememenin ��zlemi ve ����nt�s� içinde olmak. (1988: s. 818)	Kurallı c�ml�
Canım gurtard� (s. 106 b. 1235)	Kendini kurtarmak, kurtulmak, yakasını kurtarmak. (2005: s. 143)		Kurallı c�ml�
Ba�r�ma da� ba�laram (s. 231 b. 2748)	Ba�r�na ta� basmak, sesini �ıkarmaks�z�n her türlü acıya katlanmak. (2005: s. 81)	Derdini kimseye a�maks�z�n her türlü acıya katlanmak. (1988: s. 611)	Kurallı c�ml�
Ga�-g�� ���ler (s. 246 b. 2927)	Ka� göç etmek, kaşlarını ve g���lerini oynatarak ���ret etmek, bir şey bildirmek, ���ret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Ka�la, g��le ���ret etmek. (1988: s. 915)	Kurallı c�ml�
Dillerde destan oldum (s. 276 b. 3280)	Dillere destan olmak, meşhur olmak. (2005: s. 187)	A�ır� niteliği her yerde anlatılır olmak. (1988: s. 723)	Kurallı c�ml�
A�l�m başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Akl� �a�mak. (2005: s. 32)		Kurallı c�ml�
K�� oldu (s. 490 b. 5852)	K�� olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, k��le dönmek. (2005: s. 339)	Varını yo�unu yitirmek. (1988: s. 951)	Kurallı c�ml�
Ba�r�m� gan ���leme (s. 69 b. 802)	Haddinden fazla kederlendirmek, ���rap vermek, ���mek. (2005: s. 81)		Kurallı c�ml�

Anlının yazısıdı (s. 84 b. 975)	Alnına yazılmak, kaderi önceden tayin edilmek, belli olmak, başına gelecekler bilinmek, başına gelecekler kendini göstermek. (2005: s. 54)	Talih, kader, yazgı. (1988: s. 562)	Kurallı cümle
Üregim başı yandı (s. 119 b. 1396)	İçi sızlamak, çok üzülmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Kurallı cümle
Elin üzdü (s. 164 b. 1936)	Meyus olmak, artık beklememek. Unutmak, vazgeçmek. (2005: s. 228)		Kurallı cümle
Üreyim oynamasın (s. 333 b. 3966)	Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek. (2005: s. 521)	Birden heyecanlanmak. (1988: s. 1131)	Kurallı cümle
Çapusu bağlı ğalsın (s. 334 b. 3980)	Evi barkı, yuvası dağılmak, ailesi mahvolmak. (2005: s. 352)		Kurallı cümle
Üreyin başı yansın (s. 335 b. 3996)	İçi sızlamak, çok üzülmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Üzü ğaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, başı aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)	Kurallı cümle
Gonağ oleydim (s.7 b. 52)	Konuk olmak, misafir olmak, misafir gitmek, birinin konuğu olmak. (2005: s. 375)	Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Belanı çekdim (s. 8 b. 67)	Kötü şeylere maruz kalmak. (2005: s. 111)		Kurallı cümle
Murada çatar (s. 9 b. 76)	Murada ermek, arzusu, isteği gerçekleşmek. (2005: s. 406)	Çok istediği şeye kavuşmak. (1988: s. 969)	Kurallı cümle
Şadlıg eyler (s. 11 b. 107)	Çalıp oynamak, eğlenmek, neşelenmek. (2005: s. 485)		Kurallı cümle
Perişan oldu (s. 30 b. 329)	Darmadağın olmak, her biri bir tarafa dağılmak. Gamlanmak, kederlenmek, çok üzülmek. (2005: s. 444)		Kurallı cümle

Saçını yolur (s. 63 b. 726)	Üzüntü, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmak. (2005: s. 455)	Üzüntüsünden dövünmek. (1988: s. 1021)	Kurallı cümle
El ele vërse (s. 79 b. 922)	Birbirinin elini tutmak. Beraber bir yerde çalışmak, beraber bir iş yapmak, elbir olmak. (2005: s. 216)	İşbirliği yapmak, güçlerini birleştirmek. (1988: s. 753)	Kurallı cümle
Heber getir (s. 83 b. 969)	Haber getirmek, gördüğü veya duyduğu bir malûmatı bildirmek, gelip söylemek. (2005: s. 288)	Haber ulaştırmak, bildirmek. (1988: s. 833)	Kurallı cümle
Allah'ı sêvirsen (s. 91 b. 1065)	Allah'ını seversen, bir rica veya dilek ifadesi. (2005: s. 53)	Olması ve gerçekleşmesi çok istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Kurallı cümle
Dilin gurusun (s. 98 b. 1147)	Dilin (dilim) kurusun! Ölesin, öleyim Anlamında bir beddua, kargıma anlamında bir deyim. (2005: s.185)	Söz söyleyemez olsun! Anlamında kullanılan bir ilenme sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Kurallı cümle
Köç ëyledi (s. 106 b. 1239)	Göç etmek, bir yerden başka bir yere gitmek, muhaceret etmek. (2005: s. 334)	Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek. (1988: s. 797)	Kurallı cümle
Macal vërmedi (s. 107 b. 1247)	Fırsat vermemek. (2005: s. 393)		Kurallı cümle
Seda saldı (s. 111 b. 1304)	Gürültü koparmak, gürültü şamata çıkarmak. Meşhur olmak, gürültü koparmak. (2005: s. 462)		Kurallı cümle
Huşum apardı (s. 153 b. 1801)	Hayran etmek, meftun etmek, mest etmek, aklını başından almak. (2005: s. 284)		Kurallı cümle

Dile geldi (s. 169 b. 1994)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile dűřmek. Önce konuřamazken konuřmaya bařlamak. (1988: s. 719)	Kurallı cűmle
Elim eline deydi (s. 173 b. 2049)	Tokalaşmak. (2005: s. 222)		Kurallı cűmle
şefeğ saldı (s. 181 b. 2137)	Parıldamak, ışık saçmak, şulelenmek. (2005: s. 488)		Kurallı cűmle
Ruhum bedenden çıldı (s. 188 b. 2219)	Son derece hoşlanmak, içi açılmak; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmek. (2005: s. 452)		Kurallı cűmle
Yoldan ėyler (s. 205 b. 2427)	Yolundan etmek, gitmesine engel olmak, gitmekten vazgeçirmek. Yolunu řařırmasına sebeup olmak, bařından etmek, çeřitli yollarla kötü yola dűřmesine sebeup olmak, kötü yola sevketmek. (2005: s. 563)		Kurallı cűmle
Terk ėlerik (s. 215 b. 2548)	Bırakıp gitmek, çıkıp gitmek, atıp gitmek. Yarım bırakmak, artık devam etmemek, bırakıp gitmek. (2005: s. 502)		Kurallı cűmle
Gubar oldu (s. 221 b. 2617)	Büyük dert olmak. (2005: s. 377)		Kurallı cűmle
Göz gulag ollam (s. 228 b. 2710)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. Uyanık olmak, her şeye karşı hazır beklemek. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. (1988: s. 811)	Kurallı cűmle
Yâdımdan çıhartmaram (s. 233 b. 2770)	Unutmamak. (2005: s. 542)		Kurallı cűmle

Gurban keserem (s. 250 b. 2972)	Kurban kesmek. Allah'ın emirleri gereğince ve Allah'a yakınlaşmaya vesile olarak, üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlarla paylanmak üzere bir hayvanı kesmek, kurban etmek. (2005: s. 382)		Kurallı cümle
Lal olaydım (s. 259 b. 3077)	Dilsiz olmak. Konuşma yeteneğini kaybetmek, konuşamamak. (2005: s. 388)		Kurallı cümle
Dize geldim (s. 266 b. 3161)	Dize gelmek, boyun eğmek. (2005: s. 191)	Güçlünün buyruğunu kabul etme durumuna gelmek. (1988: s. 727)	Kurallı cümle
Muradına yëtdin (s. 275 b. 3266)	Arzusu yerine gelmek, niyeti olmak, maksadına ulaşmak, muradına nail olmak. (2005: s. 406)	Çok istediği şeye kavuşmak. (1988: s. 969)	Kurallı cümle
Talan oldum (s. 276 b. 3282)	Talan olmak, varı yoğun elinden alınmak, soyulmak. (2005: s. 494)		Kurallı cümle
Kamana döndü (s. 303 b. 3606)	Beli bükülmek, eğilmek. (2005: s. 322)		Kurallı cümle
Şikâyet ëyler (s. 309 b. 3679)	Hoşnutsuzluğunu, memnuniyetsizliğini bildirmek, ahu zar etmek, şikâyetlenmek. Bir kimseyi yaptığı haksızlıktan dolayı resmi olarak şikâyet etmek. (2005: s. 490)		Kurallı cümle
Cezana geldi (s. 309 b. 3680)	Bıkmak, usanmak, bizâr olmak. (2005: s. 140)		Kurallı cümle
Haram olsun (s. 328 b. 3914)	Haram olsun! Hayrını görme, görmesin. (2005: s. 272)		Kurallı cümle

Söze gelsin (s. 342 b. 4079)	Münakaşası çıkmak, münakaşa etmek, ağız kavgası yapmak. (2005: s. 476)		Kurallı cümle
Nuş olsun (s. 348 b. 4151)	Afiyet olsun! (2005: s. 421)		Kurallı cümle
El çalar (s. 356 b. 4247)	Alkış çalmak, alkışlamak. Sevinmek. (2005: s. 215)	Alkışlamak, tempo tutmak. Birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Kurallı cümle
Ėemgin olar (s. 356 b. 4248)	Kederlenmek, gamlanmak, perişan olmak, meyus olmak. (2005: s. 366)		Kurallı cümle
Hay salar (s. 359 b. 4276)	Gürültü koparmak, gürültü çıkarmak. (2005: s. 273)		Kurallı cümle
Yol gösterin (s. 371 b. 4420)	Yol göstermek, önderlik, rehberlik etmek, yönlendirmek. (2005: s. 561)	Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek, kılavuzluk etmek. (1988: s. 1122)	Kurallı cümle
Penah getirdim (s. 373 b. 449)	Sığınmak, bir kimsenin yanına veya bir yere giderek yardım istemek, himaye edilmeyi istemek. (2005: s. 443)		Kurallı cümle
Ėan olar (s. 385 b. 4595)	Kan olmak, cinayet işlenmek, bir kimse öldürölmek. (2005: s. 347)	Kan davası bulunmak, bir taraf öteki taraftan birini öldürmüş olmak. (1988: s. 906)	Kurallı cümle
Göze göröndü (s. 390 b. 4650)	Belli olmak. Var olmadığı hâlde varmış gibi görönmek. (2005: s. 255)	Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Kurallı cümle

Bildiğin eyler (s. 404 b. 4823)	Bildiğini yapmak, kendi bildiğini yapmak. (2005: s. 115)	Öğütleri dinlemeyerek tutumunu sürdürmek. (1988: s. 639)	Kurallı cümle
Elden gıoyar (s. 416 b. 4964)	Elden bırakmak, elden kaçırmak. (2005: s. 219)		Kurallı cümle
Deng �der (s. 418 b. 4990)	Bıktırmak, usandırmak, bezdirmek.(Başını, beynini, kulağını kelimeleriyle birlikte kullanılır.) (2005: s. 174)		Kurallı cümle
Allah'a da hoş g�der (s. 421 b. 5021)	İyi olur. Tanrı'nın da hoşuna gider. (2005: s. 53)		Kurallı cümle
Kasıb d�şse (s. 421 b. 5023)	Yoksullaşmak, fakirleşmek. (2005: s. 323)		Kurallı cümle
Y�tim �aldım (s. 424 b. 5059)	�ks�z kalmak. (2005: s. 560)		Kurallı cümle
Dara çeker (s. 424 b. 5061)	Asarak idam etmek. Sıkıştırmak. (2005: s. 167)		Kurallı cümle
�zebi tutsa (s. 424 b. 5063)	Gazaba gelmek, çok hiddetlenmek, sinirlenmek, öfkelenmek. (2005: s. 368)		Kurallı cümle
Derd �ler (s. 426 b. 5081)	Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, �z�lmek, m�nev� üzüntü çekmek. İçine atmak, bir şeyi kendisi için ıstırap kaynağı yapmak. (2005: s. 174)		Kurallı cümle
Hasar �ekir (s. 434 b. 5184)	Duvar �rmek, yapmak. Bir şeyin birleşmesine, yaklaşmasına engel olmak, seç çekmek. (2005: s. 272)		Kurallı cümle
Nezer salmışam (s. 435 b. 5188)	Bakmak, göz gezdirmek. (2005: s. 418)		Kurallı cümle

Fegan �yler (s. 440 b. 5253)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Kurallı cümle
Kamil olmağ (s. 470 b. 5618)	Olgun olmak. (2005: s. 322)		Kurallı cümle
Can yandırın (s. 471 b. 5622)	Birisi veya bir şey için kaygılanmak, kendi problemi bilmek, ilgilenmek. Yürekten, isteyerek çalışmak, hassasiyet göstermek. (2005: s. 139)		Kurallı cümle
Başa baş gelir (s. 476 b. 5682)	Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek. (2005: s. 87)	Birbirine denk gelmek. (1988: s. 615)	Kurallı cümle
Tabım yoğdur (s. 479 b. 5717)	Gücü olmamak, gücü yetmemek, yapamamak, başaramamak. (2005: s. 494)		Kurallı cümle
Kölge düşdü (s. 481 b. 5734)	Gölgelemek, gölge etmek. Kaplamak, sarmak, bürümek. (2005: s. 336)	Gölgeli duruma gelmek, üzerine gölge gelmek. (1988: s. 798)	Kurallı cümle
Pert olur (s. 481 b. 5747)	Sinir olmak, bir söz, bir hareket vs'den dolayı bozulmak, kalbi kırılmak, asabı bozulmak. (2005: s. 444)		Kurallı cümle
Bendivan oldu (s. 491 b. 5868)	Bir tarafa takılma veya herhangi bir engelden dolayı iş yapamamak. Konmak, tünemek. (2005: s. 112)		Kurallı cümle
Didergin oldu (s. 492 b. 5873)	Vatanından ayrı düşmek, yurdundan mahrum olarak başka yerlerde dolaşmak, derbeder olmak. (2005: s. 180)		Kurallı cümle

Mest oldu (s. 492 b. 5882)	Mest olmak, güzel bir şeyin etkisi dolayısıyla sarhoş gibi olmak, aklı başından gitmek, vurulmak. (2005: s. 401)	Çok hoşlanmak, kendinden geçmek. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Kurallı cümle
Pünhana göydu (s. 495 b. 5912)	Gizli olmak, başkasına bildirmemek, saklamak. Saklanmak. (2005: s. 448)		Kurallı cümle
Sual alıram (s. 496 b. 5926)	Soru sormak. (2005: s. 480)		Kurallı cümle
Leke düşdü (s. 502 b. 5992)	Lekelenmek, lekelerle kaplanmak. (2005: s. 390)		Kurallı cümle
Gaçag düşdü (s. 502 b. 6002)	Çeşitli sebeplerden dolayı evinden, ailesinden, yurdundan yuvasından ayrı düşmeğe mecbur olmak. (2005: s. 344)		Kurallı cümle
Buse aldım (s. 508 b. 6072)	Öpmek, öpücük kondurmak. (2005: s. 136)		Kurallı cümle
Dik bahar (s. 355 b. 4236)	Gözlerini birinin gözlerine dikerek bakmak, sert bir bakışla bakmak. Gururla, cesaretle bakmak. (2005: s. 180)	Sert sert, öfkeli öfkeli bakmak. (1988: s. 718)	Kurallı cümle
Dört dolannam (s. 230 b. 2727)	Telâşla koşuşturmak. Etrafında pervane olmak. (2005: s. 194)	Bir iş yapmak için durmadan şuraya buraya koşmak. (1988: s. 732)	Kurallı cümle
Baş aparar (s. 394 b. 4697)	Bir konu üzerinde çok durarak bıktırmak, usandırmak. Kafa şişirmek, ileri geri konuşmak, can sıkırmak, konuşmasını bilmemek, kaba saba konuşmak. (2005: s. 86)		Kurallı cümle

Başa çalar (GAF-1 s. 157)	Başa kakmak, kakınç etmek. (2005: s. 89)	Bir şeyi öfkeyle, nefretle geri vermek. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Kurallı cümle
Əldən üzülmüş (GAF-1 s. 158)	Takti kesilmək, çox yorulmaq. (2005: s. 219)		Kurallı cümle
Səbrimi kəsdi (GAF-1 s. 158)	Artık tahammül edememek, dayanamamak. (2005: s. 462)		Kurallı cümle
Zikr eylərəm (GAF-1 s. 159)	Anmaq, yâd etmək, hatırlamaq, adını anmaq, söylemek. Söylemek, ifade etmek, demek. (2005: s. 575)		Kurallı cümle
Başımnan sova bilməm (GAF-1 s. 160)	Başından, atmaq, kovmaq, yakasını kurtarmak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ilə yanından uzaklaştırmak. Zor bir işi yapmamanın ya da başkasına yüklemenin yolunu bulmak. (1988: s. 622)	Kurallı cümle
Gözdən oldum (GAF-1 s. 160)	Kör olmak, gözlerini kaybetmek. (2005: s. 254)		Kurallı cümle
Qapın çırpılsın (GAF-1 s. 160)	Ocağın sönsün, yuvan boş kalsın! Bir beddua ifadesi. (2005: s. 352)		Kurallı cümle
Xidmət eylərəm (GAF-1 s. 159)	Bir idarede, kuruluştə vs. maaşla çalışmaq, resmi işte çalışmaq. Birinın mutluluğu, saadeti, refahı, menfaati uğruna iş yapmak, çalışmaq, emek harcamak. (2005: s. 291)	İş görmək, çalışmaq. Birinın amaçlarının gerçəkleşmesini sağlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Kurallı cümle

Yol üstəyəm (GAF-1 s. 162)	Sefere hazırlanmaq, yolculuk arefesinde olmaq. (2005: s. 562)	Yanından yolgeçən, uğrak. (1988: s. 1124)	Kurallı cümle
Dilim dönməz (GAF-1 s. 165)	Dili dönməmək, konuşma kabiliyyətini kaybetmək, konuşmaya gücü yetməmək. Söylenmesini münasip görməmək, diline getireməmək, söyleyememek. (2005: s. 184)	Yanlıssız söyleyememek. (1988: s. 721)	Kurallı cümle
Burnun yerə sürtülsün (GAF-1 s. 165)	Burnu sürtülmək, büyüklenmək, kibirilenmə duygusundan vazgeçip uysal bir hâlə geçmək zorunda kalmək. (2005: s. 134)	Taşkın davranışlarının cezasını çekerek ya da güçlükler ve başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmaq. (1988: s. 667)	Kurallı cümle
İşıq saldı (GAF-1 s. 169)	İşıklandırmək, aydınlatmaq, etrafı aydınlıq hâlə getirmək. Parlamak, ışıq saçmaq. (2005: s. 312)		Kurallı cümle
Gözüm yol çəkir (GAF-1 s. 173)	Dalıp gitmək, gözleri bir noktaya takılı kalmək. (2005: s. 261)		Kurallı cümle
Fikr eylərəm (GAF-1 s. 159)	Düşünmək. Bir şey için kaygılanmaq. (2005: s. 242)		Kurallı cümle
Uzaq qaçar (GAF-2 s. 80)	Yaklaşmamək, yakınlık göstərməmək, yabancı gibi hareket etmək. (2005: s. 515)	Uzakta bulunmaq. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Üz-üzə gəlsə (GAF-2 s. 80)	Yüz yüze gəlmək aniden karşılaşmaq. Karşı karşıya gəlmək, çarpmışmaq, vuruşmaq, kavga etmək. (2005: s. 530)	Karşı karşıya gəlmək, Yüzleri birbirlerine karşı olduğu halde yaklaşmış olmaq. (1988: s. 914)	Kurallı cümle

Gözüm sataşsa (GAF-2 s. 83)	Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak. (2005: s. 261)		Kurallı cümle
Allah bilər (GAF-2 s. 88)	“Belli değil, kimse bilmiyor, Allah’tan başka kimse bilmiyor.” Anlamında. Öyle tahmin ediyorum, zannımca öyledir. (2005: s. 48)	Kimse bilmez, belli değil. (1988: s. 564)	Kurallı cümle
Başın çarasın gör (GAF-2 s. 89)	Başının çaresine bakmak, kendi derdinin çaresini düşünmek. (2005: s. 103)	Kimsenin yardımı olamayacağı anlaşıldığından içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak. (1988: s. 625)	Kurallı cümle
Xeyir görmədim (GAF-2 s. 93)	Hayır, görmemek, faydası olmamak. (2005: s. 288)	O şey kendisine yararlı olmamak. (1988: s. 850)	Kurallı cümle
Qan ağlat (GAF-2 s. 94)	Canından bezdirmek, usandırmak, çok rahatsız etmek, zulmetmek. (2005: s. 345)		Kurallı cümle
Fal açrlar (GAF-4 s. 126)	Bakla, ayna, nohut, su, kitap vs’ye bakarak gelecekte veya geçmişten haber vermek, fala bakmak. (2005: s. 240)		Kurallı cümle
Gözüm yoxdu (GAF-4 s. 129)	Gözünde olmamak, herhangi bir sebepten dolayı bir şeye değer verecek durumda bulunmamak, belirli sebeplerden dolayı sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek, o şey gözünden düşmek. (2005: s. 262)	Gözünde olmamak, gözü olmamak. Bir şeye sahip olma tutkusu içinde bulunmamak. (1988: s. 819)	Kurallı cümle
Qana batar (GAF-4 s. 139)	Birini öldürmek. (2005: s. 347)		Kurallı cümle
Günahım bağışlandı (GAF-4 s. 143)	Suçunu bağışlamak, affetmek. (2005: s. 268)		Kurallı cümle

Xoş kecdi (GAF-4 s. 158)	Çok iyi geçmek, şen, rahat geçmek. (2005: s. 293)		Kurallı cümle
Qana boyandı (GAF-4 s. 162)	Kana boyanmak, öldürülmek, katledilmek veya yarasından çok kan akmak, çok kan kaybetmek. (2005: s. 347)		Kurallı cümle
Üz döndəribdir (GAF-4 s. 165)	Yüz çevirmek, alakasını, ilişkisini kesmek artık yakınlık göstermemek. Yüz çevirmek, ihanet etmek, artık inanmamak. (2005: s. 529)	Ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek. (1988: s. 1132)	Kurallı cümle
Avara oldum (GAF-4 s. 156)	Âvare olmak, her şeyini kaybetmek, yerinden yurdundan olmak. (2005: s. 69)		Kurallı cümle
Əməyim zaya getdi (GAF-5 s. 139)	Zahmeti boşa gitmek, verdiği emeğin karşılığını görememek. (2005: s. 231)		Kurallı cümle
Puç keçdi (GAF-5 s. 140)	Mahvolmak, hiç olmak. (2005: s. 447)		Kurallı cümle
Yola saldım (GAF-5 s. 142)	Yolcu etmek, eve gelip giden bir kimseyi kapıya kadar geçirmek veya sefere çıkan birisini binek vasıtasına kadar götürmek. (2005: s. 562)		Kurallı cümle
Dərbədər oldu (GAF-9 s. 99)	Derbeder olmak, kapı kapı gezmek, evsiz barksız kalmak, yurdundan yuvasından olmak. (2005: s. 174)		Kurallı cümle
Salavat gətir (GAF-9 s. 118)	Sâlavat getirmek, dua okuduktan sonra sağ eli yüze çekmek suretiyle "Allahümme salli âlâ Muhammedin ve âli Muhammed" demek. (2005: s. 458)	Hız. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak. Tehlikeli bir durumda dua okumak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)	Kurallı cümle

Gözlərini oyasan (GAF-9 s. 121)	Gözünü oymak, birine kötülük etmək. (2005: s. 257)		Kurallı cümle
Arxa dur (GAF-9 s. 123)	Arka çıkmak, birine arka çıkmak, desteklemek, müdafa etmək. (2005: s. 62)	Maddi veya manevi yönden destek olmak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)	Kurallı cümle
Nazını, çəkərəm (GAF-9 s. 123)	Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Kurallı cümle
Başa yetişdi (GAF-9 s. 127)	Sona ermek, tamamlanmak, bitmek. (2005: s. 90)		Kurallı cümle
Həvəsə düşdü (GAF-9 s. 127)	Heveslenmek, hevesi uyanmak. (2005: s. 280)	Kuvvetle istemek. sozluk.gov.tr (22.11.2024)	Kurallı cümle
Gözümə görünər (GAF-9 s. 129)	Görmək, belli olmak. Olmadığı hâlde görünmek, hayal edilmek, tasavvur edilmek, gözünde canlanmak. (2005: s. 263)	Göze görünmek. Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (22.11.2024)	Kurallı cümle
Başına dolannam (GAF-9 s. 130)	Birisini çok sevmək, kaygılanmak, gereğinden fazla ihtimam göstermek. (2005: s. 96)	Musallat etmek. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Kurallı cümle
Cuşa gəldi (GAF-9 s. 134)	Coşmak, şevke gelmek, tahrik olmak. İlhamı gelmek. (2005: s. 151)		Kurallı cümle
Gözlərimdə qaraldı (GAF-9 s. 140)	Gözleri kararmak, açlık, yorgunluk vs. den dolayı iyi göremez olmak. (2005: s. 256)	Baş dönmesinden, açlıktan, aşırı yorgunluktan gözleri iyi göremez olmak. Aşırı bir istek ya da çok öfkelenme dolayısıyla saldıracak durumda olma. (1988: s. 812)	Kurallı cümle

Altın üstə qatmışam (GAF-9 s. 144)	Alt üst etmək, dağıtmak, karıştırmak, darmadağın etmək, berbat etmək, alt üst etmək. (2005: s. 55)	Söz ya da davranışıyla çevreyi birbirine düşürmək. Bir şey bulmaq üçün karıştırmadık yer bırakmamak. (1988: s. 569)	Kurallı cümle
Gün görəydik (GAF-9 s. 147)	Gün görmək, bolluk və mutluluk içinde yaşamak. (2005: s. 268)		Kurallı cümle
Süfrə açdı (GAF-9 s. 149)	Misafirlik vermek. Cömertlik yapmak, ihsan vermek. (2005: s. 482)		Kurallı cümle
Bəhsə düşdü (GAF-9 s. 127)	Bahse tutuşmaq, yarışmaq. (2005: s. 109)		Kurallı cümle
Kef çəkdim (GAF-11 b. 223 s. 303)	Keyif çatmaq, neşelenmək, zevk almak, vaktini neşe ilə keçirmək, zevkini çıxarmak, keyiflənmək. (2005: s. 324)	Keyfetmək. sozluk.gov.tr (26.11.2024)	Kurallı cümle
Gözə gələ (GAF-11 b. 272 s. 307)	Dikkətini çəkmək, gözə görünmək. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmək. (1988: s. 807)	Kurallı cümle
Allaha xoş gələr (GAF-11 b. 334 s. 312)	İyi olur. Tanrı'nın da hoşuna gider. (2005: s. 53)		Kurallı cümle
Salamım var (GAF-16 s. 117)	Selâm yollamak, birisi yardımıyla veya mektupla uzakta olan bir kimseye dostluk duyularını yollamak bildirmək. (2005: s. 458)	Selamını birine götürmesini söylemek. (1988: s. 1030)	Kurallı cümle
Güni günə satmaram (GAF-1 s. 159)	Geciktirmək, geciktirmesine sebep olmak. (2005: s. 269)		Kurallı cümle

Yuxu tutdu (GAF-2 s. 83)	Uyumak, uyuyabilmek. (2005: s. 565)	Uykusu gelmek. Uyuma isteği duymak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Kurallı cümle
Kənar gəzər (GAF-2 s. 86)	Kenar gezmek bir şeyden veya birinden uzak durmaq, yaklaşmamak. (2005: s. 329)	Yaklaşmayıp uzakta bulunmayı yeğlemek. (1988: s. 920)	Kurallı cümle
Tay oʻlmaz (GAF-5 s. 122)	Eş olmak, denk olmak. (2005: s. 497)		Kurallı cümle
Allah şahiddi (GAF-5 s. 127)	Allah şahittir, Tanrı şahittir ki ben haklıyım, söylediklerim, yaptıklarım vs. doğrudur şeklinde bir yemin ifadesi. (2005: s. 51)		Kurallı cümle
İnsaf et (GAF-5 s. 154)	İnsaf etmek, merhamet etmek, merhamet göstermek, adil hareket etmek. (2005: s. 304)		Kurallı cümle
Möhlət verdi (GAF-8 s. 165)	Bir işin belirli bir zamanda yapılması için zaman vermek. Fırsat vermek, vakit tanımak, imkân tanımak. (2005: s. 405)		Kurallı cümle
Namaz qılaq (GAF-9 s. 98)	Namaz kılmak, namaz ibadetini yerine getirmek. Uyuklamak. (2005: s. 413)		Kurallı cümle
Nura boyandı (GAF-9 s. 133)	Her taraf aydınlık, ıstık içinde olmak, parlamak. (2005: s. 421)		Kurallı cümle
Sözümdə durmuşam (GAF-11 b. 238 s. 305)	Sözünde durmak, verdiği sözü tutmak. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmek. (1988: s. 1046)	Kurallı cümle
Ellerim duadadı (s. 96 b. 1121)	Tanrıya dua etmek. (2005: s. 222)		Kurallı cümle

Göz göz ol (s. 373 b. 4443)	Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek. (2005: s. 252)	Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak. Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Kurallı cümle
Boya, başa çat (s. 17 b. 176)	Büyümek. (2005: s. 128)		Kurallı cümle
Hına yağıdım (s. 68 b. 786)	Kına yakmak. Kandırmak, aldatmak. (2005: s. 291)		Kurallı cümle
Gözüm galdı (s. 3 b. 10)	Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. (2005: s. 260)	İsteyip de elde edemediği şeye karşı isteği sürmek, gözü kalmak. Gücenmek. (1988: s. 800)	Kurallı cümle
Adın galdı (s. 5 b. 31)	Adı kalmak, kendisinden sonra iyi bir iş, eser bırakıp gitmekle adı ebedileşmek. (2005: s. 24)	Kendisi yok olduktan sonra adı anılmak. (1988: s. 531)	Kurallı cümle
Göz gamaşar (s. 8 b. 71)	Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek. (2005: s. 253)	Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak. (1988: s. 810)	Kurallı cümle
Gözüm sataşdı (s. 13 b. 123)	Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak. (2005: s. 261)		Kurallı cümle
Can verim (s. 16 b. 165)	Ölmek, ruhunu teslim etmek. Birinin yolunda canından olmak, kendini feda etmek. (2005: s. 139)	Ölmek. Bir şeyi, hayatını onun uğruna feda edecek kadar çok istemek. (1988: s. 678)	Kurallı cümle

El vurmayın (s. 25 b. 268)	El vurmamak, dokunmamak. (2005: s. 217)	Bir işi yapmaya yanaşmamak ve başlamamak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Kurallı cümle
Dil vurma (s. 17 b. 173)	Tatlı dile tutmak, güzel sözlerle kendine bağlamağa çalışmak. (2005: s. 182)		Kurallı cümle
Ün salar (s. 30 b. 335)	Ses seda düşürmek. (2005: s. 517)		Kurallı cümle
Gulag vërin (s. 42 b. 471)	Kulak vermek, merak edip dinlemek, dinlemek, duymaya çalışmak. Söylenen şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek, üzerinde düşünmek. (2005: s. 380)	İyi anlamak üzere dinlemek. (1988: s. 945)	Kurallı cümle
Gulag as (s. 50 b. 564)	Dinlemek. Kulağını dayayarak dinlemek, muayene etmek. (2005: s. 380)	Önem vermek, dinlemek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
İnsaf yohmuş (s. 57 b. 658)	İnsafı olmamak, vicdanı olmamak, merhametsiz olmak. (2005: s. 305)		Kurallı cümle
Göz tiker (s. 74 b. 862)	Göz dikmek, bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, ümit etmek, emin olmak. (2005: s. 252)	Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Gün görmez (s.126 b. 1476)	Gün görmemek, kötü yaşamak, hayat şartları iyi olmamak. (2005: s. 268)	Sıkıntı içinde yaşamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Kurallı cümle
Saç ağartdı (s. 182 b. 2157)	Bir işte çok çalışarak tecrübe kazanmak. Yaşlanmak ihtiyarlamak. (2005: s. 454)	Bir işte uzun süre çalışmış olmak. (1988: s. 1022)	Kurallı cümle

Ayağa salma (s. 190 b. 2254)	Değerini düşürmek, itibarını nüfuzunu zedelemek, gözden düşürmek. (2005: s. 70)		Kurallı cümle
Belaya saldı (s. 194 b. 2296)	Başını belâya sokmak. (2005: s. 111)		Kurallı cümle
Boynunu burma (s. 275 b. 3265)	Boynunu bükme, mazlum mazlum durmak, zavallı durumda olmak. Baş eğmek, teslimiyet göstermek. (2005: s. 129)		Kurallı cümle
El çekdim (s. 286 b. 3407)	Bırakmak, vazgeçmek, alâkasını kesmek. Alışkanlık edindiği bir şeyi bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, dönmek. (2005: s. 215)	Yapmakta olduğu bir iş artık yapmama durumuna geçmek. (1988: s. 749)	Kurallı cümle
Dilimden düşmez (s. 294 b. 3501)	Dilinden düşmemek, devamlı tekrar etmek, sürekli anmak, hep hatırlamak. (2005: s. 185)	Hep o kişinin ya da şeyin sözünü etmek. (1988: s. 721)	Kurallı cümle
Rengin uçubdu (s. 340 b. 4047)	Korkudan vs. rengi kaçmak. (2005: s. 451)	Korku ya da üzüntüden benzi sararmak. Renkli bir şeyin rengi solmak. (1988: s. 1017)	Kurallı cümle
Can atdım (s. 372 b. 4442)	Herhangibir şeyi elde etmeyi çok istemek. Kurtulmak için bir yere sığınmak. (2005: s. 138)	Bir şeye erişmeyi pek çok istemek. (1988: s. 671)	Kurallı cümle
Derde düşdüm (s. 529 b. 6320)	(Bazen “canı” sözü ile beraber kullanılır.) Hastalanmak, hastalığa tutulmak. Derde düşmek, bir şeyi kendine dert etmek. (2005: s. 175)		Kurallı cümle

Gadan alım (s. 286 b. 3400)	Yalvarış veya okşayışla rica bildirir. (2005: s. 345)		Kurallı cümle
İşim düştü (s. 32 b. 350)	İşi düşmek, bir kimsenin yardımına ihtiyaç duymak, birinden yardım istemek. (2005: s. 313)	Yapılacak bir iş için birinden yardım isteme durumunda olmak. Bir yerde yapılacak işi bulunmak. (1988: s. 886)	Kurallı cümle
Pis güne goydun (s. 195 b. 2314)	Kötü durumda olmak. (2005: s. 445)		Kurallı cümle
Haram gatma (s. 19 b. 196)	Doğru, kanuni yolla elde edilmiş bir şeyi harap etmek, kirlletmek temizliğini bozmak, haram karıştırmak. Bozmak, engel olmak. (2005: s. 272)		Kurallı cümle
Hörmet eller (s. 75 b. 868)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yaptığı iyiliğin karşılığını ödemek, gördüğü iyiliğe karşı bir şey vermek. (2005: s. 284)		Kurallı cümle
Gan gussun (s. 52 b. 588)	Vereme yakalanmak. Olmadık eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmek. (2005: s. 347)	Çok eziyet çekmek. (1988: s. 906)	Kurallı cümle
El uzatdım (s. 74 b. 860)	Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak. (2005: s. 217)	Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Kurallı cümle
Sakit olsun (s. 175 b. 2073)	Teskin olmak, sakinleşmek, rahatlamak. (2005: s. 457)		Kurallı cümle

Mat galdı (s. 223 b. 2648)	Hayret etmek, şaşırarak, şaşıklığa uğramak. Yenilmek. (2005: s. 394)		Kurallı cümle
Mehv olub (s. 257 b. 3049)	Yok olmak, yeryüzünden silinmek. Yok olmak, hiç olmak. (2005: s. 398)		Kurallı cümle
Dillerde gezdi (s. 278 b. 3312)	Meşhur olmak, ünü yayılmak, herkes tarafından konuşulmak. Halkın arasında konu edilmek, şâyia yayılmak. (2005: s. 187)	Her yerde sözü edilmek. (1988: s. 723)	Kurallı cümle
Kam aldı (s. 289 b. 3445)	Kâm almak, arzusuna maksadına ulaşmak. İntikam almak. (2005: s. 322)	Umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak, keyfini çıkarmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Baş açmıram (s. 311 b. 3699)	Anlamamak, kavrayamamak. (2005: s. 86)		Kurallı cümle
Şad olam (s. 317 b. 3777)	Şad olmak, sevinmek, neşelenmek, memnun olmak. (2005: s. 485)		Kurallı cümle
Feğan �tdi (s. 319 b. 3801)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Kurallı cümle
Tor �uraram (s. 321 b. 3830)	Balık, kuş vs. tutmak için ağ, tuzak kurmak. Hile yapmak, tuzak kurmak. (2005: s. 507)		Kurallı cümle
Sergerden �oydun (s. 323 b. 3845)	İşten güçten etmek, işinden atmak, avare bırakmak. (2005: s. 465)		Kurallı cümle

Payına düşdüm (s. 323 b. 3849)	Payına düşmek, kısmeti olmak, bahtına çıkmak. (2005: s. 442)	Bölüşmede hisse ayrılmak, belirli bir bölüm verilmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Hesret ğaldın (s. 327 b. 3892)	Hasret kalmak, arzusuna ulaşmamak, arzuladığı bir şeyi elde edememek, arzusu içinde kalmak. (2005: s. 280)	Özlediği kimseye, yere, şeye bir türlü kavuşamaz olmak. (1988: s. 844)	Kurallı cümle
Nale çeker (s. 358 b. 272)	Feryat etmek, inlemek, ağlamak. (2005: s. 413)		Kurallı cümle
Dil açdım (s. 221 b. 2623)	Konuşmak, konuşmaya başlamak, derdini söylemek. Kelimeleri tek tek söylemeğe başlamak, konuşmaya başlamak. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konuşmayan kimse konuşmaya başlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Kurallı cümle
Xoş ğaldın (GAF-2 s. 93)	Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında. (2005: s. 293)	Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü. (1988: s. 860)	Kurallı cümle
Hökm etdi (GAF-9 s. 129)	Emretmek, buyurmak. Hüküm sürmek, hükmetmek, hükümlanlık etmek. (2005: s. 283)		Kurallı cümle
Başın əzərsən (GAF-9 s. 124)	Öldürmek. Başını ezmek, bir daha kötülük edemeyecek duruma getirmek, pataklamak, dayak atmak, dövmek. (2005: s. 101)	Birini kımıldanamaz, canlanamaz ve kötülük yapamaz duruma getirmek. (1988: s. 624)	Kurallı cümle
Xoş gördük (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamak. (1988: s. 860)	Kurallı cümle

Tar-mar olsun (GAF-5 s. 125)	Birbirine karışmak, nizamsız duruma gelmek, dolaşmak. Harabe olmak, alt üst olmak, dağılmak. (2005: s. 496)		Kurallı cümle
Qapınnan qovma (GAF-4 s. 147)	Reddetmek, kabul etmemek, yüz vermemek. (2005: s. 351)		Kurallı cümle
Sayıq ol (GAF-9 s. 129)	Uyanık olmak, ihtiyatlı olmak. (2005: s. 460)		Kurallı cümle
Hasil oldu (GAF-2 s. 87)	Sonuç olarak ortaya çıkmaq, elde edilmek. Türemek, meydana gelmek, kendini göstermek. (2005: s. 273)		Kurallı cümle
Fikir çekme (s. 467 b. 5576)	Dert çekmek, sıkıntı, manevi eziyet çekmek, rahatsız olmak. Geleceği hakkında düşünmek. (2005: s. 242)		Kurallı cümle
Başa çatdı (s. 430 b. 5138)	Sona ermek, bitmek, tamamlanmak, nihayete ermek. (2005: s. 89)		Kurallı cümle
Yëre girsın (s. 416 b. 4960)	Yere çekmek, çok mahcup olmak, mahcubiyet çekmek, çok utanmak.(2005: s. 556)		Kurallı cümle
Allah'dan bir utan (s. 415 b. 4952)	Allah'tan utan, yaptığından dolayı utanmalısın, sıkılmalısın. (2005: s. 53)		Kurallı cümle
Elde ğaldı (s. 390 b. 4651)	Elde kalmak, elinde kalmak, satılmamak. (2005: s. 218)	Bir mal, isteklisi bulunmadığından satılmayıp durmak. (1988: s. 750)	Kurallı cümle
Rehm edin (s. 374 b. 4456)	Acımaq, hâline acımaq, merhamet etmek. (2005: s. 450)		Kurallı cümle

1.4.2. Devrik Cümle

Tablo 1.19. Devrik Cümle

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Devrik Cümle
Gözüm galdı yollarda (s. 12 b. 111)	Birini beklemek, onun için istek ve özlem duymak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Yüklemi ortada olan cümle
Oldum deli, divana (s. 32 b. 358)	Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak. (2005: s. 172)	Bir kimseyi, bir şeyi çıldırmasıyla sevmek. (1988: s. 709)	Yüklemi başta olan cümle
Düşdü dillere (s. 73 b. 842)	Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. (2005: s. 182)	Uygunsuz davranışı yüzünden çevrede onun için kötü şeyler söylemek. (1988: s. 719)	Yüklemi başta olan cümle
Gatdım derdim derdine (s. 72 b. 827)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Yüklemi başta olan cümle
Yanır bağrımın (s. 157 b. 1853)	Susamak, çok susamak. Hasret, hicran çekmek. (2005: s. 81)		Yüklemi başta olan cümle
Bas bağrına (s. 195 b. 2307)	Sevgiyle kucaklamak. Birisini çok sevdiğinden dolayı şefkatle muamele etmek onu korumak, himaye etmek. (2005: s. 81)	Göğsü üzerine yaslanıp sevmek. Birini sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek. (1988: s. 611)	Yüklemi başta olan cümle

Goymuşam yolunda can (s. 281 b. 3370)	Yolunda ömür çürütmek, yıllarını ona harcamak. (2005: s. 564)		Yüklemi başta olan cümle
Düşdüm elden ayağdan (s. 286 b. 3400)	Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek. (2005: s. 218)	Yaşlılık ya da hastalık nedeniyle iş yapamaz, yürüyemez olmak. (1988: s. 750)	Yüklemi başta olan cümle
Bëzer oldum canımnan (s. 296 b. 3521)	Usanmak, bıkmak, bîzar olmak. (2005: s. 142)	Çektiği sıkıntı yüzünden artık yaşamayı istemeyecek duruma gelmek. (1988: s. 674)	Yüklemi başta olan cümle
Saraldı, soldu (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaçmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Yüklemi başta, ortada olan cümle
Düşmüşem irag (s. 87 b. 1016)	Uzak düşmek, ayrılmak, uzakta olmak. (2005: s. 307)	Uzak olmak, uzak bulunmak. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Yüklemi başta olan cümle
Sëçdim ağadan garanı (s. 141 b. 1659)	İyiye kötüden ayırt etmek, iyinin kötünün ne olduğunu idrak etmek. (2005: s. 28)		Yüklemi başta olan cümle
Yoh teketim (s. 15 b.150)	Güçten düşmek, artık takati kalmamak. (2005: s. 494)		Yüklemi başta olan cümle
Yığıldılar başıma (s. 25 b. 270)	Başına toplanmak, bir şeyin veya birisinin etrafında toplanmak, kümelenmek. (2005: s. 98)		Yüklemi başta olan cümle
Goyma könlüm talana (s. 28 b. 305)	Gönlü viran olmak, kalbi kırılmak. (2005: s. 337)		Yüklemi başta olan cümle

Saldı derde (s. 135 b. 1576)	Kendine âşık etmek. Hastalanmasına sebep olmak. (2005: s. 175)		Yüklemi başta olan cümle
Çekek intizarı (s. 152 b. 1790)	Birini hasretle veya endişeyle beklemek. (2005: s. 305)		Yüklemi başta olan cümle
Dilensin gapı gapı (s. 152 b. 1795)	Kapı kapı aramak, bir şey için her tarafa müracaat etmek, başvurmak, her tarafı dolaşmak kapı kapı dolaşmak. Dilenmek, dilencilik etmek. (2005: s. 351)		Yüklemi başta olan cümle
Görünmür göze (s. 297 b. 3533)	Ortaya çıkmamak, saklanmak. Var olduğu hâlde göz onu görmemek. (2005: s. 255)	Ortalıkta dolaşmamak. Yapmaya karar verdiği iş dolayısıyla karşılaşacağı tehlikeyi hiçe saymak. (1988: s. 809)	Yüklemi başta olan cümle
Düşdüm haldan hala (s. 318 b. 3783)	Durumu bozulmak, durumu kötüleşmek. (2005: s. 271)		Yüklemi başta olan cümle
Sesim ğatam sese (s. 319 b. 3799)	Beraber hareket etmek, teklifine müsbet cevap vermek. Eşlik etmek. (2005: s. 467)		Yüklemi ortada olan cümle
Bağlamışam könlümü (s. 319 b. 3803)	Sevmek, gönül bağlamak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)	Yüklemi başta olan cümle
Ağardı başın (s. 373 b. 4454)	Yıllarını vermek, bir işin uzmanı olmak, tecrübe kazanmak. İhtiyarlamak, yaşlanmak. (2005: s. 91)		Yüklemi başta olan cümle

Qalırdım yarı yolda (GAF -2 s. 72)	Yolculuğunu bitirememek, varmak istediği yere ulaşamamak. (2005: s. 550)	Kaza, doğal afet vb. sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Yüklemi başta olan cümle
Qaldı başına (GAF-4 s. 129)	Haddinden fazla olmak, bol olmak, satılmamak, müşterici olmamak. Sahipsiz, bakımsız, kimsesiz kalmak. (2005: s. 97)	İstemediği hâlde bir işi yapmak veya bir kimseye bakmak zorunluluğu ile karşılaşmak. sozluk.gov.tr (21.09.2024)	Yüklemi başta olan cümle
İçdirdi zəhəri (GAF-4 s. 137)	Hayatını zehir etmek hayatını ıstırap ve üzüntü içinde geçirmesine sebep olmak. (2005: s. 572)		Yüklemi başta olan cümle
Düşmüşəm oyuna (GAF-4 s. 148)	Tuzağa düşmek, oyuna gelmek. (2005: s. 429)	Tuzağa düşmek. Kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan düzenin kurbanı olmak. (1988: s. 1079)	Yüklemi başta olan cümle
Qurudu gözüüm yaşı (GAF-4 s. 154)	Artık ağlamamak. (2005: s. 254)		Yüklemi başta olan cümle
Qaldım küçələrdə (GAF-5 s. 138)	Sokakta kalmak, mahrumiyet içinde olmak, evsiz barksız kalmak. (2005: s. 339)	Sığınacak yeri olmamak, bakacak kimsesi bulunmamak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Yüklemi ortada olan cümle
Düşdü yolum (GAF-9 s. 142)	Yolu düşmek, tesadüfen gitmek, gelmek, bir yerde olmak. (2005: s. 563)	O yerden geçmesi gerekme. sozluk.gov.tr (21.11.2024)	Yüklemi başda olan cümle

Açıldı əlim, qolum (GAF-9 s. 142)	Büyük imkânlara sahip olmak, geniş bir alanda faaliyet göstermeğe imkân bulmak, engelleri aşmak. Çabalamak, kımıldanmak. (2005: s. 216)		Yüklemi başta olan cümle
Yapışaydım yaxandan (GAF-16 s. 115)	Israrla istemek. Sorumlu tutmak. (2005: s. 544)	Usandırarak kadar sürekli olarak ondan bir şey istemek. (1988: s. 1102)	Yüklemi başta olan cümle
Çəkim nazını (GAF-2 s. 86)	Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)	Yüklemi başta olan cümle
Yoxdu arxam (GAF-4 s. 142)	Yardımcısı olmamak. Ardı, devamı olmamak. (2005: s. 62)	Kayıracak kimsesi olmamak. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Yüklemi başta olan cümle
Bahdı kem (s. 238 b. 2827)	Kem gözle bakmak, kötü gözle bakmak, pis pis bakmak, yan gözle bakmak. (2005: s. 328)	Kötü niyetle bakmak. Nazar değdiren bir bakışla bakmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Yüklemi başta olan cümle

Yüklemin yerine göre konu başlığında ise deyimlerde yer alan kurallı cümle sayısı 266, devrik cümle sayısı 35'tir. Türkiye Türkçesinin söz dizimi yapısında genellikle kurallı cümle yapısı tercih edilmektedir. Azerbaycan Türkçesinde de yer alan deyimlerin çoğunluğunda kurallı cümle yapısı mevcuttur.

1.5. Cümlelerin Anlam Özelliklerine Göre

Cümleler içerdikleri anlam özelliklerine göre farklı başlıklara ayrılmaktadır. Eylemin gerçekleşmesine veya gerçekleşmemesine göre olumlu ya da olumsuz cümle, içerisinde soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan ifade kalıpları ise soru cümlesini oluşturmaktadır (Delice, 2007:162).

Türkiye Türkçesinde

1. **Olumlu Cümle:** Eylemin gerçekleştiğini belirten cümlelerdir. Eylemin gerçekleşmesi yapı ve anlam bakımından olumsuz özellik içermesi anlamı etkilemez eylemin gerçekleşmiş olması olumlu cümle için yeterlidir (Özkan vd., 2016: 146).
2. **Olumsuz Cümle:** Eylemin gerçekleşmediğini bildirir. Yüklemde eylemin yapmama, yapılmama, olmama durumu vardır. Olumsuzluk ekleri olan“-ma,-me,” eki ve “-değil” edatı, “-yok” ismi olumsuzluk anlamlarını verir (Karahan, 1999: 71)
3. **Soru Cümlesi:** Soru ifadeleri ile bilgi almak için olumlu ve olumsuz yargı taşıyabilen cümlelerdir (Karahan, 1999: 72).

Azerbaycan Türkçesinde

Azerbaycan Türkçesinde belirli bir olay, durum, eşya gibi durumlar hakkında bilgi veren cümlelere negli (bildirme) cümleleri ile ifade edilmektedir. Bu tarz cümlelerde bir düşünce veya durum ya onaylanır veya inkâr edilebilmektedir (Xəlilov, 2017: 77).

1. **Olumlu Cümle:** Olumlu cümle yapısında ise herhangi bir olumsuz ifade, ek bulunmamaktadır. Cümlede iki olumsuz unsur bulunduğu zaman anlam olumlu olur (Alışova Demirağ, 2023: 415).
2. **Olumsuz Cümle:** Olumsuz cümle yapısı olumsuzluk anlamı veren “-ma, -me” eki ile “ne” bağlacı ve “değil” kelimesinin kullanılmasıyla oluşmaktadır (Kazımov, 2007: 90).
3. **Soru Cümlesi (Sual):** Herhangi bir şeyi öğrenmek veya yeni bir haber almak amacı ile sorulan cümlelere sual cümlesi denilmektedir (Kazımov, 2007: 90).

1.5.1. Olumlu Cümle

Tablo 1.20. Olumlu Cümle

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Olumlu Cümle
Gözüm ğaldı (s. 3 b. 10)	Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. (2005: s. 260)	İsteyip de elde edemediği şeye karşı isteği sürmek, gözü kalmak. Gücenmek. (1988: s. 800)	Olumlu cümle
Adın ğaldı (s. 5 b. 31)	Adı kalmak, kendisinden sonra iyi bir iş, eser bırakıp gitmekle adı ebedileşmek. (2005: s. 24)	Kendisi yok olduktan sonra adı anılmak. (1988: s. 531)	Olumlu cümle
Göz gamaşar (s. 8 b. 71)	Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek. (2005: s. 253)	Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak. (1988: s. 810)	Olumlu cümle
Gözüm sataşdı (s. 13 b. 123)	Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak. (2005: s. 261)		Olumlu cümle
Can vërim (s. 16 b. 165)	Ölmek, ruhunu teslim etmek. Birinin yolunda canından olmak, kendini feda etmek. (2005: s. 139)	Ölmek. Bir şeyi hayatını onun uğruna fedan edecek kadar çok istemek. (1988: s. 678)	Olumlu cümle
Oldum deli, divana (s. 32 b. 358)	Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak. (2005: s. 172)	Bir kimseyi, bir şeyi çıldırısıya sevmek. (1988: s. 709)	Olumlu cümle

Könlümü vërrem (s. 35 b. 390)	Gönül vermek, Âşık olmak, sevmek. Razı olmak, anlaşımak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)	Olumlu cümle
Üzüne gülen (s. 39 b. 433)	Hoşuna gitmek, celbetmek, temiz ve alımlı olmak. Kendini dost gibi göstermek. (2005: s. 534)	Kendisi için dostça olmayan şeyler düşündüğü kimsenin yüzüne karşı dost görünmek. (1988: s. 1136)	Olumlu cümle
Can göydüm (s. 50 b. 563)	Çok çalışmak, didinmek, ömrünü ona harcamak. Kutsal bir şey uğrunda kendini feda etmek, o yolda ölmek, canından geçmek. (2005: s. 139)		Olumlu cümle
Düşdü dillere (s. 73 b. 842)	Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. (2005: s. 182)	Uygunsuz davranışı yüzünden çevrede onun için kötü şeyler söylemek. (1988: s. 719)	Olumlu cümle
Üreyimi dağladı (s. 97 b. 1131)	Yüreği dağlanmak, son derece kederlenmek, gamlanmak. (2005: s. 519)		Olumlu cümle
Üz üze geldim (s. 122 b. 1430)	Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavga etmek. (2005: s. 530)	Yüzleri birbirlerine karşı olduğu halde yaklaşmış olmak. (1988: s. 1140)	Olumlu cümle

Gan ağlar (s. 126 b. 1479)	Çok üzölmek, yasa batmak, kanlı gözyaşları akıtmak. Usanmak, gırtlğına çıkmak, bezmek, çok rahatsız olmak, bıkmak. (2005: s. 345)	Bir zulömden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak. (1988: s. 903)	Olumlu cümle
Aklım gėđdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)	Olumlu cümle
Nezere geldi (s. 169 b. 1996)	Görönmek, ... gibi görönmek. Nazarı dokunmak, zarar vermek. (2005: s. 419)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğıine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Olumlu cümle
Göze geldi (s. 169 b. 1999)	Dikkati çekmek, göze görönmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötölük getirdiğıine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)	Olumlu cümle
Eğlim başımdan gėđir (s. 188 b. 2222)	Aklını kaybetmek, aklını oynatmak, sersemlemek. Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak. (1988: s. 552)	Olumlu cümle
Gözden düşmüşem (s. 190 b. 2248)	Gözden düşmek, önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değeri verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)	Olumlu cümle
Gözö yoldadır (s. 5 b. 29)	Hasretle birinin yolunu beklemek, birinin hasretinde olmak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)	Olumlu cümle

Gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)	Olumlu cümle
Düşdüm ayağa (s. 15 b. 153)	Yalvarmak, Ucuzlamak, fiyatı aşağı inmek. (2005: s. 70)	İlgisiz ve yetkisiz kimseler karışmak. Artık her yerde bulunabilir olmak. (26.09.2024)	Olumlu cümle
Zay oldu (s. 18 b. 183)	Zayi olmak, telef olmak, mahvolmak, heder olmak. (2005: s. 571)		Olumlu cümle
Ün salar (s. 30 b. 335)	Ses seda düşürmek. (2005: s. 517)		Olumlu cümle
Can bağışlar (s. 68 b. 781)	Can vermek, büyük dirlik ve güç vermek, manevi güç kazandırmak. (2005: s. 138)		Olumlu cümle
Gatdım derdim derdine (s. 72 b. 827)	Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak. (2005: s. 175)		Olumlu cümle
Göz tiker (s. 74 b. 862)	Göz dikmek, bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, ümit etmek, emin olmak. (2005: s. 252)	Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
Könül aldın (s. 82 b. 956)	Tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine âşık etmek. (2005: s. 338)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Olumlu cümle
Gözüm üste (s. 83 b. 966)	Memnuniyetle, lafı mı olur! (2005: s. 261)		Olumlu cümle

Gaş, göz atdı (s. 85 b. 990)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oyunatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)	Olumlu cümle
Göz, gulag oldug (s. 88 b. 1030)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. (1988: s. 811)	Olumlu cümle
Gözüme işiğ geldi (s. 170 b. 2007)	İyileşmek, canlanmak, zindeleşmek. (2005: s. 263)		Olumlu cümle
El, golumu bağladı (s. 97 b. 1131)	Serbest hareket etmesine izin vermemek, müsaade etmemek. (2005: s. 217)	Yapması gereken işi, engeller yüzünden yapamaz durumda olmak. (1988: s. 757)	Olumlu cümle
Daşa çaldı (s. 104 b. 1219)	Mahvetmek, ortadan kaldırmak, yok etmek. (2005: s. 169)		Olumlu cümle
Arada galdı (s. 104 b. 1222)	Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. Ne yapacağını bilememek, tereddüt içinde kalmak. (2005: s. 59)	Anlaşamayan iki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme yüzünden güç duruma düşmek. (1988: s. 577)	Olumlu cümle
Rengim, ruhum saraldı (s. 111 b. 1299)	Korku, heyecan vs. sebebiyle rengi birdenbire beyazlaşmak, sararmak. Tabii rengini kaybederek solmak, sararmak, solmak. (2005: s. 451)		Olumlu cümle
Dilim yandı (s. 119 b. 1397)	Nutku tutulmak, konuşamamak. (2005: s. 184)	Üzüntü ve eziyet çekmek, zarara uğramak. Bıkmak, nefret etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olumlu cümle

Yanır bağrımın (s. 157 b. 1853)	Susamak, çok susamak. Hasret, hicran çekmek. (2005: s. 81)		Olumlu cümle
Ağ günü gara gçdi (s. 160 b. 1894)	Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak. (2005: s. 26)		Olumlu cümle
Sebr eyledi (s. 164 b. 1931)	Zorluklara, kötü durumlara vs. şikâyet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelecek bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek. (2005: s. 461)		Olumlu cümle
Tuş oldu (s. 165 b. 1953)	Tesadüf etmek, önüne çıkma, karşılaşmak. Müptelâ olmak, uğramak, maruz kalmak. (2005: s. 510)		Olumlu cümle
Dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. Önce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)	Olumlu cümle
Könlüm açıldı (s. 171 b. 2026)	Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak. (2005: s. 337)	Neşelenmek, ferahlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
Boşa gçdi (s. 180 b. 2124)	Boşa gitmek,(harcanan emek, para vs.) hiçbir işe yaramamak. (2005: s. 127)	Bir işe yaramadan yok etmek. (1988: s. 658)	Olumlu cümle

Elimden kaçdı (s.180 b. 2131)	Yakasını kurtarmak, canını kurtarmaya çalışmak. (2005: s. 226)	Sahip olamamak. Değerlendirememek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
Saç ağartdı (s. 182 b. 2157)	Bir işte çok çalışarak tecrübe kazanmak. Yaşlanmak ihtiyarlamak. (2005: s. 454)	Bir işte uzun süre çalışmış olmak. (1988: s. 1022)	Olumlu cümle
Yolunu gözleyirem (s. 193 b. 2281)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)	Olumlu cümle
Belaya saldı (s. 194 b. 2296)	Başını belâya sokmak. (2005: s. 111)		Olumlu cümle
Cefa çekdim (s. 201 b. 2375)	Eziyet çekmek, ıstırap çekmek. (2005: s. 145)		Olumlu cümle
Elden ele düşdüm (s. 219 b. 2596)	Kapı kapı dolaşıp durmak, belirli bir yeri, meskeni, evi olmamak. Elden ele geçmek, birinden diğerine geçmek, birinden diğerine bırakılmak, birkaç el değiştirmek. (2005: s. 219)	Birçok sahip değiştirmek. (1988: s.751)	Olumlu cümle
Dil açdım (s. 221 b. 2623)	Konuşmak, konuşmaya başlamak, derdini söylemek. Kelimeleri tek tek söylemeğe başlamak, konuşmaya başlamak. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konuşmayan kimse konuşmaya başlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
Mum olmuşam (s. 236 b. 2799)	Mum olmak, uslu olmak, doğru ve düzgün durmak, yaramazlık yapmamak. (2005: s. 406)	Yaramazlığı bırakarak çok uslanmış olmak, yola gelmek. (1988: s. 969)	Olumlu cümle

İmana, gellem (s. 240 b. 2848)	İslam dinini kabul edip Müslüman olmak. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmak, kabul etmek. (2005: s. 302)	Hak dinini kabul etmek. En sonunda doğruyu söylemek. (1988: s. 879)	Olumlu cümle
Şükr eylerem (s. 248 b. 2949)	Şükretmek, Tanrı'ya minnettarlığını bildirmek, razılık etmek, teşekkürünü bildirmek, ifade etmek. (2005: s. 493)		Olumlu cümle
Ayag çekdim (s. 266 b. 3159)	Ayağını çekmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesmeğe mecbur etmek veya sebep olmak. (2005: s. 74)	Kandırmaya çalışmak, avutmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
Düşdüm elden ayağdan (s. 286 b. 3400)	Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek. (2005: s. 218)	Yaşlılık ya da hastalık nedeniyle iş yapamaz, yürüyemez olmak. (1988: s. 750)	Olumlu cümle
El çekdim (s. 286 b. 3407)	Bırakmak, vazgeçmek, alâkasını kesmek. Alışkanlık edindiği bir şeyi bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, dönmek. (2005: s. 215)	Yapmakta olduğu bir işi artık yapmama durumuna geçmek. (1988: s. 749)	Olumlu cümle

Ėelbimi açdım (s. 316 b. 3761)	Birine inanarak içini açmak, sırrını söylemek. (2005: s. 364)	Duygularını, düşüncelerini söylemek. (1988: s. 900)	Olumlu cümle
Rengin uçubdu (s. 340 b. 4047)	Korkudan vs. rengi kaçmak. (2005: s. 451)	Korku ya da üzüntüden benzi sararmak. Renkli bir şeyin rengi solmak. (1988: s. 1017)	Olumlu cümle
Ağlım başımdan oynar (s. 352 b. 4195)	Deli olmak, aklını kaybetmek. Aklı şaşmak. (2005: s. 32)		Olumlu cümle
Can atdım (s. 372 b. 4442)	Herhangibir şeyi elde etmeyi çok istemek. Kurtulmak için bir yere sığınmak. (2005: s. 138)	Bir şeye erişmeyi pek çok istemek. (1988: s. 671)	Olumlu cümle
Saraldı, soldu (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaçmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Olumlu cümle
Üz gördü (s. 500 b. 5974)	Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. (2005: s. 529)	İlgi ve yakınlık görmek. (1988: s. 1132)	Olumlu cümle
Gadan alım (s. 286 b. 3400)	Yalvarış veya okşayışla rica bildirir. (2005: s. 345)		Olumlu cümle
Canım gurtardı (s. 106 b. 1235)	Kendini kurtarmak, kurtulmak, yakasını kurtarmak. (2005: s. 143)		Olumlu cümle
Sëçdim ağadan garamı (s. 141 b. 1659)	İyiye kötüden ayırt etmek, iyinin kötüünün ne olduğunu idrak etmek. (2005: s. 28)		Olumlu cümle
Göz gulağam (s. 227 b. 2691)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. (1988: s. 811)	Olumlu cümle

Hörmet �ler (s. 75 b. 868)	H�rmet etmek, saygı göstermek. Yaptığı iyiliğin karşılığını ödemek, gördüğü iyiliğe karşı bir şey vermek. (2005: s. 284)		Olumlu cümle
�regim başı yandı (s. 119 b. 1396)	�ci sızlamak, çok �z�lmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Olumlu cümle
Elin üzdü (s. 164 b. 1936)	Meyus olmak, artık beklememek. Unutmak, vazgeçmek. (2005: s. 228)		Olumlu cümle
şadlığ eyler (s. 11 b. 107)	�alıp oynamak, eğlenmek, neşelenmek. (2005: s. 485)		Olumlu cümle
Yığıldılar başıma (s. 25 b. 270)	Başına toplanmak, bir şeyin veya birisinin etrafında toplanmak, kümelenmek. (2005: s. 98)		Olumlu cümle
Batım yasa (s. 46 b. 518)	Yasa batmak, çok kederlenmek, �z�lmek, sarsılmak. (2005: s. 550)		Olumlu cümle
Gan gussun (s. 52 b. 588)	Vereme yakalanmak. Olmadığ eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmek. (2005: s. 347)	�ok eziyet çekmek. (1988: s. 906)	Olumlu cümle
Saçını yolur (s. 63 b. 726)	�z�nt�, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmak. (2005: s. 455)	�z�nt�s�nden d�v�nmek. (1988: s. 1021)	Olumlu cümle
Hına yağdım (s. 68 b. 786)	Kına yakmak. Kandırmak, aldatmak. (2005: s. 291)		Olumlu cümle

El uzatdım (s. 74 b. 860)	Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak. (2005: s. 217)	Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olumlu cümle
Köç eyledi (s. 106 b. 1239)	Göç etmek, bir yerden başka bir yere gitmek, muhaceret etmek. (2005: s. 334)	Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek. (1988: s. 797)	Olumlu cümle
Elim eline deydi (s. 173 b. 2049)	Tokalaşmak. (2005: s. 222)		Olumlu cümle
Ruhum bedenden çıldı (s. 188 b. 2219)	Son derece hoşlanmak, içi açılmak; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmek. (2005: s. 452)		Olumlu cümle
Yoldan eyler (s. 205 b. 2427)	Yolundan etmek, gitmesine engel olmak, gitmekten vazgeçirmek. Yolunu şaşırtmasına sebep olmak, başından etmek, çeşitli yollarla kötü yola düşmesine sebep olmak, kötü yola sevk etmek. (2005: s. 563)		Olumlu cümle
Terk ëlerik (s. 215 b. 2548)	Bırakıp gitmek, çıkıp gitmek, atıp gitmek. Yarım bırakmak, artık devam etmemek, bırakıp gitmek. (2005: s. 502)		Olumlu cümle

Nigah salır (s. 215 b. 2554)	Bakmak, nazar etmek. (2005: s. 419)		Olumlu cümle
Göz gulag ollam (s. 228 b. 2710)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. Uyanık olmak, her şeye karşı hazır beklemek. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. (1988: s. 811)	Olumlu cümle
Yâdımdan çıhartmaram (s. 233 b. 2770)	Unutmamak. (2005: s. 542)		Olumlu cümle
Bahdı kem (s. 238 b. 2827)	Kem gözle bakmak, kötü gözle bakmak, pis pis bakmak, yan gözle bakmak. (2005: s. 328)	Kötü niyetle bakmak. Nazar değdiren bir bakışla bakmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olumlu cümle
Gurban keserem (s. 250 b. 2972)	Allah'ın emirleri gereğince ve Allah'a yakınlaşmaya vesile olarak, üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlarla paylanmak üzere bir hayvanı kesmek, kurban etmek. (2005: s. 382)		Olumlu cümle
Gëdib sefere (s. 254 b. 3024)	Yaşadığı, oturduğu yerden uzun müddet için ayrılmak, seyahate çıkmak. (2005: s. 462)		Olumlu cümle
Muradına yëtdin (s. 275 b. 3266)	Arzusu yerine gelmek, niyeti olmak, maksadına ulaşmak, muradına nail olmak. (2005: s. 406)	Çok istediği şeye kavuşmak. (1988: s. 969)	Olumlu cümle

Dillerde gezdi (s. 278 b. 3312)	Dillere destan olmak, meşhur olmak. (2005: s. 187)	Her yerde sözü edilmek. (1988: s. 723)	Olumlu cümle
Şikâyet eyler (s. 309 b. 3679)	Şikâyet etmek. Hoşnutsuzluğunu, memnuniyetsizliğini bildirmek, ahu zar etmek, şikâyetlenmek. Bir kimseyi yaptığı haksızlıktan dolayı resmi olarak şikâyet etmek. (2005: s. 490)		Olumlu cümle
Feğan êtdi (s. 319 b. 3801)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Olumlu cümle
Tor ğuraram (s. 321 b. 3830)	Balık, kuş vs. tutmak için ağ, tuzak kurmak. Hile yapmak, tuzak kurmak. (2005: s. 507)		Olumlu cümle
El çalar (s. 356 b. 4247)	Alkış çalmak, alkışlamak. Sevinmek. (2005: s. 215)	Alkışlamak, tempo tutmak. Birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Olumlu cümle
Ġemgin olar (s. 356 b. 4248)	Kederlenmek, gamlanmak, perişan olmak, meysus olmak. (2005: s. 366)		Olumlu cümle
Göze göründü (s. 390 b. 4650)	Belli olmak. Var olmadığı hâlde varmış gibi görünmek. (2005: s. 255)	Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Olumlu cümle
Deng êder (s. 418 b. 4990)	(Başını, beynini, kulağını kelimeleriyle birlikte kullanılır.) Bıktırmak, usandırmak, bezdirmek. (2005: s. 174)		Olumlu cümle

Derd �ler (s. 426 b. 5081)	Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, �z�lmek, m�nev� üzüntü çekmek. ��ine atmak, bir şeyi kendisi için ıstırap kaynağı yapmak. (2005: s. 174)		Olumlu cümle
Başa ba� gelir (s. 476 b. 5682)	Kar�ıla�mak, karşı karşıya gelmek. (2005: s. 87)	Birbirine denk gelmek. (1988: s. 615)	Olumlu cümle
K�lge d��d� (s. 481 b. 5734)	Gölgelemek, gölge etmek. Kaplamak, sarmak, bürümek. (2005: s. 336)	Gölgeli duruma gelmek, üzerine gölge gelmek. (1988: s. 798)	Olumlu cümle
Sual alıram (s. 496 b. 5926)	Soru sormak. (2005: s. 480)		Olumlu cümle
Dik ba�ar (s. 355 b. 4236)	Gözlerini birinin gözlerine dikerek bakmak, sert bir bakışla bakmak. Gururla, cesaretle bakmak. (2005: s. 180)	Sert sert, öfkeli öfkeli bakmak. (1988: s. 718)	Olumlu cümle
Başa �alar (GAF-1 s. 157)	Başa kakmak, kakı� �tmek. (2005: s. 89)	Bir şeyi öfkeyle, nefretle geri vermek. sozluk.gov.tr (20.09.2024)	Olumlu cümle
�ld�n �z�lm�� (GAF-1 s. 158)	Takti kesilmek, çok yorulmak. (2005: s. 219)		Olumlu cümle
Xatir yıxmaq (GAF-1 s. 158)	Hatırını kırmak, gücendirmek, kalbini kırmak, gönlünü incitmek. (2005: s. 287)	Gönlünü kırmak, kalbini kırmak. Birini küstürecek, kendisinden so�utacak davranışta bulunmak. (1988: s. 900)	Olumlu cümle
Zikr eyl�r�m (GAF-1 s. 159)	Anmak, y�d etmek, hatırlamak, adını anmak, söylemek. Söylemek, ifade etmek, demek. (2005: s. 575)		Olumlu cümle

Uzaq qaçar (GAF-2 s. 80)	Yaklaşmamak, yakınlık göstermemek, yabancı gibi hareket etmek. (2005: s. 515)	Uzakta bulunmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Olumlu cümle
İçdirdi zəhəri (GAF s. 137)	Hayatını zehir etmek hayatını ıstırap ve üzüntü içinde geçirmesine sebep olmak. (2005: s. 572)		Olumlu cümle
Qana batar (GAF s. 139)	Birini öldürmek. (2005: s. 347)		Olumlu cümle
Düşmüşəm oyuna (GAF-4 s. 148)	Tuzağa düşmek, oyuna gelmek. (2005: s. 429)	Tuzağa düşmek. Kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan düzenin kurbanı olmak. (1988: s. 1079)	Olumlu cümle
Qurudu gözüüm yaşı (GAF-4 s. 154)	Artık ağlamamak. (2005: s. 254)		Olumlu cümle
Xoş kecdi (GAF-4 s. 158)	Çok iyi geçmek, şen, rahat geçmek. (2005: s. 293)		Olumlu cümle
Qana boyandı (GAF-4 s. 162)	Kana boyanmak, öldürülmek, katledilmek veya yarasından çok kan akmak, çok kan kaybetmek. (2005: s. 347)		Olumlu cümle
Başa yetişdi (GAF-9 s. 127)	Sona ermek, tamamlanmak, bitmek. (2005: s. 90)		Olumlu cümle
Kökündən qopartdı (GAF s. 136)	Tamamen mahvetmek. (2005: s. 335)		Olumlu cümle
Süfrə açdı (GAF-9 s. 149)	Misafirlik vermek. Cömertlik yapmak, ihsan vermek. (2005: s. 482)		Olumlu cümle

Tufan qopar (GAF-11 b. 426 s. 319)	Fırtına çıkmak, fırtına patlamak. (2005: s. 509)		Olumlu cümle
Pər açdı (GAF-1 s. 169)	Kanatlanmak, kanat çırpmaq, uçmaq. (2005: s. 443)		Olumlu cümle
Yuxu tutdu (GAF-2 s. 83)	Uyumak, uyuyabilmek. (2005: s. 565)	Uykusu gəlmək. Uyuma istəgi duymak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olumlu cümle
Əldən çıxar (GAF-2 s. 85)	Elden çıkarmak, satmaq. Elden kaçırmak, kaybetmek, yitirmek. (2005: s. 219)	Satmaq. (1988: s. 751)	Olumlu cümle
Kənar gəzər (GAF-2 s. 86)	Kenar gezmək bir şeyden veya birindən uzak durmaq, yaklaşmamak. (2005: s. 329)	Yaklaşmayıp uzaqta bulunmayı yeğləmək. (1988: s. 920)	Olumlu cümle
Başdan ataram (GAF-2 s. 96)	Başından atmaq, reddetmək, kabul etməmək, baştan savmaq. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ilə yanından uzaklaşdırmaq. (1988: s. 622)	Olumlu cümle
Göz gördü, könül sevdi (GAF-4 s. 126)	Gönülden sevmək. (2005: s. 252)		Olumlu cümle
Yaman günə düşdüm (GAF-4 s. 148)	Sihhat yönündən, görünüş yönündən veya yönündən görünüş yönündən veya maddi durumdan kötü hâlə düşmək. (2005: s. 546)		Olumlu cümle
Nura boyandı (GAF-9 s. 133)	Her taraf aydınlık, ışıq içinde olmak, parlamak. (2005: s. 421)		Olumlu cümle
Sözümdə durmuşam (GAF-11 b. 238 s. 305)	Sözünde durmaq, verdiği sözü tutmaq. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmək. (1988: s. 1046)	Olumlu cümle

Möhlət verdi (GAF-8 s. 165)	Bir işin belirli bir zamanda yapılması için zaman vermek. Fırsat vermek, vakit tanımak, imkân tanımak. (2005: s. 405)		Olumlu cümle
---------------------------------------	--	--	--------------

1.5.2. Olumsuz Cümle

Tablo 1.21. Olumsuz Cümle

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Olumsuz Cümle
Bəl bağlama (s. 24 b. 255)	Bel bağlamak, birisine güvenmek, birisinin bir konuda kendine yardımcı olacağına inanmak. Başkasına bağlanmak. (2005: s. 106)	Kendisine yardımcı olacağına inanıp bir kimseye ya da bir şeye güvenmek. (1988: s. 631)	Olumsuz cümle
El vurmayın (s. 25 b. 268)	El vurmamak, dokunmamak. (2005: s. 217)	Bir işi yapmaya yanaşmamak ve başlamamak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Olumsuz cümle
İnsaf yohmuş (s. 57 b. 658)	İnsafı olmamak, vicdanı olmamak, merhametsiz olmak. (2005: s. 305)		Olumsuz cümle
Elimden tutanım yoh (s. 94 b. 1098)	Elinden tutmak, birine maddî yönden yardım etmek, yardım elini uzatmak. (2005: s. 226)	İlerlemesine yardım etmek. (1988: s. 758)	Olumsuz cümle
Gün görmez (s.126 b. 1476)	Gün görmemek, kötü yaşamak, hayat şartları iyi olmamak. (2005: s. 268)	Sıkıntı içinde yaşamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	Olumsuz cümle

Ayağa salma (s. 190 b. 2254)	Değerini düşürmek, itibarını nüfuzunu zedelemek, gözden düşürmek. (2005: s. 70)		Olumsuz cümle
Boynunu burma (s. 275 b. 3265)	Boynunu bükmek, mazlum mazlum durmak, zavallı durumda olmak. Baş eğmek, teslimiyet göstermek. (2005: s. 129)		Olumsuz cümle
Dilimden düşmez (s. 294 b. 3501)	Dilinden düşmemek, devamlı tekrar etmek, sürekli anmak, hep hatırlamak. (2005: s. 185)	Hep o kişinin ya da şeyin sözünü etmek. (1988: s. 721)	Olumsuz cümle
Gözü doymaz (s. 520 b. 6215)	İhtiraslı olmak, her şeyde gözü kalmak. Arzusuna isteğine sonuna kadar ulaşmamak. (2005: s. 259)		Olumsuz cümle
Haram gatma (s. 19 b. 196)	Doğru, kanuni yolla elde edilmiş bir şeyi harap etmek, kirlletmek temizliğini bozmak, haram karıştırmak. Bozmak, engel olmak. (2005: s. 272)		Olumsuz cümle
Bağrıyı gan eyleme (s. 69 b. 802)	Haddinden fazla kederlendirmek, ıstırap vermek, üzmek. (2005: s. 81)		Olumsuz cümle
Üreyim oynamasın (s. 333 b. 3966)	Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek. (2005: s. 521)	Birden heyecanlanmak. (1988: s. 1131)	Olumsuz cümle
Yoh teketim (s. 15 b. 150)	Güçten düşmek, artık takati kalmamak. (2005: s. 494)		Olumsuz cümle

Goyma könlüm talana (s. 28 b. 305)	Gönlü viran olmak, kalbi kırılmak. (2005: s. 337)		Olumsuz cümle
Macal vërmedi (s. 107 b. 1247)	Fırsat vermemek. (2005: s. 393)		Olumsuz cümle
Baş açmıram (s. 311 b. 3699)	Anlamamak, kavrayamamak. (2005: s. 86)		Olumsuz cümle
Fikir çekme (s. 467 b. 5576)	Dert çekmek, sıkıntı, manevi eziyet çekmek, rahatsız olmak. Geleceği hakkında düşünmek. (2005: s. 242)		Olumsuz cümle
Tabım yohdur (s. 479 b. 5717)	Gücü olmamak, gücü yetmemek, yapamamak, başaramamak. (2005: s. 494)		Olumsuz cümle
Dilim dönməz (GAF-1 s. 165)	Dili dönmemek, konuşma kabiliyetini kaybetmek, konuşmaya gücü yetmemek. Söylenmesini münasip görmemek, diline getirememek, söyleyememek. (2005: s. 184)	Yanlışsız söyleyememek. (1988: s. 721)	Olumsuz cümle
Gözüm yoxdu (GAF-4 s. 129)	Gözünde olmamak, herhangi bir sebepten dolayı bir şeye değer verecek durumda bulunmamak, belirli sebeplerden dolayı sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek, o şey gözünden düşmek. (2005: s. 262)	Gözünde olmamak, gözü olmamak. Bir şeye sahip olma tutkusu içinde bulunmamak. (1988: s. 819)	Olumsuz cümle
Yoxdu arxam (GAF-4 s. 142)	Yardımcısı olmamak. Ardı, devamı olmamak. (2005: s. 62)	Kayıracak kimsesi olmamak. sozluk.gov.tr (24.09.2024)	Olumsuz cümle

Xeyir görmədim (GAF-2 s. 93)	Hayır, görməmək, faydası olmamak. (2005: s. 288)	O şey kendisine yararlı olmamak. (1988: s. 850)	Olumsuz cümle
Güni günə satmam (GAF-1 s. 159)	Geciktirmek, geciktirmesine sebep olmak. (2005: s. 269)		Olumsuz cümle
Tay o'lmaz (GAF-5 s. 122)	Eş olmak, denk olmak. (2005: s. 497)		Olumsuz cümle
Dərdə düşməsin (GAF-9 s. 126)	(Bazen “canı” sözü ile beraber kullanılır.) hastalanmak, bir hastalığa tutulmak. Derde düşmek, bir şeyi kendine dert etmək. (2005: s. 175)		Olumsuz cümle
Qapınnan qovma (GAF-4 s. 147)	Reddetmək, kabul etmemək, yüz vermemək. (2005: s. 351)		Olumsuz cümle
Başımnan sova bilməm (GAF-1 s. 160)	Başından, atmaq, kovmaq, yakasını kurtarmək. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmək. Zor bir işi yapmamanın ya da başkasına yüklemenin yolunu bulmaq. (1988: s. 622)	Olumsuz cümle

1.5.3. Soru Cümlesi

Tablo 1.22. Soru Cümlesi

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Soru Cümlesi
Üreyindən geçdi mi? (s. 186 b. 2203)	Yüreğinden geçmek, içinden geçmek, arzu etmek, istemek sevmek. (2005: s. 522)	Düşünmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Soru cümlesi
Dilim dolaşdı nəylim? (s. 271 b. 3219)	Dili dolaşmak (korku, heyecan vs.'den dolayı) konuşurken şaşırmaq, bir kelimenin yerine şaşırarak başka bir kelime kullanmak. (2005: s. 183)	Hastalık, korku, utangaçlık gibi nedenlerle söyleyeceğini şaşırıp karıştırmak. (1988: s. 720)	Soru cümlesi
Felek gözden salmasa? (s. 47 b. 530)	Uzaklaştırmak. Saygınlığını, nüfuzunu zedelemek. (2005: s. 254)		Soru cümlesi
Kimden aldın öyüdü? (s. 504 b. 6017)	Nasihat, terbiye almak. (2005: s. 433)	Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Soru cümlesi
Necə baxaq üz-üzə? (GAF-8 s. 164)	Yüz yüze bakmak, karşılıklı ilişkiyi korumak mecburiyetinde olmak. (2005: s. 530)	Karşılıklı ilişkileri sürmek, birbirleriyle her zaman görüşür, konuşur durumda olmak. (1988: s. 1140)	Soru cümlesi

Anlam özelliklerine göre cümle konu başlığında deyimlerde yer alan 126 olumlu cümle, 27 olumsuz cümle ve 5 soru cümlesi mevcuttur.

Deyimlerde yer alan cümlelerin olumlu cümle yapısının olumsuz cümle yapılarına göre daha fazla olduğu görülmüştür. Soru içeren deyimler soru ifadeleriyle ve soru işareti ile deyimlerde yer almıştır.

1.6. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

1.6.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

Tablo 1.23. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler
Dərdi-qəmi kökündən qopartdı , atdı Təbriz (GAF-9 s. 136)	Tamamen mahvetmek. (2005: s. 335)		Özneleri ortak cümle
Açıldı əlim, qolum (GAF-9 s. 142)	Büyük imkânlara sahip olmak, geniş bir alanda faaliyet göstermeğe imkân bulmak, engelleri aşmak. Çabalamak, kıyıldanmak. (2005: s. 216)		Yüklemi ortak cümle
Dağ daş da dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. Önce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)	Yüklemleri ortak cümle
Dilim, ağzım gurusun (s. 183 b. 2159)	Diline şiş girsin! Bir ilenme ifadesi. (2005: s. 183)		Yüklemleri ortak cümle
İmana, dine gellem (s. 240 b. 2848)	İslam dinini kabul edip Müslüman olmak. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmak, kabul etmek. (2005: s. 302)	Hak dini kabul etmek. En sonunda doğruyu söylemek. (1988: s. 879)	Yüklemleri ortak cümle

Düşdüm elden ayağıdan (s. 286 b. 3400)	Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek. (2005: s. 218)	Yaşlılık sebebiyle veya sağlığı büsbütün bozularak güçsüz, çalışamaz duruma gelmek. (1988: s. 750)	Yüklemleri ortak cümle
Saraldı, soldu dağlar (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaçmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Özneleri ortak cümle
Yandı bağrım kül oldu (s. 490 b. 5852)	Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek. (2005: s. 339)	Varını yoğunu yitirmek. (1988: s. 951)	Özneleri ortak cümle
Göz göz ol , değil, dağlar (s. 373 b. 4443)	Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek. (2005: s. 252)	Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak. Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Özneleri ortak cümle
Düşmen görer, el çalar (s. 356 b. 4247)	Alkış çalmak, alkışlamak. Sevinmek. (2005: s. 215)	Alkışlamak, tempo tutmak. Birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)	Özneleri ortak cümle
Yandı, kül oldu dağlar (s. 374 b. 4462)	Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek. (2005: s. 339)	Varını yoğunu yitirmek. (1988: s. 951)	Özneleri ortak cümle

Könlün, gözün toh olsun (s. 346 b. 4123)	Gönlü tok, gözü gönlü tok, geçim sıkıntısı içinde olmasına rağmen kimseden yardım istemeyen ve yapılan yardımı da zorla kabul eden kimse. (2005: s. 337)	Gözü gönlü tok, edinmesi olanağı bulunduğu halde fazla mal ve kazanç aramayan, zorunlu gereksemeleri karşılınca bununla yetinen. (1988: s. 801)	Yüklemleri ortak cümle
Yar mene gaş, göz atdı (s. 85 b. 990)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oyunatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)	Özne ve yüklemi ortak olan cümle
Rengim, ruhum saraldı (s. 111 b. 1299)	Korku, heyecan vs. sebebiyle rengi birdenbire beyazlaşmak, sararmak. Tabii rengini kaybederek solmak, sararmak, solmak. (2005: s. 451)		Yüklemleri ortak olan cümle

1.6.3. Ortak Kip-Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Tablo 1.24. Ortak Kip-Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Ortak Kip-Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler
Ağladım gözdən oldum (GAF-1 s. 160)	Kör olmak, gözlerini kaybetmek. (2005: s. 254)		Ağladım, oldum Görülen geçmiş zaman
Xəcil olur, pərt olur (GAF-5 s. 157)	Sinir olmak, bir söz, bir hareket vs.den dolayı bozulmak, kalbi kırılmak, asabı bozulmak. (2005: s. 444)		Olur, olur Geniş zaman eki
Dil tutular , lal olar (GAF-4 s. 124)	Konuşma yeteneğini kaybetme. (2005: s. 182)	Korku, heyecan gibi nedenlerle söz söyleyemez olmak. (1998: s. 722)	Tutular, olar Geniş zaman eki
Göz gördü, könül sevdi (GAF-4 s. 126)	Gönülden sevmek. (2005: s. 252)		Gördü, sevdi Görülen geçmiş zaman
Can göydüm , cefa çekdim (s. 50 b. 563)	Çok çalışmak, didinmek, ömrünü ona harcamak. Kutsal bir şey uğrunda kendini feda etmek, o yolda ölmek, canından geçmek. (2005: s. 139)		Göydüm, çekdim Görülen geçmiş zaman
Bir güldü, aklım gətdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)	Güldü, gətdi Görülen geçmiş zaman
Geldim düşdüm ayağa (s. 15 b. 153)	Yalvarmak, Ucuzlamak, fiyatı aşağı inmek. (2005: s. 70)	İlgisiz ve yetkisiz kimseler karışmak. Artık her yerde bulunabilir olmak. (26.09.2024)	Geldim, düşdüm Görülen geçmiş zaman

Söz dēdin, kōnūl aldın (s. 82 b. 956)	Tatlı sōzlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine āřık etmek. (2005: s. 338)	Gūcenmiř olsun olmasın bir kimseyi, gūzel sōzle, uygun davranıřla, bir armaęanla hořnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)	Dēdin, aldın Gōrūlen geēmiř zaman
Vur dōvranın, başa ıh (s. 93 b. 1088)	řımarlamak, fazla yūz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, iři tamamlamak, bitiře kadar çalıřmak. (2005: s. 89)	Gūcū yetmek, gūcūnūn daha ūstūn olduęunu gōstermek. (1988: s. 615)	Vur, ıh Emir kipi
Elimden gaēdı , gētdi (s. 180 b. 2131)	Yakasını kurtarmak, canını kurtarmaya çalışmak. (2005: s. 226)	Sahip olamamak. Değerlendirememek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Gaēdı, gētdi Gōrūlen geēmiř zaman
Bir şirin dildi , gētdi (s. 181 b. 2141)	Tatlı dil, insanları kırmayan dil. (2005: s. 491)		Dildi, gētdi Gōrūlen geēmiř zaman
Saē ağartdı , bēl eydi (s. 182 b. 2157)	Bir iře çok çalıřarak tecrūbe kazanmak. Yařlanmak ihtiyařlamak. (2005: s. 454)	Bir iře uzun sūre çalıřmıř olmak. (1988: s. 1022)	Aęartdı, eydi Gōrūlen geēmiř zaman
ōmūr ūzdūm, cefa çekdim (s. 201 b. 2375)	Eziyet çekmek, ıştırab çekmek. (2005: s. 145)		Ūzdūm, ekdim Gōrūlen geēmiř zaman
Dil aēdım , kōnūl verdim (s. 221 b. 2623)	Konuşmak, konuşmaya başlamak, derdini sōylemek. Kelimeleri tek tek sōylemeęe başlamak, konuşmaya başlamak. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konuşmayan kimse konuşmaya başlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)	Aēdım, verdim Gōrūlen geēmiř zaman
Saraldı , soldu dağlar (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaēmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)	Saraldı, soldu Gōrūlen geēmiř zaman

Yandı bağrım kül oldu (s. 490 b. 5852)	Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek. (2005: s. 339)	Varını yoğunu yitirmek. (1988: s. 951)	Yandı, oldu Görülen geçmiş zaman
Göz göz ol , değil, dağlar (s. 373 b. 4443)	Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek. (2005: s. 252)	Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak. Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. sozluk.gov.tr (16.09.2024)	Ol, değil Emir kipi
Ve'de vërdin , gelmedin (s. 173 b. 2042)	Söz vermek. Önceden söylemek. (2005: s. 539)		Vërdin, gelmedin Görülen geçmiş zaman
Nale çeker , saç yolar (s. 358 b. 4272)	Feryat etmek, inlemek, ağlamak. (2005: s. 413)		Çeker, yolar Şimdiki zaman
İtdi, didergin oldu (s. 492 b. 5873)	Vatanından ayrı düşmek, yurdundan mahrum olarak başka yerlerde dolaşmak, derbeder olmak. (2005: s. 180)		İtdi, oldu Görülen geçmiş zaman

1.6.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Tablo 1.25. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük	Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler
Təbrizə xor baxanın Gözlərini oyaram (GAF-9 s. 122)	Hor bakmak, değer vermemek, önemsememek, aşağılayıcı nazarla bakmak, bir şeye karşı özensiz olmak. (2005: s. 292)	Değersiz saymak, değer vermemek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)	
Dərdi-qəmi kökündən qopartdı , atdı Təbriz (GAF-9 s. 136)	Tamamen mahvetmek. (2005: s. 335)		

Görhüm var yol kesenden (s. 308 b. 3664)	Eşkîyalık yapmak, soygunculukla uğraşmak. Engel olmak, yol vermemek. (2005: s. 562)	İssız yollarda, soygunculuk yapmak, yolcuları zor kullanarak durdurup soymak. (1988: s. 1123)	
Söz kec gelse, ğan olar (s. 385 b. 4595)	Kan olmak, cinayet işlenmek, bir kimse öldürölmek. (2005: s. 347)	Kan davası bulunmak, bir taraf öteki taraftan birini öldürmüş olmak. (1988: s. 906)	
Yohsul her gün derd ëler (s. 426 b. 5081)	Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, üzölmek, mânevî üzüntü çekmek. İçine atmak, bir şeyi kendisi için ıstırap kaynağı yapmak. (2005: s. 174)		

Cümlenin bağlanma şekilleri konu başlığında incelenen deyimlerden Bağlama Edatlarıyla Bağlanan cümle örnekleri deyimlerde yer almamaktadır. Ortak cümle öğeleriyle bağlanan deyim sayısı 14, ortak kip-şahıs ekiyle bağlanan deyim sayısı 20, anlam ilişkisine göre ise 5 deyim tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN BAYATILARINDA YER ALAN DEYİMLER İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YER ALAN DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

İncelenen deyimlerden anlam bakımından birebir benzeyen ve anlam bakımından farklı olan deyimler bu bölümde tablo hâlinde verilmiştir.

2.1. Anlam Bakımından Birbirine Benzeyen Deyimler

Tablo 2.1. Anlam Bakımından Birbirine Benzeyen Deyimler

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük
Aç gözünü (s. 92 b. 1073)	Dünyaya gelmek, doğmak. Uyandırmak, anlatmak, bilmediğini öğretmek. (2005: s. 264)	Dikkatli olmak. Uykudan uyanmak. (1988: s. 820)
Adın galdı (s. 5 b. 31)	Adı kalmak, kendisinden sonra iyi bir iş, eser bırakıp gitmekle adı ebedileşmek. (2005: s. 24)	Kendisi yok olduktan sonra adı anılmak. (1988: s. 531)
Ağlım başımdan aldı (s. 532 b. 6359)	Yolunu azdırmak, kötü yola düşürmek. Aklını başından almak, meftun etmek, güzelliği ile mest etmek. (2005: s. 34)	Düşünemez, ne yaptığını bilmez duruma getirmek. (1988: s. 555)
Aklım gētdi (s. 168 b. 1982)	Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek. (2005: s. 32)	Çok beğenmek, bayılmak. (1988: s. 553)
Aldın öyüdü (s. 504 b. 6017)	Nasihat, terbiye almak. (2005: s. 433)	Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Allah bilər (GAF-2. s. 88)	Belli değil, kimse bilmiyor, Allah'tan başka kimse bilmiyor. Anlamında. Öyle tahmin ediyorum, zannımca öyledir. (2005: s. 48)	Kimse bilmez, belli değil. (1988: s. 564)

Allah v��rer (s. 442 b. 5276)	Dilenciye baştan savmak için ��ylenir. ���ler yolundadır, ���ler tıkırındadır. (2005: s. 52)	(Dilenciye) ��sted���in sadakayı vermeyece��im; bekleme. ���in yolunda, buna bende seviniyorum (1988:s. 565)
Allah��ma min �����r (GAF-8 s. 165)	Durumdan memnuniyeti bildiren bir ifade. (2005: s. 53)	Ger��ekle��en g��zel bir durum için Allah'a te��ekk��r etmek için kullanılan bir s��z. sozluk.gov.tr (18.11.2024)
Altın ��st�� qatm���am (GAF-9 s. 144)	Alt ��st etmek, da��tmaq, kar���t��rmak, darmada���ın etmek, berbat etmek, alt ��st etmek. (2005: s. 55)	S��z ya da davran���ıyla ��vreyi birbirine d�����rmek. Bir ��ey bulmak için kar���t��rma��k yer bırakmamak. (1988: s. 569)
Aman vermedi (s. 182 b. 2150)	Fırsat vermemek, imk��n tanımamak, hareket etmesine m��saade etmemek, tepesinde bitmek, kımıldamasına, hareket etmesine, davranmasına izin vermemek. Acımasız davranmak, merhamet etmemek, ba�����lamamak. (2005: s. 56)	G��z a��tırmayarak ve yardım almaya fırsat bırakmayarak kıyasıya h��rpalamak. (1988: s. 571)
And i��ek (s. 211 b. 2498)	Yemin etmek, kutsal veya b��y��k ve aziz sayılan bir ��ahsın veya ��eyin adını anarak s��z��n��, vaadini veya ��zerine ald����� g��revi yerine getirece���ini inandırmak. S��z vermek. (2005: s. 58)	Bir ��eyi yapaca���ına kutsal bir ��eyi tan��k g��stererek s��z vermek. (1988: s. 576)
Anl��mın yazısıdı (s. 84 b. 975)	Alnına yazılmak, kaderi ��nceden tayin edilmek, belli olmak, ba��ına gelecekler bilinmek, ba��ına gelecekler kendini g��stermek. (2005: s. 54)	Talih, kader, yazg��. (1988: s. 562)
Ba��lam���am k��nl��m�� (s. 319 b. 3803)	Sevmek, g��n��l ba��lamak. (2005: s. 338)	Sevgi ile ba��lanmak. (1988: s. 803)

Bağırma daş bağlaram (s. 231 b. 2748)	Bağırına taş basmak, sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak. (2005: s. 81)	Derdini kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak. (1988: s. 611)
Bahdı kem (s. 238 b. 2827)	Kem gözle bakmak, kötü gözle bakmak, pis pis bakmak, yan gözle bakmak. (2005: s. 328)	Kötü niyetle bakmak. Nazar değdiren bir bakışla bakmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Bas bağırına (s. 195 b. 2307)	Sevgiyle kucaklamak. Birisini çok sevdiğinden dolayı şefkatle muamele etmek onu korumak, himaye etmek. (2005: s. 81)	Göğsü üzerine yaslanıp sevmek. Birini sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek. (1988: s. 611)
Baş goysam (s. 232 b. 2760)	Baş koymak, hayatını adamak, canını vermek, ölmek için hazır olmak. Dalga geçmek. (2005: s. 88)	Evli bulunmak. Bir şey uğruna ölümü göze almak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Başa çıh. (s. 93 b. 1088)	Şırmamak, fazla yüz bulmadan dolayı azmak, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak. (2005: s. 89)	Gücü yetmek, gücünün daha üstün olduğunu göstermek. (1988: s. 615)
Başdan at (GAF-4 s. 128)	Başından atmak, reddetmek, kabul etmemek, baştan savmak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak. (1988: s. 622)
Başımnan sova bilməm (GAF-1 s. 160)	Başından, atmak, kovmak, yakasını kurtarmak. (2005: s. 99)	İstekte bulunan kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak. Zor bir işi yapmamanın ya da başkasına yüklemenin yolunu bulmak. (1988: s. 622)
Başın çarasın gör (GAF-2. s. 89)	Başının çaresine bakmak, kendi derdinin çaresini düşünmek. (2005: s. 103)	Kimsenin yardımı olamayacağı anlaşıldığından içinde bulunduğu güç durumdan kurtulma yolunu kendisi aramak. (1988: s. 625)

Başın əzərsən (GAF-9 s. 124)	Öldürmək. Başını ezmək, bir daha kötülük edemeyecek duruma getirmək, pataklamak, dayak atmaq, dövmək. (2005: s. 101)	Birini kımıldanamaz, canlanamaz və kötülük yapamaz duruma getirmək. (1988: s. 624)
Baxaq üz-üzə (GAF-8 s. 164)	Yüz yüzə baxmaq, qarşılıqlı ilişkiyi korumak mecburiyyətində olmaq. (2005: s. 530)	Karşılıqlı ilişkileri sürmək, birlirleriyle her zaman görüşür, konuşur durumda olmaq. (1988: s. 1140)
Bəl bağlama (s. 24 b. 255)	Bel bağlamak, birisine güvenmək, birisinin bir konuda kendine yardımcı olacağına inanmaq. Başkasına bağlanmaq. (2005: s. 106)	Kendisine yardımı olacağına inanıp bir kimseye ya da bir şeyə güvenmək. (1988: s. 631)
Bildiyn şeylər (s. 404 b. 4823)	Bildiğini yapmak, kendi bildiğini yapmak. (2005: s. 115)	Öğütleri dinlemeyerek tutumunu sürdürmək. (1988: s. 639)
Boşa gətdi (s. 180 b. 2124)	Boşa gitmek,(harcanan emek, para vs.) hiçbir işe yaramamak. (2005: s. 127)	Bir işe yaramadan yok etmək. (1998: s. 658)
Boynunu bükəndə (s. 55 b. 628)	Kendine acındıracaq tavrı takınmaq. Acizliğini çâresizliğini kabul etmək, çâresiz kalmak. (2005: s. 129)	Üzgün, kırılmış, acınacak və yardım bekler bir durumda olan; boynu eğri. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Burnun yerə sürtülsün (GAF-1 s. 165)	Burnu sürtülmək, büyüklenmək, kibirlenme duygusundan vazgeçip uysal bir hâle geçmək zorunda kalmak. (2005: s. 134)	Taşkın davranışlarının cezasını çekerek ya da güçlükler və başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmaq. (1988: s. 667)
Can atdım (s. 372 b. 4442)	Herhangibir şeyi elde etməyi çok istemek. Kurtulmaq için bir yere sığınmaq. (2005: s. 138)	Bir şeyə erişmeyi pek çok istemek. (1988: s. 671)
Can vërim (s. 16 b. 165)	Ölmək, ruhunu teslim etmək. Birinin yolunda canından olmaq, kendini feda etmək. (2005: s. 139)	Ölmək. Bir şeyi, hayatını onun uğruna feda edecek kadar çok istemek. (1988: s. 678)

Canımdan keçən (GAF-9 s. 130)	Bir şey uğruna ölmek, kendini feda etmek, canını vermek. (2005: s. 143)	Ölmek için hazır olmak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Çekim nazını (GAF-2 s. 86)	Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak. (2005: s. 414)	Her istediğini yerine getirmek. sozluk.gov.tr (24.11.2024)
Darda kaldı (s. 105 b. 1228)	Darda kalmak, zor duruma düşmek, zorluk çekmek, muhtaç durumda olmak. (2005: s. 167)	Paraca sıkıntı içinde bulunmak. Herhangi bir konuda olanakları gereksemelerine yetmediğinden güç bir durum içinde bulunmak. (1988: s. 706)
Dil tutular (GAF-4 s. 124)	Konuşma yeteneğini kaybetme. (2005: s. 182)	Korku, heyecan gibi nedenlerle söz söyleyemez olmak. (1998: s. 722)
Dile geldi (s. 169 b. 1992)	Konuşmaya başlamak. (2005: s. 182)	Dile düşmek. Önce konuşamazken konuşmaya başlamak. (1988: s. 719)
Dilim dönməz (GAF-1 s. 165)	Dili dönmemek, konuşma kabiliyetini kaybetmek, konuşmaya gücü yetmemek. Söylenmesini münasip görmemek, diline getirememek, söyleyememek. (2005: s. 184)	Yanlışsız söyleyememek. (1988: s. 721)
Dilim, ağzım bağladı (s. 98 b. 1132)	Ağzı dili bağlanmak, bazı etkilerden dolayı konuşamaz duruma gelmek. (2005: s. 35)	Herhangi bir sebeple konuşamaz olmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)
Dilimden düşmez (s. 294 b. 3501)	Dilinden düşmemek, devamlı tekrar etmek, sürekli anmak, hep hatırlamak. (2005: s. 185)	Hep o kişinin ya da şeyin sözünü etmek. (1988: s. 721)
Dillerde destan oldum (s. 276 b. 3280)	Dillere destan olmak, meşhur olmak. (2005: s. 187)	Aşırı niteliği her yerde anlatılır olmak. (1988: s. 723)
Dillerde gezdi (s. 278 b. 3312)	Meşhur olmak, ünü yayılmak, herkes tarafından konuşulmak. Halkın arasında konu edilmek, şâyia yayılmak. (2005: s. 187)	Her yerde sözü edilmek. (1988: s. 723)

Dize geldim (s. 266 b. 3161)	Dize gelmek, boyun eğmek. (2005: s. 191)	Güçlünün buyruğunu kabul etme durumuna gelmek. (1988: s. 727)
Dodag dodağa (s. 13 b. 122)	Dudak dudağa gelmek, dudaklarını birbirine yapıştırarak öpüşmek. (2005: s. 192)	Biri dudağını ötekinin dudağına dokundurmuş durumda. (1988: s. 733)
Dört dolannam (s. 230 b. 2727)	Telâşla koşuşturmak. Etrafında pervane olmak. (2005: s. 194)	Dört dönmek. Bir iş yapmak için durmadan şuraya buraya koşmak. (1988: s. 732)
Düşdü dillere (s. 73 b. 842)	Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmak, dillere destan olmak. (2005: s. 182)	Uygunsuz davranışı yüzünden çevrede onun için kötü şeyler söylemek. (1988: s. 719)
Düşdü yolum (GAF-9 s. 142)	Yolu düşmek, tesadüfen gitmek, gelmek, bir yerde olmak. (2005: s. 563)	O yerden geçmesi gerekme. sozluk.gov.tr (21.11.2024)
Düşdüm elden ayahdan (s. 286 b. 3400)	Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek. (2005: s. 218)	Yaşlılık sebebiyle veya sağlığı büsbütün bozularak güçsüz, çalışamaz duruma gelmek. (1988: s. 750)
Düşmüşəm oyuna (GAF-4 s. 148)	Tuzağa düşmek, oyuna gelmek. (2005: s. 429)	Tuzağa düşmek. Kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan düzenin kurbanı olmak. (1988: s. 1079)
Eğlim başımdan gëdir (s. 188 b. 2222)	Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırarak. (2005: s. 32)	Bayılmak. Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak. (1988: s. 552)
El çalar (s. 356 b. 4247)	Alkış çalmak, alkışlamak. Sevinmek. (2005: s. 215)	Alkışlamak, tempo tutmak. Birini çağırmak için ellerini birbirine vurmak. sozluk.gov.tr (22.09.2024)

El çekdim (s. 286 b. 3407)	Bırakmak, vazgeçmek, alâkasını kesmek. Alışkanlık edindiği bir şeyi bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, dönmek. (2005: s. 215)	Yapmakta olduğu bir işi artık yapmama durumuna geçmek. (1988: s. 749)
El ele vërse (s. 79 b. 922)	Birbirinin elini tutmak. Beraber bir yerde çalışmak, beraber bir iş yapmak, elbir olmak. (2005: s. 216)	İşbirliği yapmak, güçlerini birleştirmek. (1988: s. 753)
El, golumu bağladı (s. 97 b. 1131)	Serbest hareket etmesine izin vermemek, müsaade etmemek. (2005: s. 217)	Yapması gereken işi, engeller yüzünden yapamaz durumda olmak. (1988: s. 757)
Elde ğaldı (s. 390 b. 4651)	Elde kalmak, elinde kalmak, satılmamak. (2005: s. 218)	Bir mal, isteklisi bulunmadığından satılmayıp durmak. (1988: s. 750)
Elimden tutanım (s. 94 b. 1098)	Elinden tutmak, birine maddî yönden yardım etmek, yardım elini uzatmak. (2005: s. 226)	İlerlemesine yardım etmek. (1988: s. 758)
Elime düşse (s. 71 b. 816)	Eline düşmek, pençesine düşmek, egemenliğine girmek. (2005: s. 227)	Kendisine hıncı bulunan birinin egemenliği altına girmek. (1988: s. 759)
Elden ele düşdüm (s. 219 b. 2596)	Kapı kapı dolaşıp durmak, belirli bir yeri, meskeni, evi olmamak. Elden ele geçmek, birinden diğerine geçmek, birinden diğerine bırakılmak, birkaç el değiştirmek. (2005: s. 219)	Birçok sahip değiştirmek. (1988: s.751)
El uzatdım (s. 74 b. 860)	Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak. (2005: s. 217)	Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Feğan ətđi (s. 319 b. 3801)	Feryat etmek, inlemek, figan etmek. (2005: s. 240)	Bağırarak ağlamak, inlemek. sozluk.gov.tr (24.09.2024)

Gan ağlar (s. 126 b. 1479)	Çok üzölmek, yasa batmak, kanlı gözyaşları akıtmak. Usanmak, gırtlğına çıkmak, bezmek, çok rahatsız olmak, bıkmak. (2005: s. 345)	Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak. (1988: s. 903)
Gan geldi (s. 170 b. 2010)	Kan gelmek, kanamak. (2005: s. 346)	Sağlıklı duruma gelmek, canlanmak. Yüzü daha canlı ve renkli olmak, iyi beslenmekten dolayı gülbüz görünmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Gan gussun (s. 52 b. 588)	Vereme yakalanmak. Olmadık eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmek. (2005: s. 347)	Çok eziyet çekmek. (1988: s. 906)
Gara günde (s. 59 b. 675)	Kara gün, üzüntülü, sıkıntılı zaman. (2005: s. 353)	Üzüntülü, sıkıntılı zaman. sozluk.gov.tr (21.09.2024)
Gaş-göz eyler (s. 246 b. 2927)	Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oynatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak. (2005: s. 359)	Kaşla, gözle işaret etmek. (1988: s. 915)
Ğedrine bilen (s. 47 b. 529)	Gereğı kadar değer vermek, hürmet etmek, birinin kıymetini bilmek, önemini anlayıp onu korumak. (2005: s. 363)	Değerini bilmek, yararlanmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Ğerg olan (s. 438 b. 5227)	Batmak, gömölme. 2-Boğulmak. (2005: s. 367)	Gömölme, batmak. Boğulmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Gulag asma (s. 26 b. 286)	Kulak asma! Önemseme! Dinleme! Boş ver! Uyarı ifadesi. (2005: s. 380)	Önem vermemek, dinlememek. (1988: s. 943)
Gonağ oleydim (s. 7 b. 52)	Konuk olmak, misafir olmak, misafir gitmek, birinin konuğı olmak. (2005: s. 375)	Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Gönlüm kırık (GAF-2 s. 94)	Kalbi kırılmak, kendini üzecek bir harekete maruz kalmak. (2005: s. 337)	Kalbi kırık, Birini küstürecek, kendisinden soğutacak davranışta bulunmak. (1988: s. 900)

Görünmür göze (s. 297 b. 3533)	Ortaya çıkmamak, saklanmak. Var olduğu hâlde göz onu görmemek. (2005: s. 255)	Ortalıkta dolaşmamak. Yapmaya karar verdiği iş dolayısıyla karşılaşacağı tehlikeyi hiçe saymak. (1988: s. 809)
Göz gamaşar (s. 8 b. 71)	Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek. (2005: s. 253)	Keskin ışık, gözü bir süre göremez duruma getirmek. Güzellik ya da başarı, görenleri hayran bırakmak. (1988: s. 810)
Göz göz ol (s. 373 b. 4443)	Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek. (2005: s. 252)	Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak. Dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Göz gulağam (s. 227 b. 2691)	Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. (2005: s. 253)	Korunması gereken kimseyi ya da şeyi görüp gözetmek. (1988: s. 811)
Göz tiker (s. 74 b. 862)	Göz dikmek, bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, ümit etmek, emin olmak. (2005: s. 252)	Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Gözden düşmüşem (s. 190 b. 2248)	Gözden düşmek, önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. (2005: s. 254)	Daha önce kendisine değer verenlerin sevgi ve güvenini yitirmek. (1988: s. 808)
Göze geldi (s. 169 b. 1999)	Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak. (2005: s. 255)	Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar dolayısıyla fena bir duruma düşmek. (1988: s. 807)
Göze göründü (s. 390 b. 4650)	Belli olmak. Var olmadığı hâlde varmış gibi görünmek. (2005: s. 255)	Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)

Gözlərim dola-dola (GAF-1 s. 154)	Gözleri dolmak, ağlayacak şekilde duygulanmak. (2005: s. 256)	Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak. (1988: s. 811)
Gözlərim dolub (GAF-4 s. 136)	Gözleri dolmak, ağlayacak şekilde duygulanmak. (2005: s. 256)	Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak. (1988: s. 811)
Gözlərimdə qaraldı (GAF-9 s. 140)	Gözleri kararmak, açlık, yorgunluk vs. den dolayı iyi göremez olmak. (2005: s. 256)	Baş dönmesinden, açlıktan, aşırı yorgunluktan gözleri iyi göremez olmak. Aşırı bir istek ya da çok öfkelenme dolayısıyla saldıracak durumda olma. (1988: s. 812)
Gözü toh (s. 356 b. 4250)	Hiçbir şeyde gözü olmamak, kanaatkâr olmak. (2005: s. 261)	Gözü gönlü tok, edinmesi olanağı bulunduğu halde fazla mal ve kazanç aramayan, zorunlu gereksemeleri karşılınca bununla yetinen. (1988: s. 801)
Gözü yolda qalan (GAF-5 s. 139)	Birini beklemek, onun için istek ve özlem duymak. (2005: s. 261)	Özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak. (1988: s. 813)
Gözüm ğaldı (s. 3 b. 10)	Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. (2005: s. 260)	İsteyip de elde edemediği şeye karşı isteği sürmek, gözü kalmak. Gücenmek. (1988: s. 800)
Gözüm yoxdu (GAF-4 s. 129)	Gözünde olmamak, herhangi bir sebepten dolayı bir şeye değer verecek durumda bulunmamak, belirli sebeplerden dolayı sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek, o şey gözünden düşmek. (2005: s. 262)	Gözünde olmamak, gözü olmamak. Bir şeye sahip olma tutkusu içinde bulunmamak. (1988: s. 819)

Gözümde galdı (s. 106 b. 1246)	İsteği, arzusu yerine gelmemek, muradına erememek. (2005: s. 262)	Gönlü kalmak. İstediği şeyi elde edememenin özlemi ve üzüntüsü içinde olmak. (1988: s. 818)
Gözün aydın (s. 331 b. 3950)	Sevinçli bir durum ortaya çıktığında söylenen tebrik ifadesi, sevincine ortak olduğunu belirten ifade. (2005: s. 261)	Kavuştuğun sevinçli gün(ya da sevindirici olay) kutlu olsun. (1988: s. 818)
Gul oldum (s. 12 b. 113)	Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek. (2005: s. 377)	Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek. sozluk.gov.tr (19.09.2024)
Gulag as (s. 50 b. 564)	Dinlemek. Kulağını dayayarak dinlemek, muayene etmek. (2005: s. 380)	Önem vermek, dinlemek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Gulag vërin (s. 42 b. 471)	Kulak vermek, merak edip dinlemek, dinlemek, duymaya çalışmak. Söylenen şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek, üzerinde düşünmek. (2005: s. 380)	İyi anlamak üzere dinlemek. (1988: s. 945)
Gün görmez (s. 126 b. 1476)	Gün görmemek, kötü yaşamak, hayat şartları iyi olmamak. (2005: s. 268)	Sıkıntı içinde yaşamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Heber getir (s. 83 b. 969)	Haber getirmek, gördüğü veya duyduğu bir malûmatı bildirmek, gelip söylemek. (2005: s. 288)	Haber ulaştırmak, bildirmek. (1988: s. 833)
Hesret galdın (s. 327 b. 3892)	Hasret kalmak, arzusuna ulaşmamak, arzuladığı bir şeyi elde edememek, arzusu içinde kalmak. (2005: s. 280)	Özlediği kimseye, yere, şeye bir türlü kavuşamaz olmak. (1988: s. 844)
Həvəsə düşdü (GAF-9 s. 127)	Heveslenmek, hevesi uyanmak. (2005: s. 280)	Kuvvetle istemek. sozluk.gov.tr (22.11.2024)

İmana gellem (s. 240 b. 2848)	İslam dinini kabul edip Müslüman olmak. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmak, kabul etmek. (2005: s. 302)	Hak dinini kabul etmek. En sonunda doğruyu söylemek. (1988: s. 879)
İşim düştü (s. 32 b. 350)	İşi düşmek, bir kimsenin yardımına ihtiyaç duymak, birinden yardım istemek. (2005: s. 313)	Yapılacak bir iş için birinden yardım isteme durumunda olmak. Bir yerde yapılacak işi bulunmak. (1988: s. 886)
Kef çəkdim (GAF-11 b. 223 s. 303)	Keyif çatmak, neşelenmek, zevk almak, vaktini neşe ile geçirmek, zevkini çıkarmak, keyiflenmek. (2005: s. 324)	Keyfetmek. sozluk.gov.tr (26.11.2024)
Kənar gəzər (GAF-2 s. 86)	Kenar gezmek bir şeyden veya birinden uzak durmak, yaklaşmamak. (2005: s. 329)	Yaklaşmayıp uzakta bulunmayı yeğlemek. (1988: s. 920)
Köç ətledi (s. 106 b. 1239)	Göç etmek, bir yerden başka bir yere gitmek, muhaceret etmek. (2005: s. 334)	Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek. (1988: s. 797)
Kölge düşdü (s. 481 b. 5734)	Gölgelemek, gölge etmek. Kaplamak, sarmak, bürümek. (2005: s. 336)	Gölgeli duruma gelmek, üzerine gölge gelmek. (1988: s. 798)
Könlüm açıldı (s. 171 b. 2026)	Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak. (2005: s. 337)	Neşelenmek, ferahlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Könlümü vərrem (s. 35 b. 390)	Gönül vermek, âşık olmak, sevmek. Razı olmak, anlaşılmak. (2005: s. 338)	Sevgi ile bağlanmak. (1988: s. 803)
Könlün, gözün toh (s. 346 b. 4123)	Gönlü tok, gözü gönlü tok, geçim sıkıntısı içinde olmasına rağmen kimseden yardım istemeyen ve yapılan yardımı da zorla kabul eden kimse. (2005: s. 337)	Gözü gönlü tok, edinmesi olanağı bulunduğu halde fazla mal ve kazanç aramayan, zorunlu gereksemeleri karşılanınca bununla yetinen. (1988: s. 801)
Kül oldu (s. 490 b. 5852)	Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek. (2005: s. 339)	Varını yoğunu yitirmek. (1988: s. 951)

Mest oldu (s. 492 b. 5882)	Mest olmak, güzel bir şeyin etkisi dolayısıyla sarhoş gibi olmak, akli başından gitmek, vurulmak. (2005: s. 401)	Çok hoşlanmak, kendinden geçmek. sozluk.gov.tr (22.09.2024)
Mum olmuşam (s. 236 b. 2799)	Mum olmak, uslu olmak, doğru ve düzgün durmak, yaramazlık yapmamak. (2005: s. 406)	Yaramazlığı bırakarak çok uslanmış olmak, yola gelmek. (1988: s. 969)
Murada çatar (s. 9 b. 76)	Murada ermek, arzusu, isteği gerçekleşmek. (2005: s. 406)	Çok istediği şeye kavuşmak. (1988: s. 969)
Ocağı sönen (s. 17 b. 177)	Neslini devam ettirecek kimseleri kalmamak. Her şeyini kaybetmek, mahvolmak, nesi var nesi yoksa kaybetmek. (2005: s. 423)	Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Oldum deli, divana (s. 32 b. 358)	Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak. (2005: s. 172)	Bir kimseyi, bir şeyi çıldırısıya sevmek. (1988: s. 709)
Qaldım küçələrdə (GAF-5 s. 138)	Sokakta kalmak, mahrumiyet içinde olmak, evsiz barksız kalmak. (2005: s. 339)	Sığınacak yeri olmamak, bakacak kimsesi bulunmamak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Qana boyandı (GAF-4 s. 162)	Kana boyanmak, öldürülmek, katledilmek veya yarasından çok kan akmak, çok kan kaybetmek. (2005: s. 347)	Kan içinde bırakmak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Qisasa qisas (GAF-9 s. 150)	Kısasa kısas, ölç, intikam yapılan bir şeye karşılık olarak verilen cevap veya alınan bedel, dişe diş, göze göz. (2005: s. 372)	Yapılan kötülüğün karşılığını aynı biçimde verme; kana kan, göze göz, dişe diş, misilleme. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Quyu qazan (GAF-8 s. 172)	Kuyusunu kazmak, birinin kötülüğü, bedbahtlığı, mutsuzluğu için çalışmak, kötü duruma düşürmek için uğraşmak, gizli işler çevirmek. (2005: s. 386)	Birinin yıkımına çalışmak, kötü duruma düşmesini istemek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)

Rengi saralı (s. 131 b. 1541)	Hastalık, korku vs. sebebiyle yüzünün rengi solmak. (2005: s. 451)	Yüz, hastalık sebebiyle beyazlaşmak. Rengi atmak. sozluk.gov.tr (25.11.2024)
Rengin uçubdu (s. 340 b. 4047)	Korkudan vs. rengi kaçmak. (2005: s. 451)	Korku ya da üzüntüden benzi sararmak. Renkli bir şeyin rengi solmak. (1988: s. 1017)
Saç ağartdı (s. 182 b. 2157)	Bir işte çok çalışarak tecrübe kazanmak. Yaşlanmak ihtiyarlamak. (2005: s. 454)	Bir işte uzun süre çalışmış olmak. (1988: s. 1022)
Saçını yolur (s. 63 b. 726)	Üzüntü, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmak. (2005: s. 455)	Üzüntüsünden dövünmek. (1988: s. 1021)
Sağ olsun (s. 164 b. 1932)	Bir kimsenin yaptığı bir işten hareketinden memnunluğu, bundan dolayı teşekkürü bildirir. Bir kimse için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söylenen kimsenin iyi niyetini belirtmek için kullanılır. (2005: s. 455)	Biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz. Bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz. sozluk.gov.tr (24.09.2024)
Salamım var (GAF-16 s. 117)	Selâm yollamak, birisi yardımıyla veya mektupla uzakta olan bir kimseye dostluk duygularını yollamak bildirmek. (2005: s. 458)	Selamını birine götürmesini söylemek. (1988: s. 1030)
Salavat getir (GAF-9 s. 118)	Sâlavat getirmek, dua okuduktan sonra sağ eli yüze çekmek suretiyle "Allahümme salli âlâ Muhammedin ve âli Muhammed" demek. (2005: s. 458)	Hız. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak. Tehlikeli bir durumda dua okumak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)
Saraldı, soldu (s. 374 b. 4462)	Sararıp solmak, rengi kaçmak. (2005: s. 459)	Giderek daha çok solmak. Sağlığı bozulmak. sozluk.gov.tr (17.09.2024)
Sözümdə durmuşam (GAF-11 b. 238 s. 305)	Sözünde durmak, verdiği sözü tutmak. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmek. (1988: s. 1046)

Sözünden dönen (s. 260 b. 3094)	Sözünden dönmek, sözünü tutmamak, verdiği sözden caymak. (2005: s. 477)	Verdiği sözü yerine getirmemek veya tutmamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Uzaq qaçar (GAF-2 s. 80)	Yaklaşmamak, yakınlık göstermemek, yabancı gibi hareket etmek. (2005: s. 515)	Uzakta bulunmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Uzaqdan baxan (GAF-5 s. 126)	Uzaktan bakmak, seyirci gibi bakmak, seyirci kalmak, karışmamak. (2005: s. 516)	Seyirci gibi davranıp karışmamak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Üregim başı yandı (s. 119 b. 1396)	İçi sızlamak, çok üzölmek. (2005: s. 526)	Yüreğı sızlamak. sozluk.gov.tr (20.09.2024)
Üreyim oynamasın (s. 333 b. 3966)	Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek. (2005: s. 521)	Birden heyecanlanmak. (1988: s. 1131)
Üz döndermek (s. 222 b. 2638)	Yüz çevirmek, alâkasını, ilişkisini kesmek, artık yakınlık göstermemek. Dönmek kafasını çevirmek. (2005: s. 529)	Ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek. (1988: s. 1132)
Üz gördü (s. 500 b. 5974)	Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak. (2005: s. 529)	İlgi ve yakınlık görmek. (1988: s. 1132)
Üzü ğaradır (s. 452 b. 5394)	Mahcup, başı aşağı. (2005: s. 532)	Utanacak bir durumu bulunan. (1988: s. 1135)
Üzün ağ olsun (s. 283 b. 3366)	Alını ak olmak, yaptığı güzel işi, hareketi ve temizliğinden dolayı iftihar etmeğe layık olmak; güveni boşa çıkarmamak. (2005: s. 531)	Suçu ve utanılacak bir durumu bulunmayan. (1988: s. 1134)
Üzüne gülen (s. 39 b. 433)	Hoşuna gitmek, celbetmek, temiz ve alımlı olmak. Kendini dost gibi göstermek. (2005: s. 534)	Kendisi için dostça olmayan şeyler düşündüğü kimsenin yüzüne karşı dost görünmek. (1988: s. 1136)
Üz-üzə ğəlsə (GAF-2 s. 80)	Yüz yüze gelmek aniden karşılaşmak. Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavga etmek. (2005: s. 530)	Karşı karşıya gelmek, Yüzleri birbirlerine karşı olduğu halde yaklaşmış olmak. (1988: s. 914)

Verib baş-başa (GAF-4 s. 156)	Bir olmak, bir araya gelip konuşmak, problemlerini, işlerini birlikte tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak, birbirini kollamak. Baş başa verip gizlice konuşmak, sırrını birine açmak. (2005: s. 87)	Birbirlerinin düşüncesinden yararlanmak üzere birkaç kişi toplanıp bir konuyu görüşmek. (1988: s. 617)
Xatir yıxmaq (GAF-1 s. 158)	Hatırını kırmak, gücendirmek, kalbini kırmak, gönlünü incitmek. (2005: s. 287)	Gönlünü kırmak, kalbini kırmak. Birini küstürecek, kendisinden soğutacak davranışta bulunmak. (1988: s. 900)
Xeyir görmədim (GAF-2 s. 93)	Hayır, görmemek, faydası olmamak. (2005: s. 288)	O şey kendisine yararlı olmamak. (1988: s. 850)
Xor baxanın (GAF-9 s. 122)	Hor bakmak, değer vermemek, önemsememek, aşağılayıcı nazarla bakmak, bir şeye karşı özensiz olmak. (2005: s. 292)	Değersiz saymak, değer vermemek. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Yan baxanlar (GAF-9 s. 148)	Beğenmemek, aşağılayarak bakmak. Kötü niyetle bakmak. (2005: s. 547)	Küçümseyerek ya da düşmanca bakmak. (1988: s. 1104)
Yapışaydım yaxandan (GAF-16 s. 115)	İsrarla istemek. Sorumlu tutmak. (2005: s. 544)	Usandırarak kadar sürekli olarak ondan bir şey istemek. (1988: s. 1102)
Yol göstərin (s. 371 b. 4420)	Yol göstermek, önderlik, rehberlik etmek, yönlendirmek. (2005: s. 561)	Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek, kılavuzluk etmek. (1988: s. 1122)
Yol kesəndən (s. 308 b. 3664)	Eşkıyalık yapmak, soygunculukla uğraşmak. Engel olmak, yol vermemek. (2005: s. 562)	İssız yollarda, soygunculuk yapmak, yolcuları zor kullanarak durdurup soymak. (1988: s. 1123)
Yol vərən (s. 170 b. 2007)	Başkasının geçmesi için kenara çekilmek. İzin vermek, engel olmamak. (2005: s. 562)	Geçmesine izin vermek. İşten çıkarmak. (1998: s. 1124)
Yolunu gözleməkden (s. 39 b. 442)	Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (2005: s. 564)	Gelmesini beklemek. (1988: s. 1123)

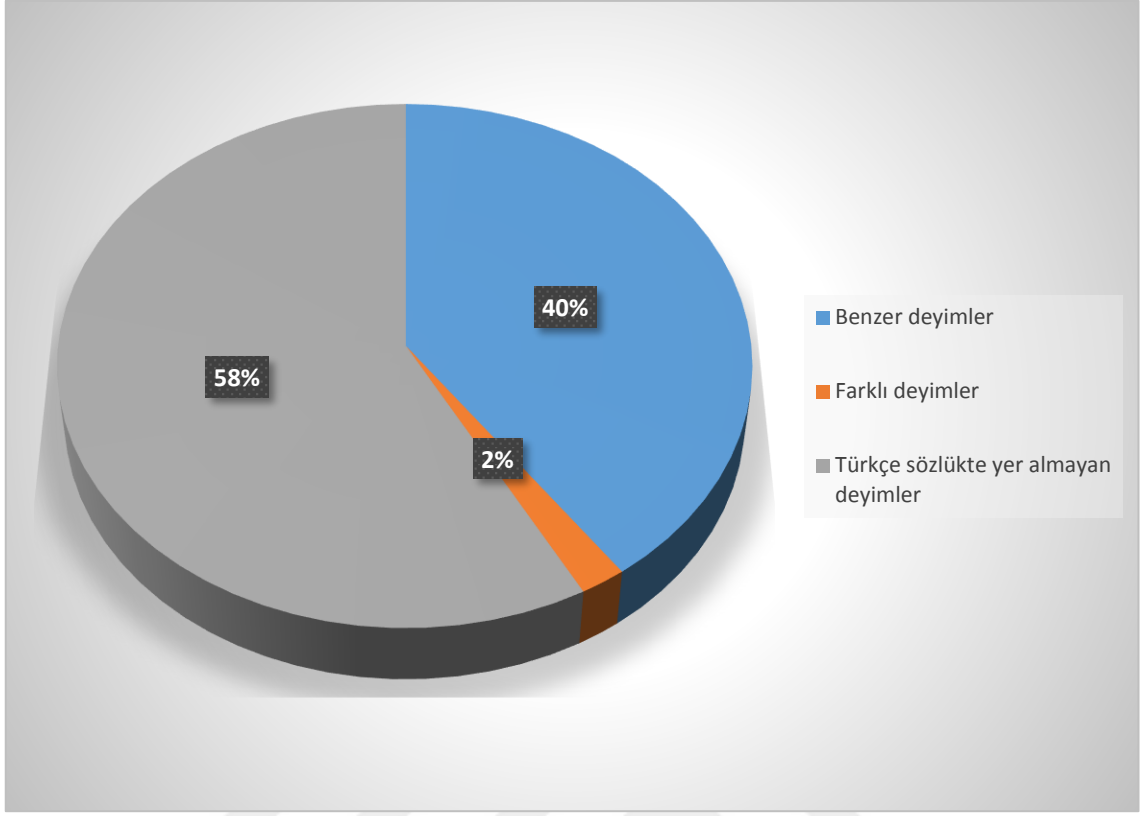
Yoxdu arxam (GAF-4 s. 142)	Yardımcısı olmamak. Ardı, devamı olmamak. (2005: s. 62)	Kayıracak kimsesi olmamak. sozluk.gov.tr (24.09.2024)
Allah'ı səvirsən (s. 91 b. 1065)	Allah'ını seversen, bir rica veya dilek ifadesi. (2005: s. 53)	Olması ve gerçekleşmesi çok istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü. sozluk.gov.tr (24.09.2024)
Bəzer oldum canımnan (s. 296 b. 3521)	Usanmak, bıkmak, bîzar olmak. (2005: s. 142)	Çektiği sıkıntı yüzünden artık yaşamayı istemeyecek duruma gelmek. (1988: s. 674)
Dərdinə yanan (s. 110 b. 1287)	Dərdinə yanmaq, acımaq, həlinə acımaq, sıkıntısına ortak olmaq. (2005: s. 175)	Bir üzüntüsünün ateşi ilə yanar kimi olmaq. (1988: s. 713)
Əldən çıxar (GAF-2 s. 85)	Eldən çıxarmak, satmaq. Eldən kaçırmak, kaybetmək, yitirmək. (2005: s. 219)	Satmaq. (1988: s. 751)
Gəlbimi açdım (s. 316 b. 3761)	Birine inanaraq içini açmaq, sırrını söyləmək. (2005: s. 364)	Duygularını, düşüncələrini söyləmək. (1988: s. 900)
Başına qıl çara (GAF-4 s. 156)	Başına çarə kılmaq, başının çarəsinə baxmaq, kendi dərdinə kendisi çarə bulmaq. (2005: s. 96)	Başının çarəsinə baxmaq. Kimsədən yardım görmeden kendi işini kendi etmək. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Əlin qurusun (GAF-1 s. 166)	Birine vuran kimseyə söylənən ilənme ifadəsi. (2005: s. 225)	Eli tutmaz olsun, eli bir iş görəməz olsun! Anlamında kullanılan bir ilənme sözü. sozluk.gov.tr (24.11.2024)
El vurmağın (s. 25 b. 268)	El vurmamaq, dokunmamaq. (2005: s. 217)	Bir işi yapmaya yanaşmamaq ve başlamamaq. sozluk.gov.tr (22.09.2024)
Başa çalar (GAF-1 s. 157)	Başa kakmaq, kakınç etmək. (2005: s. 89)	Bir şeyi öfkeylə, nifrətlə geri vermək. sozluk.gov.tr (20.09.2024)
Dil açdım, (s. 221 b. 2623)	Konuşmaq, konuşmaya başlamaq, dərdini söyləmək. Kelimələri tək tək söyləməgə başlamaq, konuşmaya başlamaq. (2005: s. 181)	Herhangi bir sebeple konuşmayan kimse konuşmaya başlamaq. sozluk.gov.tr (26.09.2024)

Başa vurmağa (s. 273 b. 3245)	Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak. Başa kalkmak, yaptığı iyiliği hatırlatmak, yüzüne vurmak. (2005: s. 90)	Hasta ya da ne yaptığını bilmez duruma getirmek. (1988: s. 622)
Könlünü alınca (s. 3 b. 5)	Gönlünü almak, hoş tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek, hiddetini yatıştırmak. (2005: s. 337)	Gücenmiş olsun olmasın bir kimseyi, güzel sözle, uygun davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (1988: s. 802)
Arxa dur (GAF-9 s. 123)	Arka çıkmak, birine arka çıkmak, desteklemek, müdafaa etmek. (2005: s. 62)	Maddi veya manevi yönden destek olmak. sozluk.gov.tr (23.11.2024)
Gözümə görünər (GAF-9 s. 129)	Görmek, belli olmak. Olmadığı hâlde görünmek, hayal edilmek, tasavvur edilmek, gözünde canlanmak. (2005: s. 263)	Göze görünmek. Belli, açık olmak. sozluk.gov.tr (22.11.2024)
Qahırdım yarı yolda (GAF-2 s. 72)	Yolculuğunu bitirememek, varmak istediği yere ulaşamamak. (2005: s. 550)	Kaza, doğal afet vb. sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak. sozluk.gov.tr (16.09.2024)
Kam aldı (s. 289 b. 3445)	Kâm almak, arzusuna maksadına ulaşmak. İntikam almak. (2005: s. 322)	Umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak, keyfini çıkarmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Yuxu tutdu (GAF-2 s. 83)	Uyumak, uyuyabilmek. (2005: s. 565)	Uykusu gelmek. Uyuma isteği duymak. sozluk.gov.tr (23.09.2024)
Üreyin başı yansın (s. 335 b. 3996)	İçi sızlamak, çok üzölmek. (2005: s. 526)	Yüreği sızlamak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Düşmüşəm irag (s. 87 b. 1016)	Uzak düşmek, ayrılmak, uzakta olmak. (2005: s. 307)	Uzak olmak, uzak bulunmak. sozluk.gov.tr (24.09.2024)

2.2. Anlam Bakımından Birbirinden Farklı Olan Deyimler

Tablo 2.2. Anlam Bakımından Birbirinden Farklı Olan Deyimler

Deyim	Azerbaycanca Sözlük	Türkçe Sözlük
Ayag çekdim (s. 266 b. 3159)	Ayağını çekmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesmeğe mecbur etmek veya sebep olmak. (2005: s. 74)	Kandırmaya çalışmak, avutmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Başa baş gelir (s. 476 b. 5682)	Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek. (2005: s. 87)	Birbirine denk gelmek. (1988: s. 615)
Düşdüm ayağa (s. 15 b. 153)	Yalvarmak, Ucuzlamak, fiyatı aşağı inmek. (2005: s. 70)	İlgisiz ve yetkisiz kimseler karışmak. Artık her yerde bulunabilir olmak. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Payına düşdüm (s. 323 b. 3849)	Payına düşmek, kısmeti olmak, bahtına çıkmak. (2005: s. 442)	Bölüşmede hisse ayrılmak, belirli bir bölüm verilmek. sozluk.gov.tr (26.09.2024)
Qaldı başına (GAF-4 s. 129)	Haddinden fazla olmak, bol olmak, satılmamak, müşterici olmamak. Sahipsiz, bakımsız, kimsesiz kalmak. (2005: s. 97)	İstemediği hâlde bir işi yapmak veya bir kimseye bakmak zorunluluğu ile karşılaşmak. sozluk.gov.tr (21.09.2024)
Xoş gəldün (GAF-2 s. 93)	Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında. (2005: s. 293)	Bir yerde bulunanın oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü. (1988: s. 860)
Xoş gördük (GAF-5 s. 127)	Selam, merhaba, hoş geldin anlamında. (2005: s. 293)	Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamak. (1988: s. 860)
Yol üstəyəm (GAF-1 s. 162)	Sefere hazırlanmak, yolculuk arefesinde olmak. (2005: s. 562)	Yanından yolgeçen, uğrak. (1988: s. 1124)

Grafik 2.1. Deyimlerin yüzdelik oranları

SONUÇ

İnsanların yaşadığı olaylar, insanlarda çok derin etkiler bırakabilmektedir. Yaşadığımız olaylar duygu ve düşüncelerimize daha sonra da dilimize yansır. Bu nedenle toplumun hafızasında yer bırakan sözlü ürünler önemli bir mirastır.

Azerbaycan halkı tarih boyunca birçok savaş yaşamış veya bu savaşlara şahit olmuştur. Yaşadığı coğrafya bir yerle sınırlı kalmamış ve farklı coğrafi bölgelerde yaşamını devam ettirmiştir. Yaşanılan olumsuz durum ve şartlara rağmen benliklerinden, beraberliklerinden taviz vermemişlerdir. Eserlerinde benlik, millilik, kültürel unsurlar, gibi zenginlikleri yansıtmışlar ve korumuşlardır.

Deyimler, önemli bir dil malzemesidir bir milletin deyimlerine bakarak o millete ait birçok birçok kültürel unsur, tarihî unsur, gelenek ve görenek gibi birçok konu hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Çalışmada, tespit edilen deyimlerde bu unsurların birçoğu mevcuttur.

Çalışmada bayatılarda yer alan 399 deyim, tespit edilmiştir ve tespit edilen bu deyimlerde kültürel, dinî, sevgi, aşk, hasret, ölüm, dua, beddua, ayrılık gibi farklı birçok konunun deyimlere oradan da bayatılara yansıdığı görülmüştür. Deyimler, sadece halk dilinde ve günlük konuşma diliyle sınırlı kalmamış yazılı eserlerde de kendine yer bulmuştur.

Çalışmada yer alan deyimler Türkiye Türkçesinde yer alan deyimlerle karşılaştırıldığında deyimlerden benzer olan deyimlerin sayısı 160, anlam bakımından farklı olan deyimlerin sayısı ise 8, Türkçe deyimler sözlüklerinde yer almayan deyim sayısı 231 olduğu görülmüştür.

Benzer olan deyim sayısının fazla olması her iki Türkçede de kullanılan dilin benzerliği gibi deyimlerinde benzer olduğunu göstermektedir. Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi ile birçok deyim ortaklaşa kullanmıştır. Dil özellikleri gibi deyimlerin de benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Söz dizimi tasnifinde yer alan konu başlıkları her iki Türkçede aynı olduğu fakat bazı başlıkların farklı konu başlıklarında ele alındığı ve farklı şekillerde tasnif edildiği görülmüştür.

Deyimlerde farklılık gösteren 8 deyim dil yapısı ve özellikleri bakımından Türkçede yer alan deyimler ile aynı olduğu fakat anlam bakımından farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Bu farklılığın zaman içerisinde Azerbaycan'ının farklı dillerden alıntı yapmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Farklılığın bir diğer sebebi ise deyimlerin anlam genişlemesi ve daralmasına uğramış olmasıdır.

Türkçe Deyimler Sözlüğü'nde yer almayan deyim sayısı 231'dir. Deyimlerin bazıları günlük hayatta ağızlarda kullanılmaktadır, fakat sözlüklerde henüz yer almamaktadır. Deyimlerde alıntı sözcükler olmasından dolayıda Türkçe deyimler sözlüğünde yer almamaktadır.

Deyimler söz dizimi bakımından incelendiğinde deyimlerin yüklem açısından yerine göre 266 tanesinin kurallı cümle yapısına sahip olduğu, 35 devrik cümle yapısına sahip olduğu; yüklem türüne göre 113 fiil cümlesi, 10 isim cümlesi mevcuttur. Anlam özelliklerine göre ise 126 olumlu cümle, 27 olumsuz cümle, 5 soru cümle yapısı olduğu tespit edilmiştir. Deyimlerde yer alan 133 birleşik fiil grubu, 15 tamlama grubu, 36 fiilimsi grubu, 17 tekrar grubu, 10 bağlama grubu, 1 edat grubu, 26 ünlem grubu, 12 kısaltma grubu mevcuttur. Cümlelerin bağlanma şekillerine göre ise ortak cümle öğeleriyle bağlanan 14, ortak kip-şahıs ekleriyle bağlanan 20, anlam ilişkisine göre 5 deyim yer aldığı görülmüştür.

¹SÖZLÜK

A

Adı qalmaq: Adı kalmak, kendisinden sonra iyi bir iş, eser bırakıp gitmekle adı ebedileşmek.

Ağ gün: Mutluluk, saadet.

Ağ günü qara gəlmək: Mutluluğu elinden gitmek, felâketle karşılaşmak, hayatı alt üst olmak.

Ağı garadan seçmək: İyiyi kötüden ayırt etmek, iyinin kötünün ne olduğunu idrak etmek.

Ağlı başından oynamaq: Deli olmak, aklını kaybetmek. Aklı şaşmak.

Ağlı başından almaq: Yolunu azdırmak, kötü yola düşürmek. Aklını başından almak, meftun etmek, güzelliği ile mest etmek.

Ağlı almaq: Hayrete düşürmek, çok şaşırtmak. Birinin düşüncesini kendisiyle meşgul etmek.

Ağzı dili, bağlanmaq: Ağzı dili bağlanmak, bazı etkilerden dolayı konuşamaz duruma gelmek.

Aklı gətmək: Âşık olmak, vurulmak. Çok beğenmek.

Allah bilər: “Belli değil, kimse bilmiyor, Allah’tan başka kimse bilmiyor.” Anlamında. Öyle tahmin ediyorum, zannımca öyledir.

Allah emridir: Tanrı buyruğu, yapılması gereken şey.

Allah kömək olsun: Allah yardımcın olsun, çalışan veya zor durumda olan birine söylenen başarı dileği.

Allah muradın vərsin: Allah kismet etsin! İyi dilek temennisi.

Allah şahiddi: Allah şahittir, Tanrı şahittir ki ben haklıyım, söylediklerim, yaptıklarım vs. doğrudur şeklinde bir yemin ifadesi.

¹ Altaylı, S, (2005), “Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü”, Prestij Matbaası, Ankara.

Allah v  rer: Dilenciyi baştan savmak için s  ylenir. İşler yolundadır, işler tıkrındadır.

Allah, sa la: Allah korusun. Birisi için sağlıklı bir hayat ve uzun   m  r arzusu, bir dilek.

Allah'ı s  virsen: Allah'ını seversen, bir rica veya dilek ifadesi.

Allaha xoş g  l  r: İyi olur. Tanrı'nın da hoşuna gider.

Allah'dan bir utan: Allah'tan utan, yaptığından dolayı utanmalısın, sıkılmalısın.

Allahıma min ş  k  r: Durumdan memnuniyeti bildiren bir ifade.

Altın   st   qatmışam: Alt   st etmek, dağıtmak, karıştırmak, darmada ıın etmek, berbat etmek, alt   st etmek.

Aman vermedi: Fırsat vermemek, imk  n tanımamak, hareket etmesine m  saade etmemek, tepesinde bitmek. Acımasız davranmak, merhamet etmemek, ba ışlamamak.

And içmek: Yemin etmek, kutsal veya b  y  k ve aziz sayılan bir şaşsın veya şeyin adını anarak s  z  n  , vaadini veya   zerine aldığı g  revi yerine getirece ıini inandırmak. S  z vermek.

Anlının yazısıdı: Alnına yazılmak, kaderi   nceden tayin edilmek, belli olmak, başına gelecekler bilinmek, başına gelecekler kendini g  stermek.

Arada qalmaq: Her şeyini kaybetmek. Ne yapaca ıını bilememek, teredd  t içinde kalmak.

Arxa durmaq: Arka çıkmak, birine arka çıkmak, desteklemek, m  dafaa etmek.

Avara gezmek:   vare dolaşmak, boşu boşuna, işsiz g   s  z, g  yesiz bir şekilde dolaşmak.

Avara olmaq:   vare olmak, her şeyini kaybetmek, yerinden yurdundan olmak.

Aya a d  şmek: Yalvarmak. Ucuzlamak, fiyatı aşağı inmek.

Aya a salmaq: Değerini d  ş  rmek, itibarını n  fuzunu zedelemek, g  zden d  ş  rmek.

Ayaq   kmek: Aya ını   kmek, bir yere gidip gelmemek, ilişkisini kesmek, gidip gelmesine izin vermemek, ilişkisini kesme  e mecbur etmek veya sebep olmak.

Azar çekmek: Uzun süre hasta olmak, ağır hastalık geçirmek.

B

Bağrı çatlamak: Katlanamamak, tahammül edemeyerek ölmek. Korkudan ölmek.

Bağrı qan  tmek: Haddinden fazla kederlendirmek, ıstırap vermek,  zmek.

Bağrı yanmaq: Susamak, çok susamak. Hasret, hicran çekmek.

Bağrına basmaq: Sevgiyle kucaklamak. Birisini çok sevdiğinden dolayı şefkatle muamele etmek onu korumak, himaye etmek.

Bağrına daş basmaq: Bağrına taş basmak, sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak.

Baş  çmamaq: Anlamamak, kavrayamamak.

Baş aparmaq: Bir konu üzerinde çok durarak bıktırmak, usandırmak. Kafa şişirmek, ileri geri konuşmak, can sıkmak, konuşmasını bilmemek, kaba saba konuşmak.

Baş qoymaq: Baş koymak, hayatını adamak, canını vermek, ölmek için hazır olmak. Dalga göçmek.

Başa baş gelmek: Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek.

Başa  almaq: Başına  almaq, bir şeyi nefretle, öfkeyle geri vermek, başkasının başına vurmak, fırlatmak. Bir konuyu şiddetle reddetmek.

Başa  atmaq: Sona ermek, bitmek, tamamlanmak, nihayete ermek.

Başa  ılmaq: Şımarmaq, fazla yüz bulmadan dolayı azmaq, haddini bilmemek. Sona erdirmek, işi tamamlamak, bitişe kadar çalışmak.

Başa vurmaq: Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak. Başa kalkmak, yaptığı iyiliğı hatırlatmak, yüzüne vurmak.

Başa yetişmek: Sona ermek, tamamlanmak, bitmek.

Baş-baş verm k: Bir olmak, bir araya gelip konuşmak, problemlerini, işlerini birlikte tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak, birbirini kollamak. Baş başa verip gizlice konuşmak, sırrını birine  çmak.

Başdan atmaq: Başından atmaq, reddetmek, kabul etmemek, baştan savmak.

Başı ağarmak: Yıllarını vermek, bir işin uzmanı olmak, tecrübe kazanmak. İhtiyarlamak, yaşlanmak.

Başına çara qılmaq: Başına çare kılmak, başının çaresine bakmak, kendi derdine kendisi çare bulmak.

Başına dolanım: Sevgi ifadesi; sevgiyle yalvarma, rica etme ifadesi.

Başına dolanmaq: Birisini çok sevmek, kaygılanmak, gereğinden fazla ihtimam göstermek.

Başına oyun açmaq: Başına belâ açmak, zor duruma düşürmek.

Başına qalmaq: Haddinden fazla olmak, bol olmak, satılmamak, müşteri olmamak. Sahipsiz, bakımsız, kimsesiz kalmak.

Başına yığılmaq: Başına toplanmak, bir şeyin veya birisinin etrafında toplanmak, kümelenmek.

Başından sovmak: Başından, atmak, kovmak, yakasını kurtarmak.

Başını əzmək: Öldürmek. Başını ezmek, bir daha kötülük edemeyecek duruma getirmek, pataklamak, dayak atmak, dövmek.

Başının çaresine baxmaq: Başının çaresine bakmak, kendi derdinin çaresini düşünmek.

Bəhsə düşmək: Tartışma oluşmak, münakaşa yaranmak.

Bəl bağlamaq: Bel bağlamak, birisine güvenmek, birisinin bir konuda kendine yardımcı olacağına inanmak. Başkasına bağlanmak.

Belanı çekmek: Kötü şeylere maruz kalmak.

Belaya salmaq: Başını belâya sokmak.

Bendivan olmaq: Bir tarafa takılma veya herhangi bir engelden dolayı iş yapamamak. Konmak, tünemek.

Bildiğin eyler: Bildiğini yapmak, kendi bildiğini yapmak.

Boşa gətmək: Boşa gitmek, (harcanan emek, para vs.) hiçbir işe yaramamak.

Boya, başa çat: Büyümek.

Boynunu burma: Boynunu bükmek, mazlum mazlum durmak, zavallı durumda olmak. Baş eğmek, teslimiyet göstermek.

Boynunu bükmek: Kendine acındıracak tavır takınmak. Acizliğini çâresizliğini kabul etmek, çâresiz kalmak.

Burnu yerə sürtülmek: Burnu sürtülmek, büyülenmek, kibirlenme duygusundan vazgeçip uysal bir hâle geçmek zorunda kalmak.

Buse almaq: Öpmek, öpücük kondurmak.

C

Can almaq: Birini öldürmek. Âşık etmek, meftun etmek.

Can atmaq: Herhangibir şeyi elde etmeyi çok istemek. Kurtulmak için bir yere sığınmak.

Can bağışlamaq: Can vermek, büyük dirlik ve güç vermek, mânevî güç kazandırmak.

Can can qatmaq: Cana can katmak, ferahlatmak, insanın neşesini ve dinçliğini artırmak.

Can qoymaq: Çok çalışmak, didinmek, ömrünü ona harcamak. Kutsal bir şey uğrunda kendini feda etmek, o yolda ölmek, canından geçmek.

Can vërmek: Ölmek, ruhunu teslim etmek. Birinin yolunda canından olmak, kendini feda etmek.

Can yandırmaq: Birisi veya bir şey için kaygılanmak, kendi problemi bilmek, ilgilenmek. Yürekten, isteyerek çalışmak, hassasiyet göstermek.

Cana gəlmek: Bıkmak, usanmak, bezmek, bîzar olmak. Canlanmak, dirilmek, kendine gelmek.

Cana sinmek: Gönlünce olmak, istediği gibi olmak, içine sinmek.

Canı çılsın: Ölmek, ruhunu teslim etmek. Çok yıpranmak, çok hırpalanmak.

Canım qurtarmaq: Kendini kurtarmak, kurtulmak, yakasını kurtarmak.

Canımnan bëzer olmaq: Usanmak, bıkmak, bîzar olmak.

Canından geçmek: Bir şey uğruna ölmek, kendini feda etmek, canını vermek.

Cefa çekmek: Eziyet çekmek, ıstırap çekmek.

Cezana gelmek: Bıkmak, usanmak, bizâr olmak.

Cuşa galmek: Coşmak, şevke gelmek, tahrik olmak. İlhama gelmek.

C

Çara gılmaq: Çâre bulmak, çâre etmek, çıkış kurtuluş yolu bulmak, hâletmek, çâresini bulmak.

Çırağı sönmek: Ailesi devam etmemek, ocağı sönmek. Ömrü sona ermek, mahvolmak.

D

Dar gün: Hayatın çok çetin, çok ağır, buhranlı, mahrumiyetle dolu anı.

Dara çekmek: Asarak idam etmek. Sıkıştırmak.

Darda galmaq: Darda kalmak, zor duruma düşmek, zorluk çekmek, muhtaç durumda olmak.

Daşa çalmaq: Mahvetmek, ortadan kaldırmak, yok etmek.

Deli divane olmaq: Akıl ve şuurunu kaybetmek. Kendini kaybetmek, kızmak, hiddetlenmek, coşmak, azmak.

Deng éder: Bıktırmak, usandırmak, bezdirmek. (Başını, beynini, kulağını kelimeleriyle birlikte kullanılır.)

Dərbədən olmaq: Derbeder olmak, kapı kapı gezmek, evsiz barksız kalmak, yurdundan yuvasından olmak.

Derd çekmek: Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, üzülmek, mânevî ıstırap çekmek. Bir şey veya birisi için kaygılanmak.

Derd éler: Acı ve ıstırap veren bir olayı hatırlayarak çok kederlenmek, üzülmek, mânevî üzüntü çekmek. İçine atmak, bir şeyi kendisi için ıstırap kaynağı yapmak.

Derde düşmek: (Bazen “canı” sözü ile beraber kullanılır.) Hastalanmak, hastalığa tutulmak. Derde düşmek, bir şeyi kendine dert etmek.

Derde salmaq: Kendine âşık etmek. Hastalanmasına sebep olmak.

Derdi derde qatmaq: Derdine dert eklemek, derdini çoğaltmak.

Derdi derdine gatmaq: Derdini sırdaşına açarak rahatlamak.

Derdine yanmaq: Derdine yanmak, acımaq, hâline acımaq, sıkıntısına ortak olmak.

Didergin olmaq: Vatanından ayrı düşmek, yurdundan mahrum olarak başka yerlerde dolaşmaq, derbeder olmak.

Dik bahmaq: Gözlerini birinin gözlerine dikerek bakmaq, sert bir bakışla bakmaq. Gururla, cesaretle bakmaq.

Dil açmaq: Konuşmaq, konuşmaya başlamak, derdini söylemek. Kelimeleri tek tek söylemeğe başlamak, konuşmaya başlamak.

Dil tutulması: Konuşma yeteneğini kaybetme.

Dil vurmaq: Tatlı dile tutmaq, güzel sözlerle kendine bağlamağa çalışmaq.

Dile düşmek: Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmaq, dillere destan olmak. Kötü ünü her tarafa yayılmak, meşhur olmak, dilden dile dolaşmaq, dillere destan olmak.

Dile geldi: Konuşmaya başlamak.

Dili dönməmək: Dili dönməmək, konuşma kabiliyyətini kaybetmək, konuşmaya gücü yetməmək. Söylenməsini münasip görməmək, diline getirememək, söyleyememek.

Dili, ağzı qurumaq: Konuşma kabiliyyətini kaybetmək. Dili damağına yapışmaq, çok susamak.

Dilim dolaşmaq: Dili dolaşmaq (korku, heyecan vs.'den dolayı) konuşurken şaşırmaq, bir kelimənin yerine şaşıraraq başqa bir kelimə kullanmaq.

Dilim yanmaq: Nutku tutulmaq, konuşamamak.

Dilin gurusun: Dilin (dilim) kurusun! Ölesin, öleyim anlamında bir beddua, kargıma anlamında bir deyim.

Dilinden düşməmək: Dilindən düşməmək, devamlı təkrar etmək, sürekli anmaq, həp hatırlamaq.

Dillerde gezmek: Meşhur olmak, ünü yayılmak, herkes tarafından konuşulmak. Halkın arasında konu edilmek, şâyia yayılmak.

Dillere destan olmaq: Dillere destan olmak, meşhur olmak.

Dize gelmek: Dize gelmek, boyun eğmek.

Dodag dodağa vermək: Dudak dudağa gelmek, dudaklarını birbirine yapıştırarak öpüşmek.

Dört dolanmak: Telâşla koşuşturmak. Etrafında pervane olmak.

E

Eğli başında olmaq: Kendi iş ve hareketlerini bilmek, uyanık olmak, akılla, düşünceyle iş yapmak. Akıllı olmak.

Eğlim başımdan gədir: Doğru yoldan çıkmak, azmak, kötü yola düşmek. Sevinçten veya korkudan dolayı ne yapacağını şaşırarak.

El çalmaq: Alkış çalmaq, alkışlamak. Sevinmek.

El çekdim: Bırakmak, vazgeçmek, alâkasını kesmek. Alışkanlık edindiği bir şeyi bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, dönmek.

El əlden üzölmək: İlişki kesilmek, irtibat kopmak.

El ele vərmeək: Birbirinin elini tutmak. Beraber bir yerde çalışmak, beraber bir iş yapmak, elbir olmak.

El uzatmaq: Almaya, ele geçirmeğe, elde etmeğe teşebbüs etmek. Yardım etmek, yardım eli uzatmak.

El vurmamaq: El vurmamak, dokunmamak.

El, qolumu bağlamaq: Eli kolu bağlanmak, hareket etme hürriyetinden mahrum edilmek, olmak, hiçbir şey yapamamak.

Elde ǧalmaq: Elde kalmak, elinde kalmak, satılmamak.

Əlden ayaǧdan düşmeək: Elden ayaktan düşmek, yaşlanarak çalışamaz duruma gelmek. Çalışma gücünü kaybetmek, güçsüzleşmek, iş yapamayacak duruma gelmek.

Əldən çıxar: Elden çıkmak, kaybedilmek, yitirilmek, yok olmak. Eskimek, yıpranmak, kullanılmayacak kadar eskimek.

Elden ele düşdüm: Kapı kapı dolaşıp durmak, belirli bir yeri, meskeni, evi olmamak. Elden ele geçmek, birinden diğerine geçmek, birinden diğerine bırakılmak, birkaç el değiştirmek.

Elden göymaq: Elden bırakmaq, elden kaçırmak.

Əldən üzölmek: Takti kesilmek, çok yorulmaq.

Ele bahmaq: Muhtaç durumda olmak, birilerinin vereceğı maddi yardımda gözü olmak. Başkasının hâkimiyetinde olmak.

Eli açığı olmaq: Eli açık omak, yardımsever olmak, elinde olanları başkalarından esirgememek.

Əli, qolu açılmaq: Büyük imkânlarla sahip olmak, geniş bir alanda faaliyet göstermeğe imkân bulmaq, engelleri aşmaq. Çabalamaq, kımıldanmaq.

Elim eline deymek: Tokalaşmaq.

Elimden tutmaq: Elinden tutmaq, birine maddi yönden yardım etmek, yardım elini uzatmaq.

Elime düşmek: Eline düşmek, pençesine düşmek, egemenliğine girmek.

Əlin qurusun: Birine vuran kimseye söylenen ilenme ifadesi.

Elin üzdü: Ümidini kesmek, artık beklememek.

Elinden qaçmaq: Yakasını kurtarmak, canını kurtarmaya çalışmaq.

Elini üzen: Meyus olmak, artık beklememek. Unutmak, vazgeçmek.

Elleri duadada olmaq: Tanrıya dua etmek.

Əməyim zaya getdi: Zahmeti boşa gitmek, verdiği emeğin karşılığını görememek.

F

Fal açmaq: Bakla, ayna, nohut, su, kitap vs'ye bakarak gelecekten veya geçmişten haber vermek, fala bakmak.

Feğan etmək: Feryat etmek, inlemek, figan etmek.

Fələyin çərxi dönmək: Talih yüz çevirmək, şans dönmək, ümidi boşa gitmək.

Fikir çekme: Dert çekmek, sıkıntı, manevi eziyet çekmek, rahatsız olmak. Geleceği hakkında düşünmek.

Fikr eyləmə: Düşünmək. Bir şey için kaygılanmak.

Fürsət düşmək: Fırsat düşmək, elverişli zaman ve durum yaranmaq, fırsat oluşmak.

G

Gaçağ düşmək: Çeşitli sebeplerden dolayı evinden, ailesinden, yurdundan yuvasından ayrı düşmeğe mecbur olmak.

Gadan alım: Yalvarış veya okşayışla rica bildirir.

Gan ağlamaq: Çok üzölmək, yasa batmaq, kanlı gözyaşları akıtmak. Usanmaq, gırtlığına çıkmak, bezmek, çok rahatsız olmak, bıkmak.

Gan gelmek: Kan gelmek, kanamak.

Ġan olmaq: Kan olmak, cinayet işlenmek, bir kimse öldürölmək.

Gan qusmaq: Vereme yakalanmaq. Olmadık eziyet çekmek, çok sıkıntı çekmek, çok zulüm görmək.

Ġapıda ġalmaq: Gözü dışarıda olmak, dışarıyla ilgilenmek, evi ve eşiyile ilgilenmemek.

Ġapusu bağlanmaq: Evi barkı, yuvası dağılmak, ailesi mahvolmak.

Gara günde: Kara gün, üzüntölü, sıkıntılı zaman.

Ġaş gözün oynatmaq: Kaş göz işareti yapmak. Cilvelenmek, işve yapmak.

Gaş-göz ġlemek: Kaş göz etmek, kaşlarını ve gözlerini oynatarak işaret etmek, bir şey bildirmek, işaret etmek, uyarmak.

Ėedrini bilmek: Gereği kadar değer vermek, hürmet etmek, birinin kıymetini bilmek, önemini anlayıp onu korumak.

Ėelbimi açmaq: Birine inanarak içini açmak, sırrını söylemek.

Ėemgin olmaq: Kederlenmek, gamlanmak, perişan olmak, meysus olmak.

Ėerg olmaq: Batmak, gömülmek. Boğulmak.

Ėezebi tutmaq: Gazaba gelmek, çok hiddetlenmek, sinirlenmek, öfkelenmek.

Golun qurusun: Birine dayak atan kimseye söylenen ilenme ifadesi.

Gonaq olmaq: Konuk olmak, misafir olmak, misafir gitmek, birinin konuğu olmak.

Gönlüm qırılmaq: Kalbi kırılmak, kendini üzecek bir harekete maruz kalmak.

Göz açmaq: Dünyaya gelmek, doğmak. Fırsat bulmak, imkân bulmak.

Göz gamaşdırmaq: Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). Çok güçlü etki etmek.

Göz gördü, könül sevdi: Gönülden sevmek.

Göz göz ol: Göz göz olmak delik delik olmak, üzerinde delikler meydana gelmek.

Göz qulaq olmaq: Sahip olmak, korumak, muhafaza etmek, nezaret etmek, gözden uzak tutmamak. Uyanık olmak, her şeye karşı hazır beklemek.

Göz tikmek: Göz dikmek, bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, elde etmek, istemek, sahip olmağa çalışmak. Bel bağlamak, ümit etmek, emin olmak.

Gözden düşmek: Gözden düşmek, önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek.

Gözden salmaq: Uzaklaştırmak. Saygınlığını, nüfuzunu zedelemek.

Göze gelmek: Dikkati çekmek, göze görünmek. Kâle almamak, takmamak.

Göze görünmek: Belli olmak. Var olmadığı hâlde varmış gibi görünmek.

Göze görünmemek: Ortaya çıkmamak, saklanmak. Var olduğu hâlde göz onu görmemek.

Gözleri çıhmaq: Gözü kör olmak.

Gözlərim dolmaq: Gözleri dolmak, ağlayacak şekilde duygulanmak.

Gözlərimdə qaralmaq: Gözleri kararmak, açlık, yorgunluk vs. den dolayı iyi göremez olmak.

Gözlərini oymaq: Gözünü oymak, birine kötülük etmək.

Gözü çıxmaq: Gözü kör olmak.

Gözü doymamaq: İhtiraslı olmak, her şeyde gözü kalmak. Arzusuna isteğine sonuna kadar ulaşmamak.

Gözü toh olmaq: Hiçbir şeyde gözü olmamak, kanaatkâr olmak.

Gözü yolda qalmaq: Hasretle birinin yolunu beklemek, birinin hasretinde olmak.

Gözü yollarda galmaq: Gözü yolda kalmak. Birini beklemek, onun için istek ve özlem duymak.

Gözüm açılmaq: Gözü açılmak, kavramaya, idrak etmeğe, anlamaya başlamak, uyanmak, gaflet uykusundan silkinmek, çalışmaya, faaliyete geçmek, iyiyi kötüyü ayırt etmek.

Gözüm galmaq: Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. Bakakalmak, gözünü alamamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak.

Gözüm sataşmaq: Aniden görmek, gözüne çarpmak, bakışlarına takılmak.

Gözüm üste yəri var: Saygın, sevilen birini davet veya karşılama ifadesi.

Gözüm üste: Memnuniyetle, lafı mı olur!

Gözüm yol çəkmək: Dalıp gitmek, gözleri bir noktaya takılı kalmak.

Gözüm yoxdu: Gözünde olmamak, herhangi bir sebepten dolayı bir şeye değer verecek durumda bulunmamak, belirli sebeplerden dolayı sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek, o şey gözünden düşmek.

Gözümə görünmək: Görmek, belli olmak. Olmadığı hâlde görünmek, hayal edilmek, tasavvur edilmek, gözünde canlanmak.

Gözümə işıq gəlmək: İyileşmek, canlanmak, zindeleşmek.

Gözümün nuru: Birine sevgiyle seslenme şekli.

Gözün aydın: Gözün, gözünüz aydın! Diyerek tebrik etmek, kutlamak.

Gözüne düşücek: Görüp âşık olmak, vurulmak, sevmek. Aniden görmek, gözüne takılmak.

Gözünü açmaq: Dünyaya gelmek, doğmak. Uyandırmak, anlatmak, bilmediğini öğretmek.

Gözyaşı qurumaq: Artık ağlamamak.

Gubar olmaq: Büyük dert olmak.

Gul olmaq: Köle olmak, boyun eğmek. Bütün benliği ile bağlanarak bir dediğini iki etmemek.

Gulaq asma: Kulak asma! Önemseme! Dinleme! Boş ver! Uyarı ifadesi.

Gulaq asmaq: Dinlemek. Kulağını dayayarak dinlemek, muayene etmek.

Gulaq vërmek: Kulak vermek, merak edip dinlemek, dinlemek, duymaya çalışmak. Söylenen şeyi yapmak, söz dinlemek, söyleneni kabul etmek, üzerinde düşünmek.

Gurban kesmek: Kurban kesmek. Allah'ın emirleri gereğince ve Allah'a yakınlaşmaya vesile olarak, üçte biri fakirlere, üçte biri yakınlarla paylanmak üzere bir hayvanı kesmek, kurban etmek.

Gün görmek: Gün görmek, bolluk ve mutluluk içinde yaşamak.

Gün görmemek: Gün görmemek, kötü yaşamak, hayat şartları iyi olmamak.

Günahı bağışlanmaq: Suçunu bağışlamak, affetmek.

Güni günə satmamaq: Geciktirmek, geciktirmesine sebep olmak

H

Haldan düşmək: Çok yorulmak, hâlden düşmek, takatten düşmek.

Haram gatmaq: Doğru, kanuni yolla elde edilmiş bir şeyi harap etmek, kirletmek temizliğini bozmak, haram karıştırmak. Bozmak, engel olmak.

Haram olsun: Haram olsun! Hayrını görme, görmesin.

Hasar çekmek: Duvar örmek, yapmak. Bir şeyin birleşmesine, yaklaşmasına engel olmak, seç çekmek.

Hasil olmaq: Sonuç olarak ortaya çıkmak, elde edilmek. Türemek, meydana gelmek, kendini göstermek.

Hasile çatmaq: Boy bosa ulaşmak.

Hay salmaq: Gürültü koparmak, gürültü çıkarmak.

Heber getirmek: Haber getirmek, gördüğü veya duyduğu bir malûmatı bildirmek, gelip söylemek.

Hesret g almaq: Hasret kalmak, arzusuna ulaşmamak, arzuladığı bir şeyi elde edememek, arzusu içinde kalmak.

Həvəsə düşmək: Heveslenmek, hevesi uyanmak.

Hına yahmaq: Kına yakmak. Kandırmak, aldatmak.

Hökm etdi: Emretmek, buyurmak. Hüküm sürmek, hükmetmek, hükümranlıq etmek.

Hörmət ələmək: Hürmet etmək, saygı göstərmək. Yaptığı iyiliğin karşılığını ödemək, gördüğü iyiliğe karşı bir şey vermək.

Huşum aparmaq: Hayran etmək, meftun etmək, mest etmək, aklını başından almak.

İ

İmana gəlmək: İslam dinini kabul edip Müslüman olmaq. Hayli ricadan, ısrardan, bir şeye inandırmadan sonra razı olmaq, kabul etmək.

İnsaf etmək: İnsaf etmək, merhamət etmək, merhamət göstərmək, adil hərəkət etmək.

İnsaf olmamaq: İnsafı olmamak, vicdanı olmamak, merhametsiz olmaq.

İntizar çəkmək: Endişə etmək, endişə içində bekləmək. Yolunu bekləmək, hasretini çəkmək.

İrağ düşmək: Uzak düşmək, ayrılmaq, uzaqta olmaq.

İşıq salmaq: Işıqlandırmaq, aydınlatmaq, etrafı aydınlıq hâlə gətirmək. Parlamak, ışıq saçmaq.

İşi düşmək: İşi düşmək, bir kimsenin yardımına ihtiyaç duymaq, birindən yardım istəmək.

K

Kam almaq: Kâm almak, arzusuna maksadına ulaşmak. İntikam almak.

Kamana dönmek: Beli bükülmek, eğilmek.

Kamil olmağ: Olgun olmak.

Kasıb düşmek: Yoksullaşmak, fakirleşmek.

Kef çökmek: Keyif çatmak, neşelenmek, zevk almak, vaktini neşe ile geçirmek, zevkini çıkarmak, keyiflenmek.

Kefe bahmaq: Keyfine bakmak, vaktini eğlencelerle geçirmek, keyif sürmek.

Kem bahmaq: Kem gözle bakmak, kötü gözle bakmak, pis pis bakmak, yan gözle bakmak.

Kənar gəzmək: Kenar gezmek bir şeyden veya birinden uzak durmak, yaklaşmamak.

Köç əyləmək: Göç etmək, bir yerden başka bir yere gitmek, muhaceret etmek.

Kökündən qopartmaq: Tamamen mahvetmek.

Kölge düşmək: Gölgelemek, gölge etmek. Kaplamak, sarmak, bürümek.

Könlü açılmaq: Gamı, kederi dağılmak, neşelenmek; içi açılmak.

Könlü şad olmaq: Memnun olmak, sevinmek.

Könlü talan olmaq: Gönlü viran olmak, kalbi kırılmak.

Könlü, gözün toh olmaq: Gönlü tok, gözü gönlü tok, geçim sıkıntısı içinde olmasına rağmen kimseden yardım istemeyen ve yapılan yardımı da zorla kabul eden kimse.

Könlünü almaq: Gönlünü almak, hoş tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek, hiddetini yatıştırmak.

Könlünü vərək: Gönül vermek, Âşık olmak, sevmek. Razı olmak, anlaşılmak.

Könlü almaq: Tatlı sözlerle razı veya teskin etmek, sakinleştirmek. Kendine âşık etmek.

Könlü bağlamaq: Sevmek, gönül bağlamak.

Küçələrdə qalmaq: Sokakta kalmak, mahrumiyet içinde olmak, evsiz barksız kalmak.

Kül olmaq: Kül olmak, tamamen, yanmak, mahvolmak, yanıp bitmek, küle dönmek.

L

Lal olaydım: Dilsiz olmak. Konuşma yeteneğini kaybetmek, konuşamamak.

Leke düşmək: Lekelenmek, lekelerle kaplanmak.

M

Macal vərmemək: Fırsat vermemek.

Mat qalmaq: Hayret etmek, şaşırmak, şaşkınlığa uğramak. Yenilmek.

Mehv olmaq: Yok olmak, yeryüzünden silinmek. Yok olmak, hiç olmak.

Mest olmaq: Mest olmak, güzel bir şeyin etkisi dolayısıyla sarhoş gibi olmak, akli başından gitmek, vurulmak.

Me'yus olmaq: Meyus olmak. Ümidini kaybederek rahatsız olmak, morali bozulmak, kötü olmak.

Möhlət vermek: Bir işin belirli bir zamanda yapılması için zaman vermek. Fırsat vermek, vakit tanımak, imkân tanımak.

Mum olmaq: Mum olmak, uslu olmak, doğru ve düzgün durmak, yaramazlık yapmamak.

Murada çatmaq: Murada ermek, arzusu, isteği gerçekleşmek.

Muradına yətmək: Arzusu yerine gelmek, niyeti olmak, maksadına ulaşmak, muradına nail olmak.

N

Nale çekmək: Feryat etmek, inlemek, ağlamak.

Namaz qılmaq: Namaz kılmak, namaz ibadetini yerine getirmek. Uyuklamak.

Nazını çəkmək: Nazını çekmek, her dediğini yapmak, eziyetine katlanmak.

Nezer salmaq: Bakmak, göz gezdirmek.

Nezere gelmek: Görünmek, ...gibi görünmek. Nazarı dokunmak, zarar vermek.

Nigah salmaq: Bakmak, nazar etmek.

Nura boyanmaq: Her taraf aydınlık, ışık içinde olmak, parlamak.

Nuş olmaq: Afiyet olsun!

O

Ocağı sönmek: Neslini devam ettirecek kimseleri kalmamak. Her şeyini kaybetmek, mahvolmak, nesi var nesi yoksa kaybetmek.

Oyuna düşmek: Tuzağa düşmek, oyuna gelmek.

Ö

Ömrüm tüketmek: Ömrünü tüketmek, ömrünü harcamak, ömrünü bir şeye adamak, onun üzerinde çalışmak.

Öyüd almaq: Nasihat, terbiye almak.

P

Payına düşmek: Payına düşmek, kısmeti olmak, bahtına çıkmak.

Penah getirmek: Sığınmak, bir kimsenin yanına veya bir yere giderek yardım istemek, himaye edilmeyi istemek.

Pər açmaq: Kanatlanmak, kanat çırpmaq, uçmaq.

Perişan olmaq: Darmadağın olmak, her biri bir tarafa dağılmak. Gamlanmaq, kederlenmek, çok üzölmek.

Pert olmaq: Sinir olmak, bir söz, bir hareket vs'den dolayı bozulmaq, kalbi kırılmak, asabı bozulmaq.

Pis günde olmaq: Kötü durumda olmak.

Puç keçmek: Mahvolmaq, hiç olmak.

Pünhana goymaq: Gizli olmak, başkasına bildirmemek, saklamak. Saklanmaq.

Q

Qan ağlatmaq: Canından bezdirmek, usandırmak, çok rahatsız etmek, zulmetmek.

Qana batmaq: Birini öldürmek.

Qana boyanmaq: Kana boyanmak, öldürülmək, katledilmek veya yarısından çok kan akmaq, çok kan kaybetmek.

Qapı qapı dilenmek: Kapı kapı aramak, bir şey için her tarafa müracaat etmək, başvurmak, her tarafı dolaşmaq kapı kapı dolaşmaq. Dilenmek, dilencilik etmək.

Qapıdan qovmaq: Reddetmek, kabul etmemek, yüz vermemek.

Qapın çırpılsın: Ocağın sönsün, yuvan boş kalsın! Bir beddua ifadesi.

Qaş atmaq: Kaş gözü ile işaret etmək, bir şeyler anlatmaya çalışmaq.

Qisasa qisas: Kısasa kısas, öç, intikam yapılan bir şeye karşılık olarak verilen cevap veya alınan bedel, dişe diş, göze göz.

Quyu qazmaq: Kuyusunu kazmaq, birinin kötülüğü, bedbahtlığı, mutsuzluğu için çalışmaq, kötü duruma düşürmek için uğraşmaq, gizli işler çevirmek.

R

Rehm etmək: Acımaq, hâline acımaq, merhamet etmək.

Rengi saralmaq: Hastalık, korku vs. sebebiyle yüzünün rengi solmaq.

Rengi uçmaq: Korkudan vs. rengi kaçmaq.

Rengim, ruhum saralmaq: Hastalık, korku vs. sebebiyle yüzünün rengi solmaq.

Ruhum bedeninden çılmaq: Son derece hoşlanmaq, içi açılmaq; neşelenmek, neşesi yerine gelmek, ferahlamak. Ölmek, ruhunu teslim etmək.

S

Saç ağartmaq: Bir işte çok çalışarak tecrübe kazanmaq. Yaşlanmaq ihtiyarlamak.

Saçını yolmaq: Üzüntü, kızgınlık vs. Dolayısıyla saçlarını yolmaq.

Sağ olsun: Bir kimsenin yaptığı bir işten hareketinden memnunluğu, bundan dolayı teşekkürü bildirir. Bir kimse için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söylenen kimsenin iyi niyetini belirtmek için kullanılır.

Sağlıg ile galın: Ayrılırken “hoşça kal (kalın)! Sağlıcakla kalın!” anlamında söylenen veda sözü veya ifadesi.

Sakit olmaq: Teskin olmak, sakinleşmek, rahatlamak.

Salam göndermek: Selâm yollamak, birisi yardımıyla veya mektupla uzakta olan bir kimseye dostluk duygularını yollamak bildirmek.

Salavat gətir: Sâlavat getirmek, dua okuduktan sonra sağ eli yüze çekmek suretiyle Allahümme salli âlâ Muhammedin ve âli Muhammed demek.

Saraldı, solmaq: Sararıp solmak, rengi kaçmak.

Sayıq olmaq: Uyanık olmak, ihtiyatlı olmak.

Sebr ëlemek: Zorluklara, kötü durumlara vs. şikâyet etmeden tahammül etmek, katlanmak. Olacak bir iş gelecek bir durum için acele etmeden ve telaşlanmadan beklemek.

Səbrimi kəsmək: Artık tahammül edememek, dayanamamak.

Seda saldı: Gürültü koparmak, gürültü şamata çıkarmak. Meşhur olmak, gürültü koparmak.

Sefere getmək: Yaşadığı, oturduğu yerden uzun müddet için ayrılmak, seyahate çıkmak.

Sergerden goymaq: İşten güçten etmek, işinden atmak, avare bırakmak.

Səs saldı: Şayia yaymak. Kavga, gürültü çıkarmak.

Sesim gətam sese: Beraber hareket etmek, teklifine müsbet cevap vermek. Eşlik etmek.

Sirr vermek: Birinin sırrını başkasına açmak, sırrını söylemek.

Söz gəzdirmək: Laf dolaştırmak, laf taşımak.

Söze gelmek: Münakaşası çıkmak, münakaşa etmek, ağız kavgası yapmak.

Sözündə durmaq: Sözünde durmak, verdiği sözü tutmak.

Sözünden dönmək: Sözünden dönmek, sözünü tutmamak, verdiği sözden caymak.

Sual almaq: Soru sormak.

Süfrə açmaq: Misafirlik vermek. Cömertlik yapmak, ihsan vermek.

Ş

Şad olmaq: Şad olmak, sevinmek, neşelenmek, memnun olmak.

Şadlıq elemek: Çalıp oynamak, eğlenmek, neşelenmek.

Şefəğ salmaq: Parıldamak, ışıq saçmak, şulelenmek.

Şikâyet etmək: Hoşnutsuzluğunu, memnuniyetsizliğini bildirmek, ahu zar etmek, şikâyetlenmek. Bir kimseyi yaptığı haksızlıktan dolayı resmi olarak şikâyet etmek.

Şirin dil: Tatlı dil, insanları kırmayan dil.

Şükr etmək: Şükretmek, Tanrı'ya minnettarlığını bildirmek, razılık etmek, teşekkürünü bildirmek, ifade etmek.

T

Tabı gəlməmək: Gücü olmamak, gücü yetmemek, yapamamak, başaramamak.

Talan olmaq: Talan olmak, varı yoğu elinden alınmak, soyulmak.

Tar-mar olmaq: Birbirine karışmak, nizamsız duruma gelmek, dolaşmak. Harabe olmak, alt üst olmak, dağılmak.

Tay o'lmək: Eş olmak, denk olmak.

Terk etmək: Bırakıp gitmek, çıkıp gitmek, atıp gitmek. Yarım bırakmak, artık devam etmemek, bırakıp gitmek.

Tor gurmaq: Balık, kuş vs. tutmak için ağ, tuzak kurmak. Hile yapmak, tuzak kurmak.

Tufan qoparmaq: Kıyameti koparmak, ortalığı velveleye vermek, bağırıp çağırmak, ortalığı birbirine katmak.

Tuş olmaq: Tesadüf etmek, önüne çıkmak, karşılaşmak. Müptelâ olmak, uğramak, maruz kalmak.

U

Uzaq qaçmaq: Yaklaşmamak, yakınlık göstermemek, yabancı gibi hareket etmek.

Uzaqdan baxmaq: Uzaktan bakmak, seyirci gibi bakmak, seyirci kalmak, karışmamak.

Ü

Ün salmaq: Ses seda düşürmek.

Üregın başı yanmaq İçi sızlamak, çok üzölmek.

Ürek bağlamaq: Kalben bağlanmak, yürekten bağlanmak.

Ürəyi keçmek: Bayılmak. Sabırsızlanmak.

Üreyi oynamaq: Keyfi yerine gelmek, heyecanlanmak, sevinmek.

Üreyimi dağlanmaq: Yüreğı dağlanmak, son derece kederlenmek, gamlanmak.

Üreyin başı yanmaq: İçi sızlamak, çok üzölmek.

Üreyinden keçmek: Yüreğinden geçmek, içinden geçmek, arzu etmek, istemek sevmek.

Üz döndermek: Yüz çevirmek, alâkasını, ilişkisini kesmek, artık yakınlık göstermemek. Dönmek kafasını çevirmek.

Üz görmek: Yüz bulmak, birinin davranışından dolayı cesaret almak.

Üz üze gelmek: Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavga etmek.

Üzü ağ olmaq: Alnı ak olmak, yaptığı güzel işi, hareketi ve temizliğinden dolayı iftihar etmeğı layık olmak; güveni boşa çıkarmamak.

Üzü gülmek: Sevinçli olduğı yüzünden belli olmak. Refaha kavuşmak, sıkıntıdan kurtulmak.

Üzü qara olmaq: Nefret, azarlama, şiddetli tenkit, suçlama bildiren ifade.

Üzüne gülmek: Hoşuna gitmek, celbetmek, temiz ve alımlı olmak. Kendini dost gibi göstermek.

Üz-üzə baxmaq: Yüz yüze bakmak, karşılıklı ilişkiyi korumak mecburiyetinde olmak.

Üz-üzə gəlmək: Yüz yüze gelmek anîden karşılaşmak. Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, vuruşmak, kavgaya etmek.

V

Var yohu gətmək: Her şeyini kaybetmek. Fakirleşmek, iflas etmek.

Ve'de vərək: Söz vermek. Önceden söylemek.

X

Xatir yıxmaq: Hatırını kırmak, gücendirmek, kalbini kırmak, gönlünü incitmek.

Xeyir görməmək: Hayır görmemek, faydası olmamak.

Xidmət eləmək: Bir idarede, kuruluştaki vs. maaşla çalışmak, resmi işte çalışmak. Birinin mutluluğu, saadeti, refahı, menfaati uğruna iş yapmak, çalışmak, emek harcamak.

Xor baxmaq: Hor bakmak, değer vermemek, önemsememek, aşağılayıcı nazarla bakmak, bir şeye karşı özensiz olmak.

Xoş gəldün: Bir kimse ile görüşünce veya ayrılınca söylenen ifade. Çık git, defol gidebilirsin anlamında.

Xoş görmək: Selam, merhaba, hoş geldin anlamında.

Xoş keçmək: Çok iyi geçmek, şen, rahat geçmek.

Y

Yâdına düşmək: Bir şeyi hatırlamak. Bir düşünceye kapılmak, canı bir şey yapmak istemek veya bir şeyi özlemek.

Yâdından çıxartmamaq: Akıldan çıkarmamak, unutmamak.

Yaman günə düşmək: Sıhhat yönünden, görünüş yönünden veya yönünden görünüş yönünden veya maddî durumdan kötü hâle düşmek.

Yan baxmaq: Beğenmemek, aşağılayarak bakmak. Kötü niyetle bakmak.

Yanıb, kül olmaq: Mahvolmak, hiçbir şey kalmamak. Çok ıstırap, azap çekmek.

Yan-yana qaldı: Kıvrana kıvrana kalmak, bir şey yapmadığı yapmayacağı için içten içe yanmak, ıstırap duymak.

Yarı yolda qalmaq: Yolculuğunu bitirememek, varmak istediği yere ulaşamamak.

Yasa batmaq: Yasa batmak, çok kederlenmek, üzölmek, sarsılmak.

Yaxasına yapışmaq: Israrla istemek. Sorumlu tutmak.

Yöre girsin: Yere çekmek, çok mahcup olmak, mahcubiyet çekmek, çok utanmak.

Yetim ğalmaq: Öksüz kalmak.

Yoh teketim: Güçten düşmek, artık takati kalmamak.

Yol göstermek: Yol göstermek, önderlik, rehberlik etmek, yönlendirmek.

Yol kesmek: Eşkıyalık yapmak, soygunculukla uğraşmak. Engel olmak, yol vermemek.

Yol üstə olmaq: Sefere hazırlanmak, yolculuk arefesinde olmak.

Yol vërmek: Başkasının geçmesi için kenara çekilmek. İzin vermek, engel olmamak.

Yola salmaq: Yolcu etmek, eve gelip giden bir kimseyi kapıya kadar geçirmek veya sefere çıkan birisini binek vasıtasına kadar götürmek.

Yoldan ëlemek: Yolundan etmek, gitmesine engel olmak, gitmekten vazgeçirmek. Yolunu şaşırmasına sebep olmak, başından etmek, çeşitli yollarla kötü yola düşmesine sebep olmak, kötü yola sevk etmek.

Yoldaş olmaq: Birisi ile birlikte yola çıkmak, yola çıkmak veya yola çıkan birine takılmak. Arkadaş olmak, arkadaşlık etmek.

Yolu düşmek: Yolu düşmek, tesadüfen gitmek, gelmek, bir yerde olmak.

Yolunda can qoymaq: Yolunda ömür çürötmek, yıllarını ona harcamak.

Yolunu gözlemek: Hürmet etmek, saygı göstermek. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek.

Yolunu gözlemekden: Bir kimsenin gelmesini beklemek, yolunu beklemek. Bir şeyin olmasını beklemek.

Yoxdu arxam: Yardımcısı olmamak. Ardı, devamı olmamak.

Yuxu tutmaq: Uyumak, uyuyabilmek.

Z

Zay olmaq: Zayi olmak, telef olmak, mahvolmak, heder olmak.

Zəhər içirtmək: Hayatını zehir etmek hayatını ıstırap ve üzüntü içinde geçirmesine sebep olmak.

Zehmet çekmək: Bir şeyi elde etmek için çok emek harcamak, çalışmak, didinmek, uğraşmak. Rahatsız olmak eziyet çekmek.

Zeif  ylər: Zayıflatmak, takatten düşürmek.

Zikr eyl mək: Anmak, y d etmek, hatırlamak, adını anmak, söylemek. Söylemek, ifade etmek, demek.

Zülüm  lemek: H r yaşamasına engel olmak, çok sıkıştırmak, insafsızlık etmek, adaletsizlik, haksızlık etmek, eziyet, cefa etmek.

KAYNAKÇA

- Abdulla, Bəhlul, vd., (2004), *Azərbaycan Bayatıları*, Yeni Nəşrlər Evi. Bakü.
- Abdullayev Elövset, vd., (2007), *Müasir Azərbaycan Dili, Sintaksis*, IV, Şark-Garp, Bakü.
- Açık, F, vd., (2020), *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, (2. baskı), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Ahundova, S., (2022), Anadolu Ağızları (Çorum İli Ağzı Örneği) ve Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Ortak Bazı Deyimler Üzerine, *Karabük Türkoloji Dergisi*, 5(2), 240-272.
- Akman, E., (2008), Azerbaycan Türkçesi ile Kastamonu Ağzı Arasındaki Ortak Atasözleri ve Deyimler, *Folklore and Etnography*, (1), 76-87.
- Akman, H., (2023), Deyimler özelinde, Van ağzındaki Azerbaycan Türkçesi izleri, *Asya Studies*, 7(26), 187-206.
- Akpınar, Y., (1994), *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, (1. baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, A. Ö., (1988), *Deyimler Sözlüğü 2*, (1. baskı), İnkılâp Kitapevi Yayın, Ankara.
- Aktan, B., (2016), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, (2. baskı), Eğitim Yayınevi, Konya.
- Alemdar, E., (2019), Türkçe Atasözü ve Deyim Hazinesine Atalar Sözü Mecmuası'ndan Katkıları, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 112-124.
- Alışova, Demirdağ, E., (2023), *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi, (Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırmalı Olarak)*, (2. baskı), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Aliyev, İ., (2021), *Azerbaycan'da Petrol Üretimi (1920-1945)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altaylı, S., (1994), *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*, (1. baskı), MEB Yayınları, İstanbul.
- Altaylı, S., (2005), *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, (1. baskı), Prestij Matbaası, Ankara.
- Altun, M., (2011), *Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri: Türk Romanlarından Örneklerle*, Mvt Yayıncılık, İstanbul.

- Artun, E., (2007), Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği, IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler), Bildirileri, 21-31.
- Aslan, B., (2010), Azerbaycan, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (5).
- Ayan, F., (2024), Azerbaycan Türkçesinde Söz Birleşmeleri, *The Journal of Academic Social Science*, 146(146), 606-627.
- Ayan, Ö. G. F., (2023), Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde “El” ile Başlayan Deyimlerin Anlam Bakımından Karşılaştırılması, Zeki Kaymaz, 81.
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu, (<https://www.folklor.az/>).
- Bahadır, Ş. D. ve Karaca, İ., (2023), Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları Hakkında Yapılmış Çalışmalar Üzerine Bibliyografya Denemesi (2002-2023). *International Journal of Filologia*, (10), 63-88.
- Bahşi, B. ve Sis, N., (2024), *Oğuz Grubu -Türk Lehçelerinde Pekiştirme*, (1. baskı), Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Beğenmez, N. M., (2014), *Atasözlerinde Günlük Hayat*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Borodavchenko, V., (2018), *Türkiye Türkçesi Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Budak, A., (2024), 19. Yüzyılda Azerbaycan’ın Hristiyanlaştırılma Faaliyetleri ve İktisadi Kaynaklarının Sömürülmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(3), 1587-1602.
- Bulak, Ş., (2016), “Azerbaycan” İsminin Kökeni ve Anlamı, *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Buran, A. vd., (2017), *Çağdaş Türk Yazı Dilleri I-Güneybatı-Oğuz Grubu*, (2. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Buran, A., ve Alkaya, E., (2018), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, (12. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.

- Cengiz, Ö., (2019), *Azerbaycan Türkçesinde Birleşik Sözcükler*, (Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Çalka, M. S., (2022), Türk Edebiyatının Tek Dörtlük Nazım Şekillerine Dair Tespitler: Mâni, Tuyuğ ve Rubâî, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3(2), 41-56.
- Çil, M.,(2013), Mehmed Eli Ferzane Bayatılar (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin),(Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çolak, K., (2020), İçinde El ve Ayak Organ İsimleri Geçen Deyimlerde Söz Dizimi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (3), 199-234.
- Dağlı, H., (2018), Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Cümle Öğeleri Bakımından Karşılaştırılması, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 69-88.
- Delice, İ., (2007), *Türkçede Söz Dizimi*, (3. baskı), Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Delice, T. B., Azerbaycan Türkçesi Söz Varlığında Hayvan Adlarına Yüklenen Anlamlar, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 425-466.
- Demirdağ, A. E., (2015), Azerbaycan Manilerinde, Bayatılarında Vatan Sevgisi, Vatan Hasreti. Azerbaycanşinaslık "Geçmişi, Bugünü ve Geleceği" (Dil, Folklor, Edebiyat, Sanat, Tarih) Uluslararası Sempozyum,(ss.167-179).
- Doğan, B. Ç., (2019), *Azerbaycan Türkçesinde Birleşik Fiiller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şeyh Edebalı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Doğan, L., Efendiyev, A., Durmuş, O., (2010), *Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı*, (2. baskı), Kriter Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, A. B., (2016), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, (17. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin, M., (1981), *Azeri Türkçesi*, (2. baskı), Ebru Yayınları, İstanbul.
- Göl, H., (2016), Geçmişten Günümüze Azerbaycan, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 153-170.
- Gözaydın, N., (1989), Anonim Halk Şiiri Üzerine, *Türk Dili Dergisi*, s. 445-450, s. 3.

- Guliyev, İ., (2017), Azərbaycan və Türkiyə Türkçesinde Dilin Sözdizimsel Yapısının Öyrənilməsi Üzerine, XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirilər Kitabı, 25-28 Eylül, Bükreş, Romanya, s. 488-496.
- Guliyev, İ., Türk və Azərbaycan Dilbilgisində Ad Tamlamalarının Araştırılması Üzerine, 2015, 1453-1465
- Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu (<https://sozluk.gov.tr/>).
- Güney Azərbaycan Folkloru I Kitab (Təbriz, Yekənat və Həmədan ərazilərindən toplanmış folklor örnəkləri), İsrail Abbaslı, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2013.
- Güney Azərbaycan Folkloru III Kitab, (Səməd Bəhrəngi və Bəhrüz Dehqaninin ana dilində topladığı nağıllar) Mətanət Maşallahqızı (Abbasova), Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2014.
- Güney Azərbaycan Folkloru IV Kitab, Qədim Qubadov, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2015.
- Güney Azərbaycan Folkloru V Kitab, Aydın Mustafayev, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2015.
- Güney Azərbaycan Folkloru, IX Kitab, Ramiz Kərəm (Ələkbərov), Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2020.
- Güney Azərbaycan Folkloru, VI Kitab (Dastanlar), Soltan İmaməliyev, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2017.
- Güney Azərbaycan Folkloru, VII Kitab (Şikari Dastanı), Aydın Mustafayev, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2018.
- Güney Azərbaycan Folkloru, VIII Kitab, Lalə Bədirova, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2019.
- Güney Azərbaycan Folkloru, X Kitab, Ləman Vaqifqızı (Süleymanova), Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2020.
- Güney Azərbaycan Folkloru, XI Kitab, Ləman Vaqifqızı (Süleymanova), Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2021.
- Güney Azərbaycan Folkloru, XII Kitab, Lalə Bədirova, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2021.

- Güney Azərbaycan Folkloru, XVI Kitab, Səadət İbrahimli, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2023.
- Güney Azərbaycan, Folkloru II Kitab, Rza Xəlilov, Elm və Təhsil Yayınları, Bakü 2014.
- Hacızadə, N., (2003), Azərbaycan Türkçesinde “Göz” Kelimesi ilə Kurulmuş Deyimlerin Anlam Özellikleri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 87-103.
- Hasanoğlu, M., (2020), Ülke Tanıtımı, Azərbaycan Cumhuriyeti, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 213-228.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/azerbaycan> (14.02.2024).
- <https://www.deik.org.tr/ulke-bultenleri-azerbaycan-ulke-bulteni> (22.12.2025).
- <https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-nisan-2013.pdf> (22.12.2025).
- <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/azerbaycan-siyasi-haritasi-1735.pdf> (29.12.2024).
- İçel, H., (2007), Türkiye ve Azerbaycan’da Mânî ve Bilmece Türü Arasındaki İlişkiler, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (22).
- İmamverdiyev, İ. C., (2019), *Azerbaycan Müzik Kültüründe Bayatılar-Mâniler*, İktisat Kitapevi, Ankara.
- İpekçioğlu, F., (2014), *Türk Lehçeleri*, (1. baskı), İleri Yayınları, İstanbul.
- İpeksoy, M., (2023), *Azerbaycan Türkçesinde Kelime Gruplarının Söz Dizimindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Karaağaç, G., (2011), *Türkçenin Söz Dizimi*, (3. baskı), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G., ve Açıkgöz, H., (1998), *Azerbaycan Bayatıları*, (1. baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, L., (1999), *Türkçede Söz Dizimi*, (6. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L., (1999), *Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri-*, (6. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L., (2005), *Türkçede Söz Dizimi*, (8. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.

- Karahan, L., (2017), *Türkçede Söz Dizimi*, (25. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L., (2018), *Türkçede Söz Dizimi*, (25. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaman, E., (2007), Azerbaycan Ağızları Üzerine Bir Deneme. *Journal of Qafqaz University*, (20).
- Karaman, E., (2009), Azerbaycan Sahası Sözlükleri, *Electronic Turkish Studies*, 4(4).
- Karaman, E., (2010), Dünden Bugüne Azerbaycan'da Alfabe, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 130-143.
- Karaörs, M. M., (1993), *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, (1. baskı), Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri.
- Kavukcu, D. N., (2018), *Türkiye Türkçesindeki Deyimlerin Söz Dizimsel Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Kayhan, S., (2023), Anadolu ve Azerbaycan Sahaları Halk Edebiyatı Türleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *Ssd Journal*, 8(37), 152-161.
- Kazımov, Q. Ş. (2004), *Müassir Azərbaycan Dili Sintaksis*, (ikinci neşri), Aspoligraf LTD Yayınları Bakü.
- Kazımov, Q. Ş., (2010), *Müasir Azərbaycan Dili, Morfologiya*, Elm ve Tehsil Yayınları, Bakü.
- Kazımov, Q. Ş., (2007), *Müassir Azərbaycan Dili Sintaksis*, (üçüncü neşri), Tehsil Yayınları, Bakü.
- Kenzhalin, K., (2017), Türk Dünyasında Deyim Bilimi Çalışmaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (43), 107-124.
- Kerimov, P., (2011), XVII. Yüzyıl Azerbaycan Lirik Şiirine Halk Edebiyatının Etkisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 1-18.
- Konur, E., (2015), Azerbaycan Türkçesinin Fonetik Özellikleri. *Edebi Yâd ve Sanat Akademisi*.

- Korkmaz, R., (2016), *Azerbaycan Edebiyat Cemiyetinin Derlediği Azerbaycan Halk Edebiyatından Bayatılar (Dilbilgisi İncelemesi-Metin-Aktarma-Dizin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kulaksız, Ş., (2019), *Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Kelime Grupları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Musa, İ., (2000), Azerbaycan-Osmanlı Siyasi-Askeri İlişkileri (1917-1918). *Belleten*, 64(), 509-522.
- Mutallimov, D., (2015), Hanlıklar Döneminde Kuzey Azerbaycan'ın Osmanlı ile Siyasi İlişkileri. *International Journal of Social Inquiry*, 8(2).
- Öksüz, A., (2009), Ortak Dil Bağlamında Türkiye ve Azerbaycan Sahası Deyimler, Kafkas Üniversitesi.
- Özkan, A., vd., (2016), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, (2. baskı), Palet Yayınları, Konya.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2012), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, Akademik Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Paşayeva, M., (2007). Azerbaycan Türklerinin Etnik Tarihine Kısa Bir Bakış. 38. *ICANAS*, 5, 2505-2516.
- Sarıkaya, M., (1998), *Güney Azerbaycan Türkçesi (Fonetik-Morfoloji-Sentaks)*, (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kayseri.
- Sevinçli, V., ve Akman, H. Tarama Sözlüğü ve Azerbaycan Türkçesindeki Ortak Deyimler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 583-600.
- Seyidov, Y., (2014), *Azerbaycan Dili*, Bakü Üniversitesi Neşriyatı, Bakü.
- Sinan, A. T., (2015), *Türkçenin Deyim Varlığı*, (1. baskı), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Sinan, A. T., (2008), Deyim kavramı üzerine notlar-I. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* *Firat University Journal of Social Science*, 18, 91-98.
- Suleimenova, A., (2018), *Kazak Destanlarında Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

- Süleymanova, L., (2024), Azerbaycan Âşık Şiirinde Mani, *Folklor Akademi Dergisi*, 7(1), 283-293.
- Şahaliyeva, M., (2023), 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Güney Azerbaycan Şairlerinin Eserlerinde Kadının Hayatverici Neşe Gibi Tarifi. *Türk Dünyası Kadın Araştırmaları dergisi*, 2(1), 43-48.
- Şükürova, E. F., (2014), Güney Azerbaycan Edebiyatında Modernleşme Aşamaları, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1(3), 67-88.
- Tan, N., (2015), Azerbaycan Atasözlerinin Bir Araya Getirilmesi Üzerine, *Türk Dili*, 764.
- Tanç, M. (2011), *Azerbaycan Atasözlerinde Zamanlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Töret, A. B., (2017), Azerbaycan Manilerinin Toplumsal Değerleri ve Normları Öğretme İşlevi. *Türkbilig*, (33), 161-170.
- Xelilov, B., (2017), *Müasir Azerbaycan Dili(sintaksis)*, Adiloğlu Yayınları, Bakü.
- Yalçın, S. K., (2021), *Azerbaycan Türkçesi Söz Dizimi*, (2. baskı), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Y., (2024), *Azerbaycan Türkçesinde İklim ve Hava Olayları Adlandırmalarıyla Yapılan Atasözü ve Deyimler*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yıldız, H., (2020), *Azerbaycan Türkçesi Atasözlerinde Eksilti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.